BEYİN GÜCÜNÜ

ETKİLİ KULLANMA SANATI

ALİ ERKAN KAVAKLI - SEFA SAYGILI

NESİL

21. BASKI

İçindekiler

Önsöz: Yeni Beyin Araştırmaları 9

1. Bölüm:
Öğrenmek Zevk Verir, Öğrenmemek Izdırap 15

2. Bölüm:
Beyin Öğrenmeyi Ödüllendirir 25

3. Bölüm:
Eğitimde Başarı Neye Bağlı? 32

4. Bölüm:
Beyin Gelişimi ve Okul Öncesi Eğitim 39

5. Bölüm:
Bebeklik Çağında Öğrenme ve Üstün Zekâlı Çocuk Yetiştirme 45

6. Bölüm:
Beyin Kapasitesini En İyi Kullanma Sanatı 53

7. Bölüm:
Yeni Bilgilerle Beyninizi Geliştirin 67

8. Bölüm:
Uzun ve Kısa Süreli Hafıza 75

9. Bölüm:
Hafızayı Verimli Kullanma Metotları 80

10. Bölüm:
Öğrenmeye İstekli Ol 86

11. Bölüm:
Öğrenmeye Etki Eden Faktörler 91

12. Bölüm:
Beşikten Mezara Kadar Süren Hayat Okulu 98

13. Bölüm:
Zekâ Nasıl Geliştirilir? 103

14. Bölüm:
Zekâ Çeşitleri ve Öğrenme Biçimleri 122

15. Bölüm:
Beynin Karar Merkezi Hipokampus 128

16. Bölüm:
Beyin Önce Kuralları Öğrenir 136

17. Bölüm:
Yabancı Dil Öğrenimi İlkokul Birinci Sınıfta Başlamalı 144

18. Bölüm
Beyin Uyurken de Öğrenir 151

19. Bölüm
Zor Öğrenen Çocuklar 156

20. Bölüm
Bilgi ve Çalışma Kalite Getirir 159

21. Bölüm
Çocuk ve Bilgisayar 164

22. Bölüm
Gençler Hızlı Çalışan, Yaşlılar Bilge Bir Beyne Sahip 169

23. Bölüm
İnsan Ne Zaman Egoist, Ne Zaman Fedakâr? 173

24. Bölüm
Çocuğumuzu Ahlaklı ve Başarılı Yetiştirmek İçin Neler Yapmalı? .. 179

25. Bölüm
Ahlaki Değerlerin Öğretimi, Ön Beyin ve Değerlendirme 189

26. Bölüm
Televizyon Çocuklara Şiddet Kullanmayı Öğretiyor 202

27. Bölüm
İyi Okul, İyi Öğretmen, İyi Öğrenci 208

28. Bölüm
Din Dersi Eğitimi, Temel Değerler, Ahlak ve Barış 217

29. Bölüm
Çocuk Ne Öğrenmeli? Okul Ne Öğretmeli? 225

Kaynaklar 231

Beyin Yarım Kürelerini Dengeli Kullanmayı
Öğreten Ölçme Testi 234

Önsöz

Yeni Beyin Araştırmaları

BEYİN GELİŞİMİ, EĞİTİM VE ÖĞRENMEYE ETKİLERİ

İNSAN BEYNİ, öğrenme programlı yaratılmış. Yemek içmek ağza ve damağa tad verdiği kadar, öğrenmek de beyinde çikolata tadı uyandırır. Yani bilgi beynin gıdasıdır. Önemli olan, beynin nasıl zevk alarak öğrendiğini bilmek ve bu mutluluk verici zevki tadabilmek.

Çocuklar öğrenme canavarıdır. Her şeyi merak eder ve sorarlar. Bir de mesleğini seven, ona heyecan ve tutkuyla bağlı bir öğretmen varsa öğrenmek çocuk işi ve dünyanın en güzel oyunu.

Beyin araştırmaları, her zamankinden daha verimli ve daha önemli hâle geldi. Son yıllar, ***beyin araştırmalarının altın çağı*** olarak adlandırılıyor. Psikologlar, pedagoglar, din adamları, psikiyatristler, nörologlar beyni araştırıyor ve beynin sırlarını çözme peşindeler. Yeni bulgular, son derece önemli.

Beyin nasıl öğreniyor? Bilgiyi nasıl depoluyor? Sinir hücreleri arasında depolanan bilgi, geri nasıl çağrılıyor? Beyin bilgiyi nasıl kullanıyor, nasıl genişletiyor ve geliştiriyor? Keşif ve icat yapan beyinler nasıl yetiştiriliyor? IQ ve EQ nedir? Hangi zekâ türü, başarı ve mutluluk için daha önemli?

Sinaptik bağlantılar hâlinde hafızaya kaydedilen bilgi, anlamlı kelime ve kavramlara nasıl dönüşüyor?

Öğrenme, nasıl zevkli hâle getirilebilir?

Dopamin sistemi ne zaman ve nasıl harekete geçer?

Beyin insanın sahip olduğu en büyük servet. Her şeyi beynimizle öğreniriz. Beyin araştırmaları, hem nasıl öğrendiğimizi açıklıyor hem de daha kolay ve daha verimli nasıl öğrenebileceğimizi ortaya koyuyor.

Bizi biz yapan, beynimizi kullanma biçimimizdir. Bizi başarılı ve becerikli yapan her karar beyinde alınır. Bizi başarısız yapan kararlar da beynimizin eseridir. Beynin verimli kullanılması, insanları başarılı, verimli kullanılmaması başarısız hâle getirir.

Beynin öğrenme gücü sınırsız, der İngiliz beyin araştırmacısı **Tony Buzan.**

Yeni beyin araştırmaları, yeni bilgiler öğrendikçe hipokampus denilen öğrenme merkezinin büyüdüğünü ve hücreler arası dosya bağlantılarının kalınlaştığını ve sıklaştığını ortaya koyuyor. Yeni bilgiler, elektron akımı biçiminde beyne iletiliyor. Gelişme çağına kadar beyne iletilen yeni bilgiler, sinir hücreleri arasında sinaptik bağlantıları artırıyor, yani beynin gelişimini sağlıyor. Yetişkinlerde de yeni bilgiler, beynin hücrelerinin daha aktif ve verimli çalışmasını sağlıyor. Jimnastik ve spor hareketleri, nasıl vücut kaslarını geliştiriyorsa öğrenilen yeni bilgiler de beyin ve hafıza kaslarını güçlendiriyor.

Yeni şeyler öğrenmeyen, okumayan, düşünmeyen, araştırmayan, problem çözmeyen, iletişim becerilerini geliştirmeyenlerin beyin ve hafıza kasları zayıflıyor.

Einstein, Mimar Sinan, İbn-i Sina, Fatih Sultan Mehmet, Edison gibi dâhilerin beyin kapasitelerinin % 10-15'ini kullandığı tahmin ediliyor.

Sokaktaki insan, beyin kapasitesinin belki de % 1'ini kullanıyor. Okuma yazma ve beyin faaliyetleri ile uğraşanlar, beyin kapasitelerinin % 4-5'ini kullanıyorlar.

Yeni beyin araştırmaları beynin geliştirilebildiğini ve öğrenme yeteneğinin ilerletilebildiğini ortaya koyuyor. Beyni verimli kullanmak, başarı ve mutluluğu artırıyor.

Eğer insan, beyin kapasitesini tam olarak kullanabilse yüzlerce keşif ve icat yapabilir, dünyayı yönetecek bir beceriye sahip olabilir, Kur'ân'ın ifadesiyle "***yeryüzünün halifesi***" olabilir.

Her şey beyni geliştirmeye ve beyin kapasitesini en iyi şekilde kullanmaya bağlı.

İnsanlar dünyaya benzer donanımla geliyor. Kimi insan bu donanımı iyi yönde kullanıyor ve kendini bilgili, becerikli hâle getiriyor, zekâsını artırıyor kimisi de yeteneklerinin farkında bile olmadan yaşayıp gidiyor.

Eğitim, beyin gelişiminde son derece önemli rol oynuyor. Eğitim ile ailenin sevgisi ve ilgisi sayesinde, çocukların beyni fevkalade hızlı gelişir. Ancak eğitim sayesinde beynin sağ ve sol yarım küreleri koordineli bir şekilde geliştirilip kullanılabilir.

Ezbere dayalı eğitim, beynin sadece sol yarım küresini geliştirir. Bilindiği gibi **sol beyin; *okuma-yazma, matematik işlemler, öğrenme, ezberleme, eleştiri, dil öğrenme, kurallara uyma gibi*** faaliyetler yapar.

Sağ beyin ise ***icat, keşif, buluş yapar, hayal kurar, yenilikçi ve sezgicidir, duygulara önem verir, sanat faaliyetleri yapar.*** Ezberci eğitim sistemi ile ***sağ beyin*** yarım küresi gelişmez. (Bu konu, 6. bölümde genişçe ele alındı.)

Çocuklarımızın sadece sol beyin yarım küresini kullanarak eğitim alması, sağ beyin yarım kürenin ihmali, yalnızca

onların geleceğini ilgilendirmiyor; ülkemizin gelişmesini de önemli ölçüde engelliyor.

Türkiye'de alınan patent sayısının gelişmiş ülkelerden az olması; keşif, icat, buluş ve yenilik yapan sağ beyin yarım küresinin geliştirilmemesi ile ilgilidir.

Türkiye'de 1 yılda yapılan patent başvurusu, Japonya'da 15 gün, ABD'de 20 günde yapılıyor. Patent alma konusunda ülkemiz birçok ülkeden geri.

* * *

İnsan beyni, öğrenme yeteneği ile donatılmış. İsteyelim veya istemeyelim, mutlaka bir şeyler öğreniriz. Çocuklar her 90 dakikada yeni bir kelime öğrenir. Bazı şeyleri zor, bazılarını kolay öğreniriz.

Öğrenmek, bazen neden zor?

Bazı bilgiler ve olaylar, hafızamıza nasıl kazınıyor ve hiç çıkmıyor?

Okula başladığımız ilk gün, düğün günümüz, çocuğumuzun doğduğu gün, kaza yaptığımız gün, bizi şok eden veya çok sevindiren bir olay, diploma aldığımız gün... Bunları neden hiç unutmayız?

Öğrenme makinesi olan beynin çalışma biçimi, olayları hafızaya kaydetme şekli, bilgilerin kısa ve uzun süreli hafızaya kaydı ve silinmesi mutlaka bilinmeli ki beynimizi daha verimli kullanabilelim. (Bu konu, 6.7. ve 8. sekizinci bölümlerde geniş olarak işlendi.)

* * *

Başarı yağmur ve kar değildir, gökten yağmaz.

Biz de herkes gibi insanız. Başkalarının sahip olduğu donanıma biz de sahibiz. Elimizden gelenin en iyisini yapmak zorundayız. Beynimizi geliştirmek, yeteneklerimizi ortaya koymak için azami çaba sarf etmeliyiz.

Kabiliyetsiz çocuk yoktur, kabiliyetleri keşfedilmemiş ve geliştirilememiş çocuk vardır.

Tembel öğretmen yoktur, motive edilememiş eğitimci vardır. Öğrenmek ve öğretmek, bizatihi zevkli ve mutluluk verici bir çabadır.

Verimsiz okul yoktur, verimsiz metotlarla çalışan eğitimciler vardır. Okul; öğrencilerin bilgi öğrendiği, beceri kazandığı ve hayata hazırlandığı yuvadır. Müdür, idareciler ve öğretmenler, bu yuvanın en önemli aktörleridir.

Sevgi, ilgi ve doğru eğitim metotları kullanmak şartıyla eğitilemeyecek çocuk yoktur.

Doğru metotlar kullanmak, doğru bir yol haritası takip etmek, iyimser olmak, başarma azmi ile çok ama çok çalışmak şart elbette.

Herkes daha zeki olabilir, zekâsını geliştirebilir, beynini daha verimli kullanabilir. Bunun için beyin geliştirici etkinliklere hız vermeli. Başkalarının başardığını ve daha fazlasını biz de başarabiliriz.

Zahmetsiz iş olmaz. Ekmek bile çiğnemeden yenmez. Çalışmadan İngilizce veya Arapça öğrenilmez. Beyin egzersizleri yapmadan daha zeki olunmaz. Hafıza çalışmaları yapmadan hafızamız güçlenmez.

Beynimize bilgileri zahmetsizce dökecek bir huni icat edilmedi. Başarılı insanlar, beyinlerini ve yeteneklerini en iyi şekilde kullanarak başarılı oldular. En iyi öğrenme makinesi beyin.

* * *

Beyinde yüzlerce bilgi kartı var. Bunlar arasında belli prensipler çerçevesinde milyonlarca bağlantı kuruluyor. Sinir hücreleri arasında bilgi akışı tek yönlü değil, karşılıklı cereyan ediyor. Beyindeki kartlara bilgi sadece dışarıdan gelmiyor, beyin içi bilgi ve *düşünce akışı* meydana geliyor. Beyin aynı za-

manda kendisi bilgi, hayal, düşünce üretiyor. Her şey beyinde olup bitiyor. Beynin nasıl çalıştığını iyi bilen, birçok sorunu çözer.

Anne ve baba, öğretmen, öğrenci, politikacı, psikolog, doktor, din adamı, bilim adamı, yazarlar, araştırmacılar; kısaca eğitim ve öğrenim mekanizmasının bir yerinde olan herkes beynin gelişimini ve işleyişini bilmek zorunda. Beynini kullanan insanlar, fikir işçileri, kullandıkları organın kabiliyetini, verimli çalışma biçimini, geliştirilmesini mutlaka öğrenmeli.

Özellikle anne, baba ve eğitimciler, çocukların beyin gelişimi üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahipler. Beyin gelişimi konusu, onların uzmanlık alanı olmalı.

Beyni en verimli şekilde nasıl kullanabileceğinizi öğrenerek iyi bir anne ve baba, başarılı bir eğitimci veya başarılı bir öğrenci olmak isteyenler, bu kitabı mutlaka okumalı.

ALİ ERKAN KAVAKLI / PROF. SEFA SAYGILI
10.12. 2004/İstanbul

1. Bölüm

"Kabiliyetsiz çocuk yoktur, yetenekleri keşfedilmemiş ve geliştirilememiş çocuk vardır."
—A. E. KAVAKLI

ÖĞRENMEK ZEVK VERİR, ÖĞRENMEMEK IZDIRAP

ÖĞRENMEK BEYNİN GIDASIDIR, bilgi beyin vitaminidir ve yeni şeyler öğrenmek insana zevk verir. Cahillik başlı başına ızdıraptır.

Öğretmenlik, öğrenmeyi eğlenceye dönüştürebilme sanatıdır.

Beyin bir öğrenme makinesidir. Elektrikli süpürge nasıl tozu emerse beyin de bilgiyi öylesine yutar.

Allah insan beynini öğrenme programlı yaratmış. Ayak yürüme, el tutma, dil tatma, göz görme programlı, beyin ise öğrenme programlı yaratılmış. Öğrenmek beyni geliştirir, zekâyı artırır ve insanı mutlu eder. Kullanılan organ gelişir. Sağ kolunu kullananların sağı, sol koldan güçlüdür çünkü onu daha sık kullanırlar. Kullanılmayan organ zayıflar. Beyin faaliyetleri beyni güçlendirir ve zekâyı artırır.

Yeni doğan çocuğun beyni, yetişkin bir insan beyninin ya-

rısı kadardır. Çocuk, ömür boyu kullanacağı hücre donanımı ile dünyaya gelir. Beynin büyümesi, sinir hücreleri arasında bilgi ağları örülmesine, bu ağların sıklığına ve güçlendirilmesine bağlıdır. Hücreler arasında bilgi akışını sağlayan sinir ağları, saniyede 110 metre büyüyebilir. Dokunma, duyma, görme organları vasıtasıyla beyne iletilen uyarılar, sinir hücreleri arasında ağların örülmesini, güçlenmesini ve genişlemesini sağlar. Bu suretle beyin gelişir.

Anne ve baba, çocuğun beyin gelişiminde çok önemli rol oynar. Beyin gelişiminde sevilen öğretmen çok etkilidir ve sanılandan önemli bir rol oynar. Okulda öğretmen, basit bilgiler öğreterek derslere başlar. Beyinde önce basit öğrenme mekanizması kurulur. Daha sonra adım adım bu mekanizma gelişir; karmaşık ve zor bilgiler de öğrenilir. Sonra sonra beyin, çok daha kompleks bilgileri ve problemleri de öğrenir.

Beyin kolaydan zora doğru öğrenir. Zor ve karmaşık şeylerden başlanırsa öğrenme gerçekleşmez.

Bu gerçeği, çocuğun beynine giden uyarıların ördüğü sinir ağları sistemine bakarak tespit etmek mümkün. Uyarılar önce basit yapılanmalar oluşturur, küçük oranda sinir ağı sistemleri kurulur. Daha sonra büyük sinir ağı sistemleri örülür. Basit sinir ağı sistemi, karmaşık yapılanmayla karşılaşırsa öğrenme gerçekleşmez. İlkokul birinci sınıf öğrencisine integral hesapları anlatılırsa çocuk bir şey anlamaz.

Birinci sınıf öğrencisine, bir saat integral, bir saat da basit hesaplar anlatılsın. Çocuk, basit hesapları öğrenir, integral dersini öğrenemez. Beyinde oluşan basit bilgi ağı sistemi, karmaşık bilgi sistemi ile karşılaşırsa öğrenme gerçekleşmez.

Beyin, üzerinde çalışabileceği ve hazmedebileceği bilgiyi öğrenir. Mesela önce dilin basit kurallarını ve yapısını öğrenir çünkü beyin basit sistemleri öğrenmeye müsaittir. Zamanla beynin anlama kapasitesi gelişir ve olgunlaşır. İleride bahsedilecek olan **"kritik süreç"** dil gelişiminde önemlidir. Beyinde

dil dosyasının erken zamanda açılması çok önemli bir avantajdır. Çocuk, dili 12-13 yaşlarına kadar öğrenememişse bundan sonra hatasız bir şekilde dili konuşamaz. Bu sebeple yabancı dil eğitiminin okul öncesinde, en geç ilkokul birinci sınıfta başlaması gerekir.

Bir dili iyi öğrenen çocuk, ikinci bir dili daha kolay öğrenir çünkü beyin yeni bilgileri eski bilgilerle karşılaştırarak öğrenir. İnsan bir dili biliyorsa yeni öğrendiğini onunla karşılaştırır ve daha kolay öğrenir. Çocuklar, karmaşık dil yapısını beyinlerinde oluştururlar. Kelimeleri hafızalarına alır ve dilbilgisi sistemini kavrarlar. Yetişkinler, karmaşık sistemleri ve dilbilgisi sistemini öğrenmede çocuklar kadar yetenekli değildir. Çocuk beyni, öğrenmeye ve beyinde öğrenme sistemleri kurmaya çok elverişlidir.

Doğru bir öğretme sistemi takip edildiği takdirde beyin hem öğrenir hem gelişir hem olgunlaşır. Üstelik bunlardan zevk alır. Öğrenmek, dünyanın en çok mutluluk veren olaylarından biridir.

Öğretmen, çocukların beyin gelişim sürecini tanır, basitten zora doğru giderse öğretmekte zorluk çekmez. Hele beynin ödül sistemini tanırsa öğretmek zevk hâline gelir.

MATEMATİK EĞLENCELİ BİR DERS, HESAP MAKİNESİ İYİ BİR OYUNCAK

En zor ders olarak görülen ve zekilik ölçüsü kabul edilen matematik bile ödülle desteklendiği takdirde zevkle işlenen bir derse dönüşür. Burada önemli olan öğretmenin kullandığı metottur. Öğretmen, anne ve baba, isterlerse öğrenmeyi eğlenceli bir oyun hâline getirebilirler; yanlış öğretim metodu takip ederlerse öğrenmeyi işkenceye çevirebilirler.

Öğrenirken eğlenmek ve mutlu olmak mümkün. Araştırmalar, 5-6 yaşındaki çocuklar için hesap makinesinin iyi bir

oyuncak olduğunu, çocuğun onunla severek oynadığını ortaya koyuyor. Çocuk, makine ile oynarken sayıların farkına varıyor, oynarken sayıların birbiri ile ilgisi dikkatini çekiyor, merakını gideriyor ve zevk alıyor.

Çocuklar, basit matematik problemlerini çözmek için kendilerine has çözüm yolları buluyor. Çocuk için öğretmenin anlattığı çözüm yolunu takip etmek çok önemli değil, önemli olan genel prensipler ve bunların bilinmesidir. Çocuk bu arada matematiksel düşünmeyi öğreniyor. Düşünmeyi ve hele mantıklı düşünmeyi öğrenmek hayati önem taşır.

Matematiğin hayatla ve hayatın gerçekleri ile ilgili olması gerekir. Hayattaki problemlerden uzak, sonucu belli matematik problemlerinin bulmacadan farkının olmadığı, çocukların sorun çözme yeteneğini geliştirmediği bilinmeli. Hele okullarda okutulan ve ezbere dayalı matematiğin beyin gelişimi düşmanı olduğu unutulmamalı. Gerçek matematik ise düşünmeyi ve hayatın problemlerini çözmeyi öğrettiği için beyin dostudur ve sağ beynin etkinlik alanındadır.(*)

Eğitimde temel anlayış, prensipleri ve kuralları öğretmektir. Ayrıntı önemli değildir. Ezbere dayalı bilgileri internette bulmak çocuk işi.

Ödülü, başarıyı ve beceri kazanmayı düşünerek çalışmak insana zevk verir.

İnsan zevk aldığı bir şeyi daha çok yapar, yani daha fazla öğrenir.

Daha fazla öğrenen, daha bilgili ve becerikli hâle gelir.

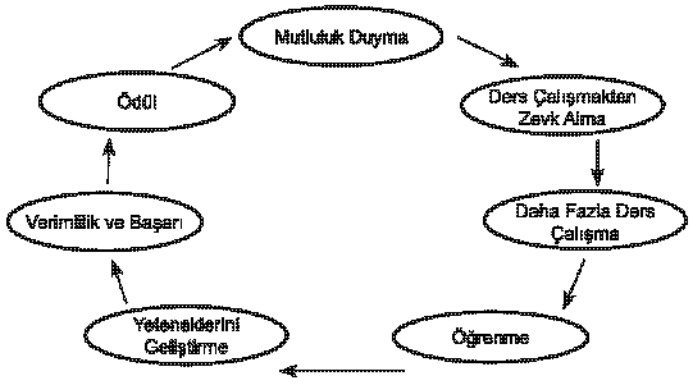
Becerikli insan, daha verimli ve daha başarılı olur.

Başarılı insan daha fazla ödül ve ücret alır.

Daha fazla ödül ve ücret alan elbette daha mutlu olur.

Motivasyon, istek, çalışma, başarma ve mutluluk birbirini doğuran ve besleyen bir çembere benzer. Biri ötekini destekler. Biri, ötekisiz olamaz. Bu çembere "**mutluluk çemberi**" denir.

Şekil 1: Mutluluk Çemberi

Fasit Daire:

Bunun tersine şeytan üçgeni denir ki bu tezin tersi de doğrudur.

Ümitsizlik ve motivasyonsuzluk, korkuyu doğurur.

Öğrenememekten korkan çalışmaz; kendini işe ve derse vermez.

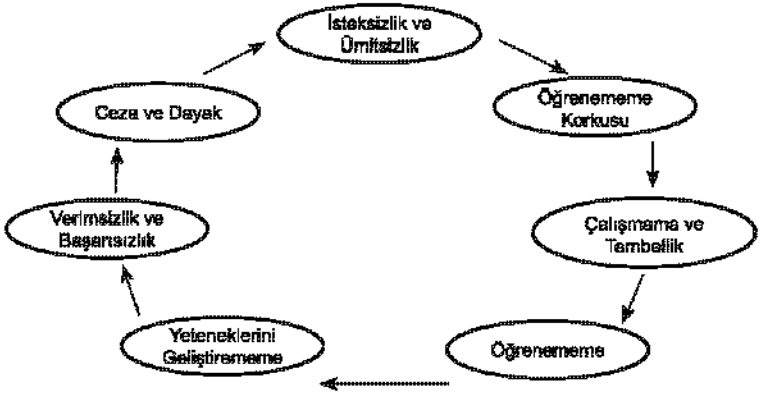
Kendini öğrenmeye vermeyen öğrenemez ve yeteneklerini geliştiremez.

Yeteneklerini ortaya koyamayan başarısız olur.

Başarısızlık, insanın kendine verdiği cezadır.

Başarısız insan mutsuz olur.

Şekil 2: Mutsuzluk Çemberi

En korkulan ders matematik bile kendine güven ve ümitle başlandığı takdirde eğlenceli hâle gelir. Öğrenci, matematik problemlerini çözdükçe mutluluk duyar. Başarılı oldukça yaptığı iş, eğlenceli hâle gelir. Bu durum, dersi daha çok sevmesini ve daha çok çalışmasını sağlar. Matematik; müzik, santranç ve spor dersine benzer. Nasıl ki bir enstrümanı ne kadar çok çalarsanız o kadar ustalaşırsınız. Çok antrenman yapan sporcu alanında ustalaşır. Ustalaştıkça o işi daha profesyonel yapar hâle gelir, daha başarılı olur, ödül ve ücret alır.

Ödül ve ücret almak insana mutluluk verir.

ÖDÜL BAŞARININ ANAHTARIDIR

Ödüller çocuğu öğrenmeye isteklendirir, motivasyonu sağlar.

Sürpriz bilgiler, beyinde çikolata tadı bırakır.

Nörolog Prof. Henning Scheich şunu tespit etti:

Mutluluk hormonu olan **dopamin**, farelerde konsantrasyonu artırıyor.

İnsanda da durum böyle. Beş yaşındaki bir çocuk, bilyelerle oynarken onlar için yol belirler, bilyeleri oradan yuvarlarsa başarısından dolayı mutlu olur ve bununla övünür.

Beş yaşındaki çocuk, havuzda kolluklarla biraz yüzerse yüzünde gülücükler açar. Öğrenmek, onu mutlu eder.

Dersten 100 alan bir öğrencinin yüzünde sevinç çiçekleri tomurcuklanır. Yazılı notlarını öğretmenden dinlerken iyi not alan öğrenciler, görülmeye değer manzara oluşturur. Sevinç ve heyecandan yerinde duramayıp havaya fırlayan ve "Yaşasın!" diye bağıran öğrenciler olur.

Gol atan sporcunun sevinci günlerce ekranları süsler. Televizyonlar, o sahneleri defalarca seyircilere gösterir.

Çocuklara öğrenme arzusunu nasıl vermeli?

Nörolog Prof. Gerald Hüther:

"Öğrenme arzusu çocuklarda zaten var, büyükler yok etmemeli." diyor.

"Çocuk, koşmayı nasıl öğrenir?" diye sormayız çünkü her çocuk koşmak ister. Bu duygu ona Cenab-ı Hak tarafından doğuştan verilmiştir. Çocuk, doğru zamanda, başarılı tecrübelerle koşmayı öğrenir. Çocuk, önce ayağa kalkmayı, sonra deneye deneye yürümeyi, sonra da koşmayı öğrenir. Bizim yapacağımız şey, ona engel olmamak, yardımcı olmak, beslenmesini sağlamak, düşme ihtimalini hesap ederek çevreyi düzenlemekten ibarettir.

Bilgi öğrenmek de koşmayı öğrenmeye benzer, zihinde güzel bir tat bırakır. Eğitimci, bu tadı, çocuğun zihin damağına çalabilen sanatkârdır.

Netice:

Eğitimciler, anne ve baba, verimli eğitim metotlarını iyi bilmeli. Çocuklarda zaten var olan öğrenme isteğini yok etmemeli, aksine ödül sistemini kullanarak bu isteği geliştirmeli, öğrenmeyi eğlenceye ve zevk alınan bir çalışmaya dönüştürmeli.

Bu konuları kapsayan ve iyi bir eğitim kitabı olan Öğretmeni Başarıya Götüren Yol`u okumanızı tavsiye ederim.

Bir Hatıra

ALİME'NİN KIZILAY'A GİDEN NOTLARI

Sakarya Ortaokulu'nda Türkçe derslerine giriyordum. Tanışmadan sonra bir dizi şiir okudum, çocukların derse dikkatini çekmek, onlarda güzel duygular uyandırmak ve dil zevklerini geliştirmek istiyordum.

Okuduğum ilk şiir **Sakarya Türküsü** idi. Daha sonra Bayrak, Bu Vatan Kimin, Dur Yolcu, Çanakkale Şehitlerine, Dua, Naat, Fetih Marşı, Akıncılar, Sessiz Gemi, Birlik adlı şiirleri sınıfta duygulu ve etkileyici bir tonla okudum. Şiirler bittikçe: ***"Bu şiiri böyle ezbere okuyana beş vereceğim"*** dedim.

Çocukların gözleri çakmak çakmak yanıyordu. Özellikle masanın iki sıra gerisinde oturan Alime, heyecandan yerinde duramıyordu. Sıra arkadaşı Nurgül de en az onun kadar heyecan doluydu. Dersin bitmesine yakın Alime, heyecanlı bir ses tonuyla sordu:

– Hocam bu şiirleri nerede bulabiliriz?

Elimde Güldeste isimli şiir antolojisi vardı. Kitabı gösterdim:

– Hepsi bu kitabın içinde.

– Kitabı nerede bulacağız?

– Kitapçılardan alabilirsiniz. Size ödünç verebilirim, istediğiniz şiiri yazar veya fotokopi çektirirsiniz.

Zil çalar çalmaz kardeşi Gökhan, sınıfın evliyası Münevver, onun sıra arkadaşı Firdevs, kitabı elimden kapmak isteyen Gamze, Hatice, Hülya, Esra etrafımda halka oluverdiler. Alime yangından mal kaçırır gibi kitabı kaptı.

– Hocam hani bize kitap?

Böyle diyenlere:

– Merak etmeyin. Size de veririm. Alime istediği şiirleri yazar, size verir.

Ertesi ders Alime, Bayrak şiiri ile beş alma yarışını başlattı. Dönem sonuna kadar 27 tane beş aldı. Sakarya Türküsü, Çanakkale Şehitlerine, Bülbül, Süleymaniye'de Bayram Sabahı gibi uzun şiirlere beş tane beş veriyordum.

Bir ara rakipleri ile arayı hayli açmış olan Alime'ye takıldım:

– Not defterinin sözlü hanesinde altı tane yer var, öteki sözlü notlarını ne yapacaksın?

– Bilmem, olsun. Beş almak, şiir ezberlemek hoşuma gidiyor.

– Fazla notlar Kızılay'a gidecek. Not defterinde yer yok.

– Siz de ezberliyorsunuz, sizinkiler de Kızılay'a gitmiyor mu?

– Benim mesleğim edebiyat. Şiiri seviyorum, edebiyatı sevdirmek hoşuma gidiyor.

– Şiir okumayı bize de sevdirdiniz.

Şiir okuma yarışı sene sonuna kadar sürdü. Bir defasında Gökhan şöyle dedi:

– En çok şiir okumanın ne anlamı var? Nasıl olsa altı not işe yarıyor, gerisi Kızılay'a gidiyor.

Gökhan yarışın insan yeteneğini geliştirdiğini bilmiyordu.

Necip Fazıl:

"Ey düşmanım sen benim ifademsin, hızımsın;

Gündüz geceye muhtaç, sen de bana lazımsın." der.

Yarış önemli bir motivasyon unsuruydu ve bu manivelayı kaybetmemeli, yeni bir çıta koymalıydım.

– En çok beş alan sene sonunda benimle dondurma yiyecek, dedim.

Alime sene sonunda ipi göğüsledi. Sınıfta dersi engelleyici konuşmalara para cezası kesiyorduk. O paralarla sene sonunda bir dondurmacıya giderek sınıfça dondurma yedik. Bu sebeple benimle dondurma yemek cazibesini kaybetti. Alime'ye şöyle dedim:

– Sende Başarıya Götüren Yol var mı?

– Olmasını öylesine isterdim ki...

Çantadan kitabı çıkarıp imzaladım. Alime dondurma yemek yerine imzalı bir kitap almayı tercih etti.

– Hocam, bu daha güzel oldu. Sizin bu kitabınızı almayı çok istiyordum. Çok teşekkür ederim.

O sene birçok öğrenci şiir ezberledi, duvar gazetesine yazı yazdı. Hatta 27 Aralıkta Mehmet Akif Ersoy'un mezarının bulunduğu Edirnekapı Şehitliği'ne gittik. Bütün sınıf hep bir-

likte İstiklâl Marşı'nı okuduk. Alime, Gamze, Figen, Nurgül, Hülya ve Hatice'den oluşan grup Çanakkale Şehitlerine şiirini ezbere okudular. Gazetede resimleri çıktı. Şehitlikte resim çekip geziyi haber yaptık ve sınıf gazetesine astık. Güzel bir anı olarak hafızamızda kaldı. Okul müdürü Muhiddin Bey, gazeteye yansıyan resimlerin ve haberin müdür kapısının yanındaki okul panosuna da asılmasını istedi. Kendi çektiğimiz resimlerle birlikte gazetede çıkan resimleri, okul panosuna astık. Pano, Alime ve Nurgül'ün yazdığı haber yazıları ve 8-D'nin resimleri ile süslendi.

Notla ödüllendirerek çocuklara hem şiiri hem dersi sevdirdim. Türkçe dersleri çocukların en çok sevdiği ders oldu. Zaman zaman okula gelen veliler, çocuklarının evde en çok Türkçe dersinden bahsettiğini söylediler.

Çocuklara dersi sevdirmek, onlara kitap okutmak ve şiir ezberletmek beni mutlu etti. Yüksek notlar alıp başarılı oldukça onlar da mutlu oldular. Alime o hızla derslerine çalıştı, okudu, öğretmen oldu.

Öğrenmek zekâyı geliştirir, bilgi insanı yükseltir ve değerli hâle getirir.

A. E. Kavaklı

Dipnot:

(*) *Beyin Yarım Kürelerinin Sırları*, Alp Boydak, Beyaz Yayınları, 2004 İstanbul.

2. Bölüm

"Bir güzel söz, bir tebessüm, takdir eden bir bakış beyindeki dopamin sistemini harekete geçirir."
—PROF. MANFRED SPITZER

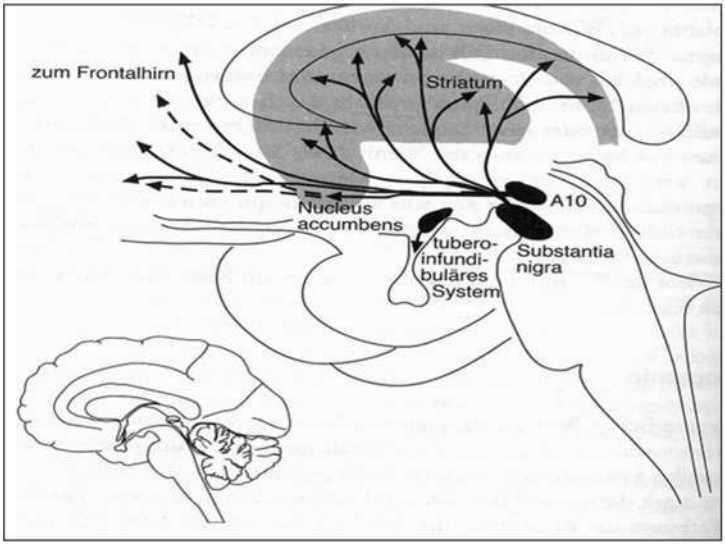
BEYİN ÖĞRENMEYİ ÖDÜLLENDİRİR

BİLGİ BEYNİN GIDASIDIR. Beyinde bilgi transferi yapan sinir hücrelerinin günlük ekmeği ise dopamin, yani mutluluk hormonudur.

İnsan beyni öğrenmek için yaratılmış, insan öğrenince mutlu olur. Tıpkı sevdiğimiz bir şeyi yiyince ağızda ve damakta tat hâsıl olduğu gibi, insan yeni şeyler öğrenirse bundan büyük zevk alır.

Her yeni şeyin öğrenilmesinden sonra beyin, **mutluluk hormonu olan "dopamin"** salgılar. Yeni şeyler öğrenen insan kendini daha iyi hisseder. Beyin bir çeşit ödül sistemi ile çalışır. Dopamin sayesinde ödül sistemi mükemmel işler. Yeni şeyler öğrenmek, yeni başarılar elde etmek ve yeni mutluluklar tatmak için insan durmadan çalışır.

Çalışırken mutlu olur ve dinlenir, dinlenirken çalışır. Bu sebeple ünlü Fransız romancısı Honore de Balzac; **"Ben çalışırken dinlenirim, dinlenirken çalışırım"** demiş.

Beynin A10 denilen bölgesindeki dopamin kesecikleri sıvı püskürterek öğrenmeyi ödüllendirir, öğrenme olmazsa dopamin salgılamaz, öğrenmeyen insan mutsuz olur.

Şekilde görüleceği gibi **A 10** bölgesinde bulunan sinir hücreleri, ya doğrudan ön beyin kabuğunda **(frontal korteks)** bulunan sinir lifleri ile veya beynin merkezindeki **Striatum bölgesine** uzanan sinir lifleri ile dopamin gönderir.

Dopamin hormonu doğrudan **kortekse** gönderilirse beyin çok net ve çok iyi düşünebilir. **Mekezi bölge (nucleus accumben)**, sinir liflerini ve nöronları aktif hâle getirir. Sinirler, bir çeşit opium üretirler ve bu sinir hücrelerinin lifleri kortekse uzanır.

Araştırmalar, beynin ***ödül sistemi*** ile çalıştığını, beynin ürettiği mutluluk salgıları ile kendini ödüllendirdiğini ortaya koyuyor.

Ödül sistemi, manevi verimliliği artırıyor, özellikle moti-

vasyonu ve öğrenme isteğini çoğaltıyor. A10 bölgesinden gelecek dopamin sinyalleri beyin merkezini harekete geçiriyor. Oradan ön beyne mutluluk hormonları gönderiliyor. Bu çalışma, bilgi öğrenimi için kapı açma görevi görüyor. Nöronlar, olayları öğrenmeye hazır hâle geliyor ve yeni bilgiler öğreniliyor. Büyük bir ihtimalle bilgiler hafızaya kaydediliyor. Bu aktiviteler, yeni bilgi öğrenildiğini, beklenenden daha iyi bir durum ortaya çıktığını ortaya koyuyor.

Dopamin sisteminde cezalandırma yöntemi yok, sistem, sadece ödüllendiriyor.

Öğrenmede önemli olan, öğrenilenlerin olumlu şeyler olması. Pozitif bilgiler, insanın sosyal ilişkilerinde pozitif etkiler meydana getirir. İnsan öğrendikçe sosyalleşir. Toplum içinde anlamlı ve olumlu aktiviteler düzenliyor ve düzenlemeli. Toplumun biyolojik kökleri, öğretenlere ve öğrenenlere dayanır; onlarla güçlenir. Bilgi, insanı olgunlaştırır ve sosyalleştirir.(*)

Dopamin, aynı zamanda merakın kaynağıdır. Yeniliklere ilgi duymamızı sağlar. Dopaminsizlik veya dopamin azlığı, isteksizliğe ve sosyal ilişkilerde çekingenliğe yol açar. Diğer insanlarla sosyal ilişkiler kurmada geri durmaya sebep olur. Başarısızlık dopamin salgılamayı engeller. Böylece insan can sıkıntısı çeker. Can sıkıntısı eğlence aramaya yöneltir. Eğlence arayanlar sigara, alkol, uyuşturucu, aşırı televizyon, internet oyunları, cep telefonları oyunlarına sarılır. Kendilerini avutmak için çırpınırlar. Hâlbuki okuma, öğrenme ve beyin faaliyetleri yapsalar mutlu olacaklar.

Dopamin fazlalığı, aşırı aktif olmaya yol açar. İnsani ilişkilerde sınırları çiğnemeye, ölçüleri aşmaya sebep olur.

Ödül sisteminin bozulması, dopamin azlığı ve çokluğu, ruhi hastalıklara yol açar.

İnsanları öğrenmeye motive etmek için özel bir gayrete gerek yok. Beyin, ödül sistemi ile kendini motive ediyor. Özel gayretlerle bu sistem bozulmasın, yeter.

Prof. Henning Scheich, beyinde dopmanin sistemini keşfetti.

Beyin araştırmaları; çikolata, kokain ve sevilen müziğin de insandaki ödül sistemini harekete geçirdiğini ve bir şeyi yapma arzusunu artırdığını ortaya koyuyor fakat çikolata ve kokainin bağımlılık yaptığı bir gerçek.

Prof. Manfred Spitzer; insanı mutlu etmek, öğrenmeye isteklendirmek ve motivasyon için çikolata, müzik ve kokaine gerek olmadığını söylüyor:

"Güzel bir söz, bir iltifat, sempatik bir bakış da insandaki dopamin sistemini harekete geçirir. Müzik, çikolata ve kokainin yaptığı tesiri yapar."

Netice olarak eğitimciler, beynin çalışma metodunu örnek almalıdır. Ödül, her zaman iyi bir motivasyon unsurudur.

Bunun aksine korku ve strese yol açan ceza, öğrenmeye kısa sürede olumlu etki yapsa bile uzun zamanda kronik strese yol açacağı için beyne zararlıdır. Kronik stres, beynin hipokampus bölümünde hasara ve hücre ölümlerine yol açmaktadır.

Dünyanın en başarılı ve en iyi eğitimcisi olan Hz. Peygamber (a.s.m.); sevgiye dayalı bir eğitim anlayışına sahipti. Sadece çocukları değil, büyükleri de kendisine inandırmayı ve mü-

kemmel eğitmeyi bilmiştir. Kendisine 10 yıl hizmet eden Hz. Enes (ra), o cennet yuvada geçen yılları şöyle özetler:

"Ne dövdü ne azarladı ne hakaret etti ne de surat astı."

Netice:

İyi eğitimci, ödüllendirmeyi bilir. Ödül sistemiyle dersini sevdirir.

Ceza çocukta nefret duyguları uyandırır, çalışma şevkini kırar, sevgi iletişimini yok eder.

Yeni şeyler öğrenmek insanı mutlu, öğrenmemek mutsuz eder. Öğrenmemek, bir çeşit cezadır. Eğitimci, bir şey öğretmediği zaman, öğrencilerini zaten cezalandırmış oluyor. Ekstra başka bir ceza vererek öğrenme isteğini tamamen yok etmek, iyi bir eğitimcinin tutacağı yol değildir.

İyi eğitimci her zaman gayreti ve çalışmayı görür, onu ödüllendirir.

Gülümseme, aferin, omzunu tapışlama, takdir edici sözler, not, çikolata veya şeker, para, hediye, güzel söz ödüldür. Öğrenmeyi teşvik eder.

Öğrenme programlı yaratılan beyin dopamin salgılayarak öğrenmeyi ve başarıyı ödüllendirir. Ödül sistemi ile öğrenmeyi ve başarıyı teşvik eder. İyi eğitimci, ödül sistemini etkili verimli bir şekilde kullanır zira öğrenmede en etkili motivasyon unsuru ödüldür.

Bir Anekdot

"HARİKA BİR METOT"

Sakarya Ortaokulu'nda öğretmenlik yaptığım günlerdeydi. Şiir ezberleyen veya kitap okuyan öğrencilere istisnasız sözlüden BEŞ veriyordum. 8-A sınıfında o gün de şiir okuyan öğrencilere beş vermiştim. Pınar, üç şiiri arka arkaya okuyup üç tane beş almıştı.

Teneffüs zili çaldı. Öğrenciler sınıfı terk etmeye başladı. Ben de çantamı topladım, kapıya yönelmiştim ki Emre yanıma geldi:

– Şimdi ben size kısa bir şiir okusam beş verir misiniz?

– Elbette.

– Ama önceki senelerde ezberlediğim bir şiir.

Gülümsedim. Emre'nin gözlerinin içine baktım. Emre'nin arkadaşları ve az önce üç tane beşi birden alan Pınar, dikkatle konuşmayı takip ediyorlardı.

– Sen zeki bir çocuğa benziyorsun, yeteneklerini öldürmek istemem.

– Bir şey anlamadım.

– Sana beş vermesine veririm de...

– Okuyayım o zaman.

– Daha önce ezberlemiş olduğun bir şiiri okuduğun için sana beş verirsem senin yeteneğini köreltmiş olurum. Daha önce ezberlediğine göre yeni bir şiir de ezberleyebilirsin. Hem sonra dersin ki bu öğretmen not vermeyi bilmiyor, kandırdım adamı. İnsanları kandırmak güzel bir şey değil. Kendine saygını yitirirsin. Sen kabiliyetli bir çocuksun, yeni bir şiir ezberleyeceğin günü iple çekeceğim.

Emre,

Tamam, dedi. Pınar atıldı:

– Ne kadar iyimsersiniz ve ne güzel yönlendirdiniz. Harika bir metot.

Sonraki günlerde Emre şiir okuyup beş aldı, Pınar edebiyat ve şiir merakı sebebiyle sınıf gazetesi çıkarmaya karar

verdi. Türkçeden birkaç düzine beş aldığını söylemeye gerek yok zira sınıf gazetesine asılan her yazıdan dolayı da "*sınıf yazarları*"na baş veriyordum.

O sene çok zevkli ve eğlenceli geçti. Dersine girdiğim dört sınıfın dördünde de sınıf gazetesi çıkardık. Gazetelerde harika araştırmalar, şiirler, yazılar yer aldı. Harika çocuklara, harika notlar dağıttım. Bazı meslektaşlarım, özellikle yeni öğretmenler, çocuklara zayıf not verip epey acı çektirdiler. Sene sonundaki öğretmenler kurulunda bulunamadım. Sonradan müdür yardımcısı Ahmet Bey'den öğrendim ki bütün öğrenciler, öğretmenler kurulu kararıyla bütün derslerden geçirilmiş.

A. Erkan Kavaklı

Dipnot:
(*) *Lernen, Gehirnforschung und die Schule des Lebens*, s.181.

3. Bölüm

"Eğitimde başarı, öğretmene bağlı. Herkes öğretmen olmamalı. Mesleğine heyecanla bağlı öğretmenin öğretme tekniği oyunlarına ihtiyacı olmaz. Mesela matematiği sevmeyen matematik öğretmemeli."

—PROF. MANFRED SPITZER

EĞİTİMDE BAŞARI NEYE BAĞLI?

HER ÖĞRENCİ TAKDİR EDİLMEK İSTER, ilgiye ve sevgiye ihtiyaç duyar, fark edilmeyi arzu eder, kabul ve onay görmek ister, başarılı olmayı arzu eder. 35 senelik meslek hayatımda başarısız olmak isteyen öğrenci görmedim. En tembel öğrenci bile yazılılarda arkadaşlarından yardım alarak başarılı olmayı denedi.

Öğrenme isteği, çocukta zaten vardır. Bu isteği yok etmemek yeterli. Mesleğini seven ve öğretme heyecanı taşıyan öğretmen, öğrencilerde var olan motivasyonu, olumlu davranışlarla ve ödüllerle daha da artırır. İnsandaki öğrenme arzusunu yok etmek için özel gayretler lazım.

Beyinde birden fazla dopamin sistemi var. Bu sistemi kuran Allah, insanı öğrenmeye karşı istekli kılmış. İnsandaki öğrenme arzusu engellenemez. Allah, insana merak duygusu vermiş. Merak eden sorar ve öğrenir.

Kimi zaman insanlar, dopamin sistemini çökertmek için ellerinden geleni yapıyor. Özellikle medya, hiçbir şey yapmadan veya kolay yoldan zengin olmuş insanların hikâyesini ballandıra ballandıra yazıyor. Devleti soyarak zengin olan hırsızları, lüks içinde yaşayan asalakların hayatını bir hünermiş gibi anlatıyor. Böylesi yayınlar, insandaki çalışma azmini kırar. Hiçten veya haksız yollarla zengin olanların mutlu olup olmadığını kimse sormaz. Medya meşhurların sadece süslü yönlerini anlatır. Yalnızlıkları, vicdan azapları, halktan kopuklukları, ailelerinin çabuk yıkılması ve mutsuzlukları pek hikâye edilmez.

Mesleğini seven öğretmen, medya yalanlarını aşarak çocukları öğrenmeye motive etmelidir. Neticede bütün zenginler lüks içinde yaşamıyor, toplumda sadece zengin ve meşhur kişiler itibar görmüyor. Öğretmenler, hocalar, alın teri ve el emeği ile yaşayan herkes değerlidir ve itibar sahibidir. Öğretmen, medya yalanlarını sevgisi, heyecanı ve tecrübesi ile aşabilir, aşmalıdır.

Öğretmek, mutluluk verdiği gibi öğrenmek de insanı mutlu eder. İnsan yeni şeyleri merak eder. Bu merakın tatmini, insana mutluluk verir. Öğretmen bu unsurları iyi kullanmalıdır.

İnsanları, yemek yemeye nasıl motive edebiliriz demekle öğrenmeye nasıl motive edebiliriz diye sormak aynı şeydir. Nasıl insan beslenmeden yaşayamazsa öğrenmeden de yaşayamaz. Öğrenmek, yemek gibi tabii bir duygudur. Dersini iyi anlatan öğretmen, yemeği iyi pişiren aşçı gibidir. Öğrencilerin öğrenme iştahlarını kabartır.

MANFRED SPITZER

Elbette bol tuz atarak yemeği yenmez hâle getirmek mümkün. Okulda belli öğrencileri göklere çıkarmak, öteki öğrencilerin moralini bozar. Belli davranışlar, nitelikli çalışmalar övülmeli ve ödüllendirilmeli. Her öğrencinin benzeri başarıyı elde edebileceği, benzer davranışları gerçekleştirebileceği belirtilmeli.

İnsan sosyal bir varlıktır, diğer insanlarla birlikte yaşamaktan mutluluk duyar. Okul ve sınıflar, ortak yaşama alanlarıdır. İnsanlar birbirinden etkilenir. Öğretmenin övdüğü davranışlar, öğrencilerin gözünden kaçmaz. Öğretmenin beğenilen davranışları taklit edilir.

Bir Hatıra

NAZİF NİÇİN UZUN ŞİİRLER EZBERLERDİ?

Bahçelievler Anadolu Lisesi'nde öğretmenlik yaparken harika bir sınıfım vardı. 7-A çok özel bir sınıftı, öğrencilerimin hemen hepsi öğrenme canavarı idi.

Bir gün benim ders kitabındaki şiiri özenle okuduğumu gören Nazif:

"Öğretmenim bize ezbere bir şiir okur musunuz?" dedi.

Şiir okumak, benim en büyük zevklerimden biri.

– Bir şartla, dedim. Okuyacağım şiiri sen de ezberleyeceksin.

– Ezberlersem beş var mı?

– Hem de beş tane.

Sadece Nazif'in değil, bütün sınıfın gözleri parladı. Neredeyse hep bir ağızdan:

"Hemen okuyun!"

"Okuyun öğretmenim!"

"Lütfen okuyun!"

Nazlanmadan Necip Fazıl'ın Sakarya Türküsü adlı lirik ve destansı şiirini okumaya başladım. Sınıf dikkat kesildi. Şiiri dramatize ettikçe dikkatler daha yoğunlaştı. Bütün gözler üzerimdeydi ve sınıfta sanki hiç kimse nefes almıyordu. Sonunda müthiş bir alkış koptu.

Hayatımın en güzel alkışını almıştım. Bu olay, benim daha sonraki yıllarda sınıflarımda bol bol ezbere şiir okumama ve çocuklara şiir okutup bol not vermeme yol açtı.

Hemen şiiri nerede bulabileceklerini sordular. Çile'den fotokopi çektirip verdim.

Aradan birkaç gün geçmişti ki Nazif, şiiri ezberlediğini söyledi. Tahtaya çağırıp okuttum ve beşleri verdim. Ayşegül'ün gözleri çakmak çakmaktı.

– Bu beşler sırf ona mı, biz okursak bize de var mı?

– Elbette herkese.

Ondan sonra sınıfta şiir ezberleme yarışı başladığını belirtmeliyim. Nazif, Necip Fazıl'ın uzun şiirlerinin hepsini ezberledi. Hatta Gençliğe Hitabe isimli mensur metni bile. Elbette her şiirden sonra beş aldı.

Aradan yıllar geçti. Nazif Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü, Ayşegül Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Her karşılaştığımızda o güzel günleri, büyük bir mutluluk duyarak yad ederiz.

A. E. Kavaklı

ÇOCUKLARI MOTİVE ETME YOLLARI

Motivasyon her şeydir. Öğrenciyi öğrenmeye motive edemezseniz anlattıklarınız boşa gider. Öğrenciyi motive etmenin birçok yolu vardır. Burada belli başlılarını sayacağız.

1. Çocuk, kendi kendini motive edebilir. Beyindeki ödül sistemi, bunu temin etmeye kâfidir.

2. Çocuklar oldukça meraklıdır. Bilmedikleri ve öğrenmek istedikleri şeyleri sorarlar. Her soru motivasyon işaretidir. Soran öğrenci, öğrenmeye hazır demektir. İyi öğretmen, soruları mutlaka değerlendirir.

Bazen soru, çok önemli başarılara kapı açar. Nazif'in sorduğu "*Öğretmenim ezbere bize şiir okur musunuz?*" sorusu, 7-A'da atmosferi değiştirdi. O saatten sonra hem ben şiir ezberlemeye ve okumaya yöneldim hem öğrenciler. Dersler daha zevkli hâle geldi. Çocuklarla aramızda, yeni ve sağlam dostluk köprüleri kuruldu.

3. Öğretmen, dersini sevmeli ve onu anlatırken heyecan duymalı ki çocuklar üzerinde heyecan uyandırabilsin. Öğretmende heyecan kıvılcımı olmalı ki öğrencinin yüreğine sıçrasın. Öğreten heyecan kıvılcımı taşımıyorsa öğrencinin yüreğini tutuşturamaz.

4. Okulda en etkili öğretme aracı öğretmendir. Tepegöz, tahta, fotokopi, Power-Point programları, sevimli bir öğretmenin uyandırdığı ilgi ve heyecanı uyandıramaz.

İyi öğretmen öğrencilerdeki ilerleme ve gayretleri görür, onları över, iyi not vererek ödüllendirir. Sevimli bir gülümseme, omzuna dokunma, "*Aferin, harika, çok güzel!*" gibi sözlerle öğrencinin beynindeki dopamin sistemini harekete geçirir.

5. Öğretmenin yüreği, en iyi anlatım tekniklerinden ve en iyi ders araç-gereçlerinden daha etkilidir, ders araç ve gereçleri dikkat çekmeye yardım eder. İyi öğretmen, ders araç ve gereçlerini ustalıkla kullanır.

6. Hikâye ilgi ve heyecan uyandırır. Öğretmen, dersini hikâyeleştirerek anlatabilmeli.

Öğretmen yetiştiren okullar, adayların kendilerine verilen konuya bir saat içinde hazırlanabilme, onu okulda bulunan malzeme ile sunabilme yeteneğini geliştirmelidir. Günlerce hazırlanarak ve birçok materyal toplayarak ders anlatmak kolaydır.

7. Çocukların ilgi duyacağı konuları seçmek önemli. Günlük hayatla ve aktüalite ile bağlantı kurarak konular anlatılırsa öğrenciyi motive etmek kolaylaşır.

8. Konuyla ilgili hazırlık yapıp derse çocukların ilgi duyacağı resimler göstererek başlanırsa da çocukların dikkati kolayca çekilir.

9. Anlatılacak konunun öğrencileri neden ilgilendirdiği, onlara ne gibi faydası olacağı, hayatta bu konuyla nasıl ve nerede karşılaşacakları söylenerek de öğrenci konuya motive edilebilir.

10. Eğer müfredattaki konu, çocukların dikkatini çekmiyorsa ve hayatın bir yerinde lazım olmayacaksa çocuklara bir faydası yoksa sırf kitapta veya müfredatta bu konu var diye anlatmak, dersin tadını kaçırır. Bunun yerine çocukların ilgisini çekecek ve onlara faydalı olacak bir konu bulmak gerekir.

İyi öğretmen, çocukların konuya dikkatini çekmenin bir yolunu bulur, ilgi toplamadan derse başlamaz.

Netice:

İyi öğretmen, beynindeki dopamin sistemleri sayesinde kendini motive eder, yüreğindeki heyecan kasırgasını öğrencilerinin yüreğinde de estirir. Öğrencide var olan merak, öğrenme ve önemli olma duygularını harekete geçirir. Bakışları, davranışları, konuşması, jest ve mimikleri, vereceği ödüller ile öğrencileri motive eder. Daha doğrusu onların beynindeki dopamin sistemlerini harekete geçirir.

Öğrencileri heyecanlandıracak bir öğrenme sistemi geliştirin. Basitten zora doğru gidin. Ödüller vadederek onları çalışmaya teşvik edin. Çalıştıkları zaman onları cömertçe ödüllendirin.

Bir Hatıra

SINIFTA TEMİZLİK

Öğretmenler, genellikle sevmedikleri işleri öğrencilere yaptırır. Çevre temizliği gibi iyi ve güzel bir şeyi bile sadece öğrenciye emreder, öğrenciye yaptırır, eyleme kendileri katılmazlar. Böyle olduğu için de öğrenciler, sınıf ve çevre temizliğini angarya olarak görürler.

7-A'da ders anlatıyorum. Sınıfın en çalışkan öğrencilerinden biri Ayşegül'dü, en önde oturuyordu. Kapının arkasında tebeşirler vardı. Eğilip aldım ve tahtanın kenarına koydum. Bunu gören Ayşegül, bir öğretmen de bunu yapar mı der gibi dudak ısırdı. Öyle ya bir öğrenciye emredip tebeşirleri yerden kaldırtmalıydım. O günden sonra Ayşegül de yerlerde bulduğu tebeşirleri toplamaya başladı.

Yere atılan tebeşirleri israf olmaktan kurtarmak güzel bir hareket. Tebeşiri alıp tahtanın kenarına koymanın çekinilecek bir tarafı yok.

Ayşegül, liseyi bitirdi ve tıp fakültesini kazandı. Bir öğleden sonra Üsküdar'daki kitap fuarında karşılaştık. Ayşegül, adımın anons edildiğini ve kitap imzaladığımı duymuş, yanıma geldi. Kitaplarıma baktı, tebrik etti.

"Öğretmenim hayli çalışkansınız. Yeni kitaplar çıkarmışsınız."

Okul günlerini yadettik. Kendisine başarılar diledim.

Netice olarak, öğrenci, sevdiği öğretmenini taklit eder. Örnek olmak çok önemli.

A.Erkan Kavaklı

4. Bölüm

"Çocuk; en iyi; anne, baba ve çocukları seven eğitimciden öğrenir. Hiçbir bilgisayar programı, öğrenme konusunda ailenin yerini tutamaz."
—BEYİN ARAŞTIRMACISI PROF. ELIZABETH STERN

BEYİN GELİŞİMİ VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

YENİ DOĞAN BİR BEBEK, bütün hayatı boyunca kullanacağı **120 milyar sinir hücresine** sahip olarak dünyaya gelir. Beyindeki bu değer biçilemez hazine, bebek doğar doğmaz müthiş bir hızla gelişecektir. Başlangıçta sinir hücreleri arasında çok az bağlantı vardır. Doğumdan altı hafta sonra, sinir hücreleri arasında ilk bağlantı kurulur. Sonra sinir hücreleri arasında muazzam bir hızla sinaptik bağlar örülmeye başlar. Bir sene sonunda sinir hücreleri arasındaki ağlar üç katına çıkar.

Zihin gelişimi ilk iki yılda çok hızlıdır. Sinir hücreleri arasında bir yığın ağ örülür. Bu arada arka beyin ile bağlantılar kurulur.

Zaman içinde sinir hücreleri arasındaki bağlantı rekor seviyede çoğalır. Bazen dakikada 580 bin bağ oluşturulur. Sinir hücreleri arasında ağlar örülmeye ergenlik çağına kadar hızla devam eder. Çocuk öğrenmek için bu ağları kullanır.

Beyindeki sinir hücreleri, uyarılar ve heyecanlarla hareket eder. Uyarılar gelmezse sinir hücreleri harekete geçmez. Yeni uyarı ve bilgiler, sinir hücrelerini faaliyete geçirir, ya hücreler arasında yeni bağlantılar kurulur ya da eski bağlantılar işlek hâle gelir. Böylece beyin fonksiyonel bir şekilde yapılanır.

Beynin mükemmel gelişmesi içinse **duygusal dokunmalar** gereklidir. **Sevdiği ve tanıdığı bir eğitimci** veya **anne-baba** konuşuyorsa çocuk kelimeleri daha hızlı öğrenir. Onlardan duyduğu kelimeleri zihnine nakış gibi işler.

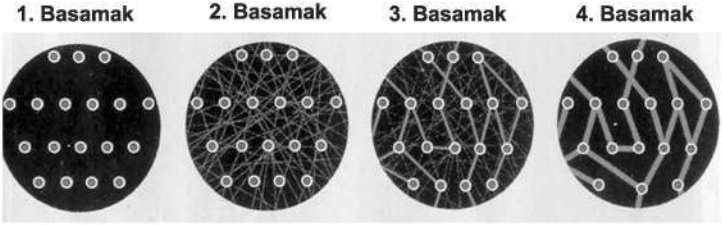
"Küçük çocuk, günde on kelime öğrenir" diyor gelişim psikologları.[1]

Amerika'da Washington Üniversitesinde yapılan bir araştırma, çocuklar kelimeleri **güvendikleri birin**den duyunca kulak kesildiğini, aynı kelimeleri videodan işitince ilgi göstermediklerini ortaya koydu.[2]

Sinir hücreleri arasında örülen sinaptik bağlardan kullanılmayanlar zaman içinde iptal edilir. Mermer bir heykelden fazlalıkların atılması gibi.

Beyin yeni bilgilerle gelişir. ***Zamanla beyin ağları ya ustaca geliştirilir ve korunur ya da kaba ve işlevsiz kalır. Beyin geliştirmek, ancak öğrenmek suretiyle olur. Öğrenme olmazsa sinir hücreleri uyarılmaz ve sinir hücreleri arasında oluşturulan ağlar kullanılmaz, hantallaşır.***

Beyne aşırı yükleme olmaması için, beyin eleme yapar. Küçük çocuklar, hızla konuşmayı öğrenir çünkü beyin kullanabileceğini alır. Geriye kalanı atılır. Beyin basit bir metotla eleme yapar. Önce en kolay olanı alır, sonra zor olanı. Kısa kelimeler, iki kelimelik cümleler, uzun cümleler...

Sıfır yaşından itibaren öğrenmek hücreler arasında bilgi ağları kurulmasına yol açar ve bilgi arttıkça ağlar güçlenir, gelişir, zekâ artar.

ÇOCUK EN İYİ NASIL ÖĞRENİR?

Çocukların en iyi şekilde nasıl öğrendiğini bilmek önemli. Aksi halde öğretim ve eğitim başarılı olmaz.

Araştırmalara göre en iyi öğrenme biçimleri şunlar:

1. Çocuk, en iyi anne, baba ile mesleğini ve çocukları seven eğitimciden öğrenir. Hiçbir bilgisayar programı, öğrenme konusunda ailenin yerini tutamaz.

Hiçbir power-point programı, projektör gösterisi **heyecanlı öğretmen**in yerini dolduramaz. Sevilen öğretmen, öğrenmeyi kolaylaştırır ve sevdirir.

2. Çocuk övülür ve takdir edilirse daha iyi öğrenir. Takdir edilmek çok önemli bir motivasyon unsurudur. Hâlbuki çocuklardan çok esirgenir.

Hakiki övgü, içten gelerek yapılmalı, özenle yapılmalı ve ölçülü olmalı. Çocuk ilgi ile takip edilmeli, ondaki öğrenme isteği ve ilerleme gözlemlenmeli ve cömertçe takdir edilmeli ve ödüllendirilmeli.

3. Çocuk, gerilim yoksa daha kolay öğrenir. Korku ve baskı, kısa süreli başarılar getirir. Devamlı olursa etkisini yitirir. Hakaret ve aşağılamak, öğrenmenin zehiridir.

(Korku ve stresin öğrenmeye etkisi, 10. bölümde daha geniş ele alındı.)

4. Öğrendiklerini öncekilerle birleştirme, kıyaslama öğrenmeyi kolaylaştırır. İzole edilmiş bilgileri öğrenmek daha zordur.

Beyin, en iyi kıyaslayarak öğrenir. Önce öğrendiği bilgilerle yeni bilgileri kıyaslayan beyin, o bilgiyi uygun bölümlere yerleştirir ve unutulmaz hâle getirir.

5. Kendine güven duygusu, öğrenmeye yardım eder.

6. Merak ve heyecan duyulan konu daha iyi öğrenilir. Bir şeyi anlatmaya başlamadan önce çocukta öğrenme heyecanı uyandırılmalı. İyi öğretmen, iyi hikâye anlatır, merak ve heyecan uyandırır. Heyecan ve merak kaybolunca öğrenme arzusu gider.

7. Araştırma ve deneme, öğrenmeyi kolaylaştırır. Çocuklar zevkle araştırma yapar.

8. Konular kısa parçalara bölünmeli. Mesela şiirler bölüm bölüm daha kolay ezberlenir.

Konular; kümeler, bölümler hâlinde verilmeli. Kolaylaştırılmalı, zorlaştırılmamalı.

9. Çocuk, en iyi kendi denediğini öğrenir. Kendi başına deneme yapmak, çocuğa zevk verir.

10. Çocuklarda öğrenme biçimleri değişebilir. Her çocuk aynı metotla öğrenmez. Değişik öğrenme biçimlerinin farkına varmak gerekir.

Görerek, işiterek, dokunarak, yaparak öğrenme gibi değişik öğretim metotları uygulanmalı. Bu konuyu ayrıntılı olarak ileride ele alacağız.

Netice:

1. Öğrenmek beyni geliştirir.

2. Çocuk en iyi, anne ve babadan öğrenir.

3. Çocuk sevdiği öğretmenden daha iyi öğrenir.

4. Çocuk kendi kendine yaparak, oynayarak da öğrenir. Yaparak öğrenme, en etkili öğrenme biçimidir.

5. Çocuk merak eder ve sorar. Böyle anlar değerlendirilmeli çünkü çocuk öğrenmeye motive olmuştur.

Bir Hatıra

BİR ANNENİN MERAKI

Bir öğretim yılının ilk haftasında ürkek, çekingen bir anne çıkageldi. Teneffüs zili çalmıştı, sınıftan çıkıyordum.

— Sizinle görüşmek istiyorum, dedi.

— Buyrun.

Tekrar sınıfa davet ettim zira koridor gürültülüydü, birbirimizi anlayamıyorduk. Hemen yanıbaşında orta sıranın en başında oturan Özgenur vardı. Sınıfa göre yaşı küçük gibi görünen Özgenur'un siyah gözlerinin içi gülüyordu.

— Sizi tanımak istedim, dedi.

Şaşırdım. Önemli bir konu veya problem yoksa sırf beni tanımak için bir veli niçin okula gelir, merak ettim.

— Hayrola! Neden?

— Bu çocuk her gün sizden bahsediyor. Derste olup bitenleri her gün evde anlatıyor, öylesine merak ettim ki gelmeden edemedim.

— Bir problem yok sanırım. Özgenur, sessiz ve dikkatli bir çocuk. Henüz not vermedim ama bu dersi başaracağından eminim.

— Yok yok. Bir problem olduğundan değil.

— Peki, o zaman gelmişken sizinle bir-iki noktayı konuşalım. Benim dersim kolay, isteyen her öğrenci yapar. Dersi anlattıktan sonra genellikle önemli konuları ödev veririm. Günlük ders çalışmasında fayda var. Günlük plan yaptırdım. Ona uymasını sağlarsanız memnun olurum. Plansız çalışma, başarı getirmez. Bol bol kitap okumalarını tavsiye ederim. Seviyesine uygun kitap alırsanız çocuğunuzun başarısı artar. Şiir okumayı severim. Özgenur da şiir ezberler ve okursa hem iyi not alır hem dil zevki gelişir. Zaman zaman okula uğrar, diğer öğretmenlerle de konuşursanız ve evde çocuğunuzla ilgilenirseniz pek problem yaşamazsınız, böylece desteklemiş olursunuz.

Bu konuşmadan sonra Özgenur, sınıfta dersleri daha dikkatli takip etti. Onu annesiyle birlikte bir kere de Eyüp Sultan kitap fuarındaki imza günümde gördüm. Bir kitap alıp imzalattı, sohbet ettik. Özgenur'un başarılı bir öğrenci olduğunu söylemeye gerek yok, sanırım.

Sevgi, ilgi ve ödül sistemi beni başarılı hâle getirdi. 35 senedir bu metotla mesleğimi sürdürüyorum. Öğrencilerimin başarısını görmek beni mutlu ediyor.

Dipnot:
(1) *Focus*, 14.06.2004.
(2) *Der Spiegel*, 20.10.2003, s. 204.

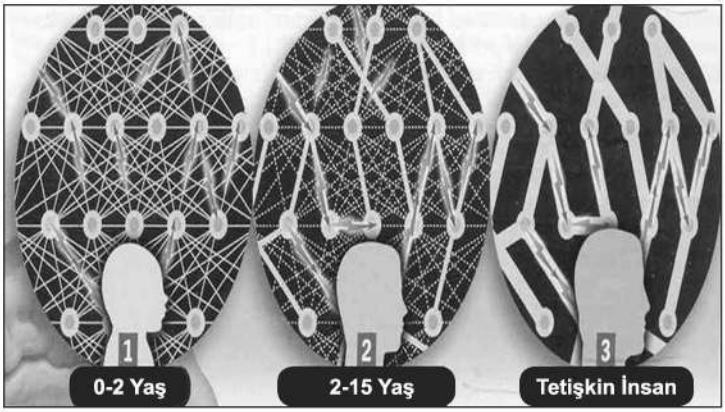
5. Bölüm

"Eğer yürüdüğünüz yolda güçlük ve engel yoksa bilin ki o yol sizi bir yere ulaştırmaz."
—BERNARD SHAW

BEBEKLİK ÇAĞINDA ÖĞRENME VE ÜSTÜN ZEKÂLI ÇOCUK YETİŞTİRME

"MAX PLANCK ENSTİTÜSÜ'NDE yapılan araştırmaların verilerine göre, bir yaşındaki çocuk yeni kelimenin başlangıcını, bitişini fark ediyor. Yabancı dille yapılan konuşmanın farkına varıyor, yaklaşık 60 kavramı anlıyor. Yeni doğan çocuk genellikle sol beyin yarım küresini kullanıyor."[1]

Bebekler, anne ve babanın farkına vardığından daha fazlasını biliyor. İlk kelimeyi söyleyen çocuk, önemli ve karmaşık bir deneme stratejisi geliştiriyor. Sadece anne ve babayı taklit etmiyor, âdeta bir bilim adamı gibi çevreyi ve dünyayı keşfediyor hatta her gün yeni bir dünya keşfinde bulunuyor.

İnsan beyninde küçüklükten itibaren nöronlar arası bilgi ağları örülür. Yeni bilgiler geldikçe bilgi ağları güçlenir, zekâ gelişir. Zamanla kullanılan ağlar genişler, kullanılmayan ağlar zayıflar ve kaldırılır.

1,5 yaşına geldiğinde her gün on yeni kavram öğreniyor ve kelime hazinesi birden büyüyor. 2,5 yaşına geldiğinde dilin temel yapısını kavrıyor.

3 veya 4 yaşında sayıları öğreniyor. Yol, zaman, hız gibi fizik kavramlarının farkına varıyor.

Araştırmacılar, bebeklik çağını, öğrenmek ve zihin gelişimi için altın çağ kabul ediyor. ***New York***'ta bir çocuk yuvası, meşhurların ve zenginlerin çocuklarını barındırıyor. Yaratıcı araştırmalar laboratuarı, hesaplama merkezleri, küçük çocuklar için vücut geliştirme merkezi bulunduran yuva, şimdiden geleceğin elit üniversitelerine öğrenci hazırlıyor.

Amerika'nın Georgia eyaletinde, vali, yeni doğan çocuğa klasik müzik CD'si veya kaseti hediye ediyor. Meşhur beyin araştırmacıları, melodilerin beyindeki matematik zekâ ve anlama yeteneğinin gelişmesini pozitif etkilediğini söylüyor.

Tokyo'da küçük Japonlar, milletin en iyisi olmak için süper çocuk yuvalarına gidiyor. İki yaşındaki bir "delikanlı", bu seçkin çocuk yuvasında yer bulabilmek için matematik ve başka yazılı testlerde geçiriliyor.

Japonlar, yuvadaki eğitimcilere profesör maaşı ödüyor.

Uyuşturucu ve ilaç kullanan stresli anneler, çocuğun beyin gelişimine zarar veriyor.

Görme ve duyma organlarının birlikte kullanılması, çocukta öğrenmeyi artırıyor. Hele dil öğreniminde bu iki duygu daha önemli.

İki yaşında çocukta "kısa süreli hafıza" bölümü gelişiyor. Olayları, geçici olarak hafızaya kaydediyor.

Uzun ve kısa süreli hafıza konusunda ileriki bölümlerde geniş bilgi vereceğiz.

ÇOCUKTA BEYİN GELİŞİM SÜRECİ VE KRİTİK DÖNEM

Beynin büyümesi, doğumdan itibaren sinir ağlarının gelişimi, sıklaşması ve sinaptik bağlantıların kurulması ile sağlanır. Doğumdan itibaren beynin verimliliğini artıracak gelişmeler hız kazanır. Beyin öğrenir ve kendini geliştirir. Üçüncü senede ilk gelişim süreci tamamlanır.

Küçük yaşta beyin çok hızlı öğrenir,
çocukla mümkün olduğu kadar çok ilgilenmeli.

Beyin gelişiminde "hassas" veya "kritik dönem"ler var. Belli tecrübeler, belli zaman diliminde yapılmak zorundadır ki belli gelişmeler tamamlansın ve önemli yetenekler kazanılsın. Mesela dil öğrenimi, böyle hassas dönemde yapılması gereken bir faaliyettir ki bu konu 17. bölümde ayrıntılı olarak ele alındı.

Sonra ergenlik çağına kadar sürecek ikinci gelişim dönemi başlar. Ön beyin ile öteki bölümler arasında bağlantılar kurulur.

Beyin bu dönemde ahlaki değerleri ve sosyal hayatın kurallarını öğreniyor.

Bundan sonra beyin gelişimi büyük oranda tamamlanıyor. Beyinde elbette küçük değişimler yaşanır, her gün doğan hücreler beyin faaliyetleri ile beynin ilgili bölümlerine dâhil olur ama eski öğrenim yöntemi devam eder. İlk yıllarda, çocuğun geleceğini belirleyen önemli gelişmeler yaşanır.

Çocuklar şaşırtacak kadar kuvvetli bir beyne sahip. Beyin kendisi en iyi nasıl öğreneceğini araştırır. Âdeta bir beyin mimarı gibi kendini geliştirir. Allah, harika bir şekilde yediğimiz basit maddelerden düşünen, hayal eden, öğrenen bir organ yaratıyor.

Bilgi ve tecrübe kazandıkça beynin temel anatomik yapısı da değişir fakat beyin gelişim sürecinde gerekli gelişim sağlanmazsa ilerleyen yaşlarda önemli gelişme sağlanamaz.

***Amerika'da* yapılan bir araştırma, yuvaya gitmeyip evde eğitilen çocukların yuvaya giden çocuklara göre beyin gelişiminin geride kaldığını ortaya koydu.**

Araştırmalar, çocukların küçük gruplar hâlinde daha iyi öğrendiğini söylüyor.

OKUL ÖNCESİ DÖNEM, EĞİTİM DÖNEMİDİR

Okul öncesi dönem, artık eğitim dönemine dâhildir. Çocuklar, mutlaka 0-6 yaş arasında eğitilmeli. Beyin gelişiminin en hızlı

olduğu bu altın çağ, boşa geçirilmemeli. Okul öncesi zamanın ihmal edilmesi, çocuğun yeteneklerinin geliştirilmemesi, ileride başarısızlığa yol açıyor.

Eğitim yarışında başarılı olan Finlandiya gibi ülkeler, okul öncesi zamanı iyi değerlendiriyor. İtalya, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde çocuk yuvalarına çok para harcanıyor. Çocukların yanı sıra ailelerin eğitimi için de çaba veriliyor.

Belçika'da çocukların % 95'i, 2,5 yaşından itibaren yuvaya gidiyor.

Fransa ve ***İsveç***'te 2 yaşından sonra çocuklar yuvalı oluyor.

Finlandiya'da yuvaya giden çocuk, müfredat programı dâhilinde şunları öğreniyor:

1. Matematik 2. Müzik 3. Demokrasi

Pedagoglar, çoğunlukla yüksek okul mezunu, dört yıllık okul bitiriyor.

Almanya'da yuva eğitimcileri iki yıllık bir eğitim görüyor.

PİSA (Eğitimde Verimlilik) araştırmaları, Almanya'da eğitimin Finlandiya, İsveç, Kanada, İngiltere gibi ülkelere göre başarısız olduğunu ortaya koydu.

Ülkemizde çocukların hepsi okul öncesi eğitim görmüyor. Okul öncesi eğitim önem kazandı, anaokuluna gitmeyen çocuk kalmamalı.

Kadınlarımızın ve beylerin çocuk eğitim metotlarını çok iyi bilmediği dikkate alınırsa aile içi eğitimin yetersiz olacağı kendiliğinden ortaya çıkar.

Her çocuk, genç bir araştırmacı olarak hayata başlar; meraklıdır, öğrenmeye hazır ve dünya dolusu sorusu vardır.

Gerçi beyin özürlü, duyguları gelişmemiş, öğrenme kapasitesi sınırlı çocuklar da bulunur fakat başarısız çocukların çoğu böyle değildir.

Çocuklar okul öncesi mutlaka iyi bir eğitim görmeli.

Çocuk ne zaman okuma yazma öğrenmeli?

Bu soruya araştırmacılar, net bir cevap veremiyor zira her çocuğun beyin gelişimi, kişisel farklılıklar gösteriyor. Her çocuk mutlaka gözlemlenmeli, sorduğu sorulara dikkat edilmeli. Öğrenme arzusu uyandığı zaman öğretmeye başlamalı ve çocuğa göre program hazırlamalı.

Çocuk, yuva yaşında neler öğrenmeli?

Müzik, resim yapma, boyama, oyun oynama, yemek yapma dâhil birçok şeyi öğrenebilir. Metal ve ağaç oyuncaklarla oyun kurabilir. Bu sayede ellerini kullanmayı öğrenir.

5 yaşında bir çocuk kelime ve cümle tartışmalarına girebilir. Kelimenin ve cümlenin farkına varabilir. Dilin temel yapı taşlarını öğrenebilir.

Eskiden okul öncesinde prensip olarak çocuk; temizlik, düzen ve disiplini öğrenmeli, denirdi. Yeni beyin araştırmaları, bu konuda bir sınır koymuyor. Çocuk istiyorsa ve yapabiliyorsa okuma-yazmayı, hesap yapmayı da öğrenmeli. Çocuğa engel olmamalı, sınır koymamalı, ona yardımcı olmalı.

Eğitime önem vermeli, masraftan kaçmamalı.

"En iyi bütçe eğitime ayrılmalı" diyor Frankfurtlu beyin araştırmacısı Prof. Elizabeth Stern.[2]

Eğitim, her şeyden önce gönül işidir, sabır işidir, sevgi ve şefkatle dolu yüreklerin işidir. Konunun bu boyutunu asla ihmal etmeden, doğru yöntem ve metotlar kullanarak çocuklarımızı geleceğe hazırlamalıyız.

Netice:

1. Çocukluk çağı öğrenmenin altın çağıdır. Yedi yaşına kadar çocuk öğrenme canavarıdır. Beyin, en hızlı gelişmeyi yedi yaşa kadar gösterir.

2. En iyi öğretmen anne ve babadır. Beyin gelişimine en önemliyi katkıyı öğretmen sunar.

3. Öğrenmek çocuğa mutluluk verir. Okul öncesi dönemde çocuğun öğrenmek istedikleri şeyler, ondan esirgenmeme-

li, ona engel değil, destek olmalı. Yazı yazmayı öğrenmek istiyorsa öğretilmeli.

4. Eğitim, beyin gelişimini destekler. İyi eğitim alan çocuğun beyni daha mükemmel gelişir. Çocuğa faydalı bilgiler, oyunlar öğreterek beyin gelişimine yardımcı olmalı.

5. Beynin gelişim periyodu, kritik süreçte sağlanmalı. Bu yapılmadığı takdirde telafisi imkânsız kayıplar söz konusudur. Beynin gelişim periyodunu iyi bilmek ve çocuğun beyin gelişimine yardım etmek gerekir.

Bir Sevgi Hikâyesi

BİSİKLETTEKİ KIZ İLE BABASI

Küçük kız, annesiyle yürürken birden durdu. Yağmur damlacıklarıyla ıslanan gözlüğünü çıkardı, dikkatle baktı. Karşıdan babasıyla birlikte bisiklete binmiş bir kız geçiyordu. Bisikletin arka tarafındaki minder üzerinde oturan kız, düşmemek için babasına sıkı sıkı sarılmış ve soğukta pembeleşen yanaklarını onun sırtına dayamıştı. Adamın ara sıra yana dönerek söylediği sözler, küçük kızı kıkır kıkır güldürüyordu.

Kaldırımdaki kız, bisikletin arkasından bakarken annesi durumu fark etti ve çıkıştı:

– Evdekiler yetmiyormuş gibi gözün hâlâ bisikletlerde! Eğer beğendiysen baban ondan da alır.

Küçük kız yumuşak bir sesle:

– Bisiklete değil, kıza bakmıştım. Babası o vaziyette bile kendisiyle sohbet ediyor da...

Annesi, küçük kızı hiç duymamış gibiydi. Kürklerle çevrili şapkasını düzelterek:

– Arkadaşların bu havada bile okula yürüyerek geliyor. Hâlbuki baban, işe giderken de olsa birkaç dakikasını ayırıp seni arabasıyla getiriyor.

Kızın gözü hâlâ bisikletteydi. Kadın, alaycı bir ifadeyle:

– İstersen baban da seni bisiklete getirsin. Ne de güzel yakışır, öyle değil mi?

Küçük kız, inci taneleri gibi süzülen gözyaşlarını annesinden saklamaya çalışırken:

— Çok isterdim. Belki de öylelikle babama sarılırdım.

Çocukların para, yiyecek, içecek ve giyecekten çok sevgi ve ilgiye ihtiyacı vardır. Karınlarını doyurduğumuz kadar, sevgiyle kalplerini de doyurmalıyız.

Dipnot:
(1) *Der Spiegel, 20.10. 2003, s. 200.*
(2) *Age, s. 210.*

6. Bölüm

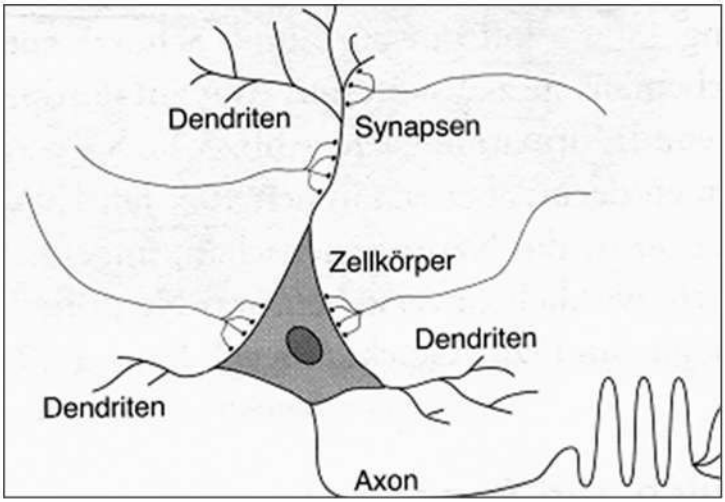
"Beyninin sadece bir yarım küresini kullanmak tek ayakla yürümeye benzer. İki yarım küreyi birden kullanan, çift ayakla yürümüş olur."
—BEYİN ARAŞTIRMACISI TONY BUZAN

BEYİN KAPASİTESİNİ EN İYİ KULLANMA SANATI

YENİ BEYİN ARAŞTIRMALARI, insanların beyinlerini geliştirebileceğini ve daha verimli kullanabileceğini ortaya koydu.

Ağırlığı insan vücudumuzun % 2'si kadar olan beyin, yaklaşık 1,4 kg. Beynimizde yaklaşık 120 milyar hücre bulunuyor. Nöron dediğimiz bu hücreler, beyni meydana getiriyor. Vücuda giren oksijenin % 25'ini ve glikozun çoğunu beyin tüketir. Kanarya beyninde hücreler arası bağlantı 1-2 iken insan beyninde 2000-10.000 arasındadır.[1]

İki yarım küreden oluşan beyin, yegâne öğrenme aracıdır ve dünyanın en gelişmiş öğrenme âletidir.

Beyin hücresinin dentrit ve axon denilen kolları vardır. Bilgi öğrenildikçe hücrenin dendrit ve axonları öteki hücrelerinki ile bağlantı kurar ve beyin gelişir.

Beynimizdeki 120 milyar nörondan her biri, 10 bin sinir hücresi ile bağlantı kuruyor.

Beyinde sinir hücreleri arasında 10 katrilyonluk sinir ağı örülüyor.

Sadece kulağa binlerce sinir teli giriyor.

Beyne giren ve çıkan sinir teli sayısı 4 milyonu buluyor.

Beynin içindeki sinir hücreleri arasındaki bağlantı, dış bağlantılardan milyon defa daha fazla.

Her sinir hücresi saniyede 300 akımı iletiyor.

Beyin her saniyede sinir tellerinden gelen 750 milyon uyarı ile ilgileniyor.

Beyne giren uyarı 100 milyon ise çıkan 50 milyonu buluyor.[2]

Her dakika beynimizde milyonlarca kimyasal reaksiyon meydana geliyor.

Beyin bu kadar çok görevle nasıl başa çıkıyor? Yakın zamana kadar bunlar bilinmiyordu. Bugün de beyin birçok alanda gizemini koruyor. Protein, karbonhidrat ve su gibi ölü gıdalar-

la beslenen beyin hücrelerinin düşünmesi, hayal kurması, öğrenmesi, bilgiyi depolaması, bütünüyle mucizedir. Beyin, cömert Rabbimizin bize en büyük ihsanıdır. Beyinsiz insan vücudu, biyolojik bir varlıktan ibaret. Beyin ve kalp sayesinde insan Rabbine muhatap oluyor ve yeryüzü halifesi olma liyakatini kazanıyor.

Beyin, sinir hücreleri arasındaki bağlantılarla, dış dünyanın farkına varıyor, sinaptik bağlantılar sayesinde öğreniyor ve sinir hücreleri ile düşünüyor.

Beyin araştırmaları, bugüne kadar bilinenlerin aksine beynimizin çok daha fazla ve muazzam öğrenme kapasitesine sahip olduğunu ortaya koydu.

Dâhilerin bile beyin kapasitelerini % 10-15 oranında kullandığı tahmin ediliyor.

Ortalama insan beyin kapasitesinin belki de yüzde birini kullanıyor. O muazzam öğrenme hazinesi kullanılmıyor.

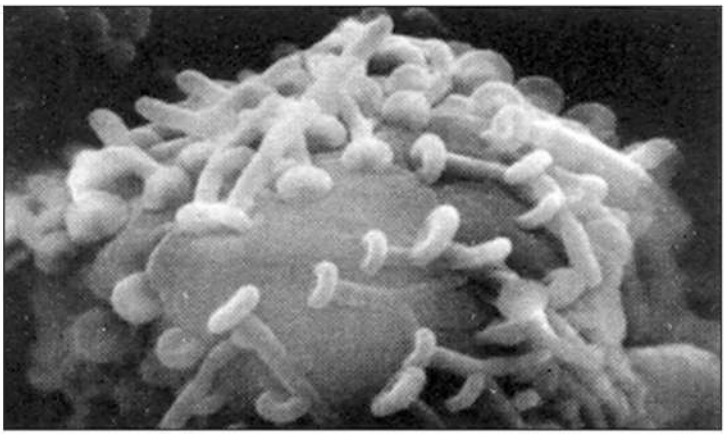
Sinir hücreleri arasındaki bağlantılar, ne kadar sık ise hücreler arasında bilgi 30-40 kat daha hızlı iletiliyor. Beyin ne kadar iyi çalıştırılırsa sinir hücreleri arasındaki bağlantılar o kadar verimli kullanılıyor. Beyne gelen bilginin sinir hücreleri arasına işlenişi, bu bilgi üzerine çalışma ve düşünce üretme, beynin bütün alanlarının fonksiyonudur.

California Üniversitesi öğretim görevlisi **Prof. Robert Ornstein**, beynin çeşitli bölümlerinin fonksiyonlarını araştırdı. Beynin çalışma biçimini ve öğrenme kapasitesini aydınlattı. Elde edilen bulgular, insanı hayrete düşürecek nitelikte.

Beynimiz fonksiyonları itibarıyla dört bölümden meydana geliyor:

Sağ beyin
Sol beyin
Üst beyin
Alt beyin

Aşağıda yaşlı bir insanın beyin hücresi üzerindeki sinaptik bilgi ağları görülüyor. Beyin ömür boyu öğrenmeye devam eder, ömür boyu ağ örer. Öğrenmeyen beynin ağları zayıflar ve zekâ gerilemesi başlar.

Sağ ve sol beyin denince sağ ve sol üst beyni kastediyoruz. Şuur, entelektüel beyin, zekâ, mantık gibi veriler üst beynin fonksiyonlarıdır.

Alt beyin bilinç altını kontrol eder. Vücudumuzun günlük fonksiyonları ona bağlı. Vücut ısısının kontrolü, kimyasal dengeler, tansiyon, sindirim sistemi, duyguların kontrolü alt beyne aittir. Biz uyurken de alt beyin çalışır.

Bazı deneyler göstermiştir ki üst beyin, alt beyni programlayabiliyor; zihin yeteneği, motivasyon ve iradeyi etkiliyor. Bu bakımdan insanın kendini olumlu kurgulaması, iyimser düşünmesi, bir şeyi gerçekleştireceğine inanması çok önemli.

Sanıldığı gibi beynin her bölümünün kendine mahsus görevleri yok. Her beyin bölümünün yaptığı görevler var ancak beynin bütün bölümleri birbiri ile bağlantılı. Başarılı ve zeki insanlar, beyinlerinin bütün bölümlerini daha verimli ve daha koordineli ve birlikte kullanan insanlar.

Prof. Ornstein, beynin çalışma biçimini belirlemek için öğrencilerinin beynindeki beyin dalgalarını ölçmek istedi. Beyin dalgalarını ölçen özel başlıklar kullanan Prof. Ornstein,

öğrencilerden değişik beyin çalışmalarını tespit etti. Onlara matematik işlemleri yaptırdı, hikâyeler ve resmî mektuplar yazdırdı, renkli dosya düzenletti, eleştiriler yaptırdı, mantıklı düşünmelerini sağladı, hayal kurdurdu. Bu faaliyetler esnasında beynin iki yarım küresinden gelen dalgaları ölçtü.

Bulgular, hem şaşırtıcı hem de önemli.

Sol beyin şu faaliyetleri yapar:

1. Konuşma ve okuma faaliyetlerini yürütür.

2. Mantıklı düşünmeyi sağlar.

3. Eleştirir.

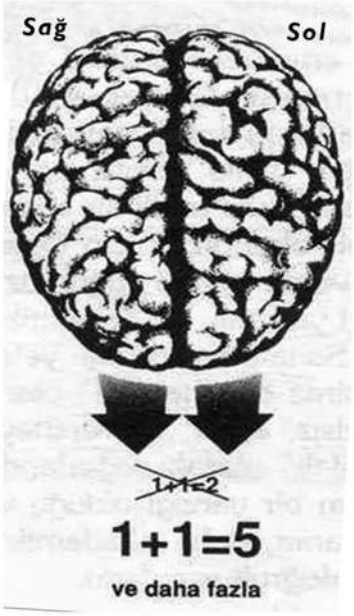
4. Yazma işlemlerini yürütür.

5. Matematik işlemleri yapar.

6. Ölçme ve değerlendirme işlemleri yapar.

7. Anlatılanları öğrenir, bilgiyi depolar, tecrübeleri biriktirir.

8. Analiz, sentez ve değerlendirme yapar.

Sağ ve sol yarım küreleri birlikte kullanmak beynin verimliliğini kat kat artırır.

9. Kuralcıdır. Kanun, tüzük, yönetmelik ve kuralları öğrenir. Bunlara uymayı sağlar. Bu sebeple yeniliklere kapalıdır, sınırlar koyar. Aşırı kullanılması hâlinde tutucudur.

10. Yeniliklerden korkar. Rahat düşkünüdür.

11. Gerçek ile hayal ve fantaziyi ayırır. Sağ beyni kontrol eder.

12. Değişimlere karşı koyar, karşı fikirlerle çarpışır.

Yapılan testler, sol beynin analiz, sayılar, konuşma ve matematik işlemler konusunda çok iyi çalıştığını ortaya koydu. Sol beyin mantıklı çalışıyor.[3]

Sol beyin, sağ beyinle birlikte kullanılırsa bizi korur, geliştirir, öğrenmeyi sağlar. Sol beyin insana hâkim olursa yeniliklere kapalı, karşı fikirlere düşman ve tutucu bir insan ortaya koyar. Mevcut durumu koruma iç güdüsü ile hareket ettiği için yenilik düşmanı olur. Rahat düşkünü olması da yeniliklere kapıları kapamasına sebep olmaktadır.

Sağ beyin şu faaliyetlerde bulunur:

1. Buluş ve icat yapar, sezgicidir.

2. Yenilikçidir, yenilikler tasarlar.

3. Hayal kurar. Hayal, projelere açılan kapıdır. Hayal edemeyen insan, proje geliştiremez.

4. Müzik ve ritimle ilgilenir.

5. Renklerle ilgili faaliyetleri yönetir.

5. Duygusal faaliyetlerde bulunur.

6. Soyut algılamalarda bulunur.

7. Resim yapar, fotoğraf çeker. Mimari ile uğraşır.

8. Dramatize çalışması yapar. Pandomim ve tiyatro yapar.

9. Rüya görür, onları düzenler.

10. Problem çözücü matematikle ilgilenir. Hayatın problemlerine çözüm üretir. Problemlerle karşılaşınca devreye girer ve çözüm üretir.

11. Çocuk gibi hürdür, sınır ve kural tanımaz.

12. Saf ve temizdir, bu sebeple aldatılabilir. Ön yargısızdır.[4]

Sağ beyin; inanç ve hayallerin etkisinde duygusal çalışıyor. Bilgileri bütün olarak öğreniyor. Bilgileri sıra ile öğrenen sol beyne göre daha etkili öğrenme gücüne sahip. Hayal kurmak; mucitlerin, romancı ve hikâyecilerin en güçlü olduğu yön.

Mucitler, keşif yapanlar, yeni buluşlar yapanlar da beyinlerinin sağ yarım küresini etkili ve verimli bir şekilde kullanıyor. İnsanın üretken olabilmesi, beyninin sağ bölümünü verimli kullanabilmesine bağlıdır.

Günümüzde farklı düşünen, icat ve yenilik yapan beyinler, çok fazla aranır hâle geldi. Bilgiler kitaplara, ansiklopedilere, CD'lere kolayca depolanıyor.

Bilgiye ulaşmak, artık çok daha kolay. Önemli olan yenilik, buluş ve icat yapmak. Bu da hayal kurmaktan, farklı düşünmekten geçiyor. Bunun için de beynin sağ yarım küresinin etkili ve verimli kullanılması gerekiyor. Hatta sağ beyni; kuralları bilen, tecrübe biriktiren, rahata düşkün sol beynin sınırlayıcılığına karşı korumak gerekir. Sürekli yeni şeyler öğrenerek ve yenilikler düşünerek onu geliştirmeli.

En zeki ve en becerikli insanlar, beyinlerinin iki yarım küresini de etkili ve verimli kullanabilen insanlardır. Beyninin bir yanını kullanmak üzere eğitilen insanlar, beynin öteki yarım küresini kullanamıyorlar.

Beynin kuvvetli yarım küresi, diğer yarım küre ile birlikte çalışmaya teşvik edildiği zaman, sonuçta genel yetenek ve etkide büyük artış oluyor. Beynin iki yanını kullandığınız zaman, verimlilik iki kat artmıyor, aksine kat kat artıyor.

Ünlü matematikçi Einstein şöyle der:

"Sağ beyin kutsal bir armağan, sol beyin ise sadık bir hizmetçidir."

YARIM BEYİNLE İKİ DİL KONUŞAN KIZ

Şubat 2002'de tıp dergisi **Lancet**'te, 7 yaşındaki bir kızla ilgili ilgi çekici bilgiler yayınlandı. Kızcağız 3 yaşında iken beyninin **sol bölümü**, bir ameliyat sonucu alınmıştı. Yoksa kronik beyin iltihaplanmasından dolayı kontrol edilemeyen bir epilepsi hastalığına tutulması söz konusu idi. Çocuğun beyninin sol bölümü alındığı için dilin öğrenildiği bölge yoktu. Doktorlar, vücudun yarısının felç olmasından ve dil öğrenememesinden korktular. Çocuk yedi yaşına geldiği zaman son derece normal bir şekilde öğreniyordu hatta iki dili, ana dili gibi öğrendi.

Bu örnek, beynin son derece esnek ve uyumlu olduğunu gösteriyor. Beynin diğer bölümü, hemen eksikliği fark etmiş ve devreye girerek eksikliği tamamlamıştı. Eğer insan, beynini çok iyi geliştirebilirse yüksek verimlilik sağlayabilir. Bunun için de öğrenmeyi ve öğretmeyi iyi bilmek gerekir.[5]

BEYİN KAPASİTENİZİ NASIL DAHA ETKİLİ KULLANABİLİRSİNİZ?

Beynimizi en etkili ve verimli kullanmanın yolu artık belli. Her iki yarım küreyi birlikte ve en verimli şekilde kullanmak gerekiyor.

Okulda öğretmenler bize matematik, Türkçe, sosyal bilgiler, fen bilgisi vb. dersleri öğretiyorlar. Sundukları bilgileri öğrenmemizi istiyorlar; soru-cevap ve test teknikleri ile bilginin öğrenilip öğrenilmediğini ölçüyorlar.

Eğitim sistemi sol beyni bir oranda geliştiriyor. Biz sağ beyin yarım küremizi de eğitime dâhil etmeliyiz.

Sağ beyni geliştirebilmek için şu faaliyetler yapılmalı:

1. Gezi, gözlem ve araştırmalar yapılmalı.

2. Kitap okumalı, okunanlar zihinde canlandırılmalı.

3. Resim, grafik, şema yapılmalı.

4. Öğrenilenleri resimlemeli.

5. Harita ile ders çalışmalı.

6. Şiir, hikâye ve masal yazmalı, roman tasarlamalı.

7. Hayal kurmalı ve yeni şeyler düşünmeli, yenilikler tasarlamalı.

8. Öğrendiklerini uygulamalı. Deney yapmalı.

9. Müzik dinlemeli ve enstrüman çalmalı.

10. Hayatta karşılaşılan problemlere çözüm üretmeli.

11. Dramatizasyon çalışmaları yapmalı. Şiir okumalı, tiyatro çalışmalı. Pandomim öğrenmeli.

12. Vücut dilini kullanmayı öğrenmeli ve vücut dilini geliştirmeli.

KİTAP VE TELEVİZYON

Prof. Osman Çakmak, okuyan insanın **televizyon** seyredene göre beynini daha verimli kullandığını söylüyor.

"Kitap okurken genellikle her iki beyin koordineli bir şekilde çalışır. Kitap okumak, beynin bölümlerini dengeli bir şekilde birlikte kullanmayı sağlar. Sol beyin lobu okurken kelimeleri ve kavramları kavrar; sağ lob bunları tasvir eder, canlandırır; hayal kurar, şekilleri düşünür ve daha önemlisi yeni fikirler üretir. Hâlbuki televizyon izleme, beynin sağ yarım küresini pasif bırakmaktadır. Bu yüzden beyin gelişimine bir katkıda bulunmamaktadır.

Daha önce gördüğümüz insanların yüzünü kolayca hatırlarken ismini hatırlamada zorluk çekeriz. Bu durum, sağ lobun öğrenme ve hatırlamada sol beyin yarım küresinden daha etkili olduğunu ortaya koyar.

Bir Çin atasözü "Bin defa duymaktansa bir defa görmek iyidir" der.

Hafıza; şekillerle, temsillerle çalışır ve bilgiyi resimlerle işler.

Sağ beyin; şekil, resim, hareket ve boyutlara karşı duyarlıdır. Hayallerin ve yaratıcı düşüncenin merkezidir."[6]

SOL BEYNİN TUTUCULUĞUNDAN KORUNMALI

İnsan, kendi kendini kontrol edebilir. Bir kâğıda günlük olarak şöyle notlar alabilir:

1. Yapılan faaliyetler.
2. Bu faaliyetlere ayrılan zaman.
3. Faaliyetlere sağ beyin lobunun katıldığı süre.
4. Faaliyetlere sol beyin lobunun katıldığı süre.

Böylece ortaya sağ ve sol beyni kullanma envanteri çıkar. Bu sayede hangi beyin lobunu ne kadar kullandığınızı anlarsınız. İki beyin lobunu birlikte ve dengeli kullanmak için neler yapmanız lazım geldiğine karar verme şansını yakalarsınız.

ABD'de insanlar, % 70 oranında sol beyin faaliyeti, % 30 oranında sağ beyin faaliyetinde bulunuyorlar.[7]

İnsanlar yaşlandıkça daha fazla bilgi ve tecrübe sahibi olur, belli bir yere gelir, rahat etmek ister. Bu sebeple sol beyin lobunu çok kullanırlar. Yaşlı ve tecrübeli insanların yeniliklere şüpheyle baktığı çok olur hatta birçok yeniliğe karşı çıkar, ona ayak uyduramazlar. Bu sebeple yenilik düşmanlığı bile yaparlar.

Alp Boydak, Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi adlı eserinde ilginç bir tespitte bulunur:

"Profesörlerin, kendi alanlarında çıkan yeniliklere, ilkokul mezunlarına göre daha şiddetli bir şekilde direndikleri görülmüştür. Bunun sebebi, profesörlerin soy beyinlerinin çok daha güçlü olması ve kendi doğrularına çok daha fazla sahip çıkmasıdır. Sol beynimiz, doğruluğuna inandığı şeyleri ölesiye savunmakta; gerekirse hür türlü mücadeleye hazır beklemektedir. Batı kültürü dediğimiz ve bizim de içinde bulunduğumuz kültürde eğitim, tamamen sol beyin ağırlıklıdır. Bu kültür içerisinde ne

kadar yoğrulursak sol beynimiz o kadar çok bilenmektedir.

Sol beynimiz, gerçekten yeniliklerin yaşama geçirilmesi konusunda sanki bir düşman gibi davranır. Bu düşman, yenilgiye uğratılmadan hiçbir yenilik yapılamaz. İnanılması güç davranışlar gösterebilir."

Sol beyin; soyut düşünebilme, analitik düşünme tarzı, bütünü parçalara bölme, parçaları ayrı ayrı hafızaya kayıt etme, mantıklı ve akılcı olma anlayışına sahiptir. Ağaca odaklanır, ormanı görmezden gelir.

"Sol beynimiz, rahat etmeyi sever ve bizi tehlikelerden korumak ister. Yenilik de bir tür tehlikedir çünkü rahat ve huzur bırakmaz."[8]

İnsan, sol beynin tutucu özelliğini bilirse daha dikkatli davranır. Yeniliklere açık olur. Gençlerle birlikte çalışmayı öğrenir çünkü genç insanlarda sol beyin daha az gelişmiştir. Onlar daha çok hayal kurar, proje geliştirir ve yeniliklere daha açıktır.

İdeal olan, iki yarım küreyi birlikte kullanmaktır. Ayrıca tecrübeli insanlarla gençleri birlikte çalıştırabilmek ve bunlardan çalışma timi kurabilmek, verimliliği artırır. Kul olarak Rabb'imizin bize lutfettiği mucize organ beyni, faydalı ve iyi işlerde kullanmalı, böyle bir ihsanda bulunduğu için ona daima şükretmeliyiz.

Beyni ve zekâyı geliştiren egzersizleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Düzenli okumak. (Roman, hikâye, makale, fıkra, inceleme, deneme vb. yazıları okuma.)

2. Yeni bilgiler öğrenmek.

3. Kişisel yeteneklerimizin farkına varmak ve baskın zekânızı bulup geliştirmek.

4. Yaparak öğrenmek.

5. Başarılı insanların biyografilerini okumak ve onları modellemek.

6. Günlük tutmak, düşünce yazıları kaleme almak.

7. Hikâye, fabl, masal, roman, şiir vb. yazmak.

8. İlahi ve klasik müzik dinlemek.

9. Kur'ân okumak, ibadet ve dua etmek.

10. Matematik problemleri çözmek.

11. Fizik, kimya, fen bilgisi çalışmak.

12. Bitki, ağaç, çiçek yetiştirmek ve laboratuarda deney yapmak.

13. Spor yapmak.

14. Sosyal etkinliklere katılmak.

15. Sanatsal etkinliklere katılmak. (Resim, hat, ebru, tezhip, el işleri, marangozluk vb.)

16. Bilgileri şekil, şema ve grafik haline getirmek.

17. Bulmaca çözmek, karikatür çizmek.

18. Şiir, sûre, güzel cümleler ezberlemek. Hafıza egzersizleri yapmak.

19. Okuduklarını arkadaşlarına, dostlarına anlatmak.

20. Çocuklarla oyun oynamak.

21. Aile içinde sohbet etmek.

22. Gezi, gözlem, deney yapmak.

23. Dil öğrenmek.

24. Proje üretmek.

25. Hayatla ilgili problemleri çözmek.

26. Tefekkür etmek, düşünce ortamlarında bulunmak.

27. Hac ve umre ziyareti yapmak, kutsal mekânları ziyaret etmek.

28. Yeni şeyler tasarlamak, tasavvur etmek, kurgulamak.

29. Sosyal ilişkileri artırmak, dostlarıyla nitelikli sohbetler yapmak.

30. Hayal kurmak.

Beyin; yeni bilgiler öğrenmek, düşünmek, okumak, problem çözmek, yeni fikirler ve projeler üretmek gibi egzersizlerden zevk alır, gelişir ve güçlenir. Beyinde hücre pınarları var.

Her gün yeni hücre doğuyor. Beyin faaliyetleri yapanların yeni doğan hücreleri beyne yerleşiyor, kullanılmazsa yeni doğan hücreler sabun köpüğü gibi kaybolup gidiyor.[9]

Peygamberimiz (a.s.m.), **iki günü eşit olan zarardadır,** buyurmuş.

Her gün beyin egzersizleri yapmak ve beyin hücrelerini israf etmemek lazım.

DAHİ NÖRONLAR ve SONSUZ TEŞEKKÜRLER

"İnsan beyninin ve aslında herhangi bir canlının işleyişi hakkında edindiğim bilgiler beni engin bir hayranlık ve şaşkınlığa sürüklemiştir. Bir nöronun yaptığı işlemler olağanüstüdür, harikulâdedir, mükemmeldir. Nöronlar, doğuştan itibaren gerçekleşen sayısız sinir lifleri bağlantılarıyla daha sonra üstleneceği görevlere hazır olacak şekilde donatılmalarıyla son derece etkileyici bir sisteme sahiptirler. Sadece bilincin kendisi değil, onu desteklemek için var olduktan anlaşılan yardımcı ögeler de dikkat çekicidir."

Böyle diyor **İngiliz Prof. Roger Penrose.** Nöronlar, hammaddesi protein olan sinir hücreleri.

Su ve protein gibi cansız ve şuursuz maddeleri; harikulâde, olağanüstü, mükemmel bilgi-işlemci yapan kudrete hayran olmak lazım. Basit maddelerden mükemmel eserler meydana getiriyor. Dünyanın en gelişmiş bin bilgisayarı, bir beyin etmiyor. İnsan olmazsa bilgisayar çalışmıyor. Bilgisayarı yapan ve kullanan insan beynidir. Beyni yaratan, mucizeler sahibi Allah, bizi seviyor ki bize en gelişmiş bilgisayarlarla dahi kıyaslanamayacak kadar mükemmel bir beyin hediye etmiş.

Bilgisayar bilgiyi üretemez.

İnsan beyni kendisine gelen bilgiyi öğrenir, eski bilgilerle kıyaslar ve yeni düşünceler üretir. Bilgiyi analiz ve sentez yapar, çoğaltır.

Bizi muhteşem beyinler veren Allah'a hamdolsun. Sonsuz teşekkürler...

Dipnotlar:

(1) *"Soyut Düşünme ve Beynin Sırları,"* Prof. Nevzat Tarhan, *Okur-Yazar* dergisi, Mart 2004.

(2) *Lernen, Gehirnforschung und die Schule des Lebens,* Prof. Manfred Spitzer, s. 53.

(3) *Aklını En İyi Şekilde Kullan,* Tony Buzan, Arion, s. 26, 2001,İstanbul.

(4) *"Neden Öğretemiyoruz,"* Prof. Osman Çakmak, *Zafer* dergisi, Kasım 2003, s. 42; *Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi,* Alp Boydak, Beyaz Yayınları, 2004 İstanbul.

(5) *Lernen, Gehirnforschung und die Schule des Lebens, Prof. Manfred Spitzer, s. 15.*

(6) *"Neden Öğretemiyoruz,"* Prof. Osman Çakmak, *Zafer* dergisi, Kasım 2003, s.42.

(7) *Aklını En İyi Şekilde Kullan,* s. 42.

(8) *Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi,* Alp Boydak, Beyaz Yayınları, s. 26-27, İstanbul 2004.

(9) *Çocuğumu Daha Zeki ve Daha Ahlaklı Yetiştiriyorum,* Ali E. Kavaklı, s. 85, Hayat, 2015.

7. Bölüm

"Yeteneğin yaşla bağlantısı olmadığını ispatlayan önemli örnekler var. Meşhur heykeltraş Mikelanj, 80 yaşına doğru heykel, sanat ve yazı alanında çok büyük ürünler verdi. Haydn, hayatının son yıllarında en güzel bestelerini yazdı. Meşhur ressam Pablo Picasso, 90 yaşlarında çok ürün verdi."

—TONY BUZAN

"Mimar Sinan, 80 yaşında Selimiye'yi inşaya başladı ve ömrünün sonuna kadar eser vermeye devam etti."

YENİ BİLGİLERLE BEYNİNİZİ GELİŞTİRİN

HER YENİ BİLGİ, sinir hücreleri arasında bağ kurularak hafızaya depolanır. Yeni bilgiler öğrenmek, nöronlar arası yeni bağlantılar kurmak demektir. Yeni bilgi öğrenmeyen, sinir hücreleri arasında bağlantı kurmaz ve beyin kapasitesini geliştirmez, 'hipokampus'ta doğan yeni doğan hücrelerini kullanmaz.

Beyin yeni bilgiler öğrendikçe sinir hücreleri arasında yeni devreler oluşturuyor, bunun yanı sıra yeni düşünceler de üretiyor. Beyin, yeni öğrenilen bilgilerle eski bilgiler arasında

bağlantılar kuruyor, kıyaslamalar yapıyor, bu bilgileri yorumluyor.

Bilgiyi öğrenmek ve tekrarlamak sol beynin fonksiyonudur.

Onu eski bilgilerle kıyaslamak, yorumlamak, hayallerle süslemek sağ beynin görevidir.

Beynin iki yarım küresini birlikte kullanmak, iki ayakla yürümek gibidir, diyor beyin araştırmacısı Tony Buzan. İki ayakla yürüyen bir insan, normal bir yürüyüşle saatte 5 km yürür. Bir insan tek ayakla bu mesafeyi yürümeye kalksa daha önce tek ayakla yürüme antrenmanı yapmamışsa başarısız olur.

O hâlde başarılı olmak için beynin iki yarım küresini de etkili bir şekilde kullanmak gerekir.

YAŞLANDIKÇA BEYNİNİZİ GELİŞTİRİN, BİLGELEŞİN

Toplumda yaygın ve yanlış kanaatler vardır. Yaşlandıkça hafızanın zayıfladığı ve yeni bilgiler öğrenme yeteneğini kaybettiği sanılır. Bu düşünce, öğrenmenin düşmanıdır. Böyle düşünen biri, yeni bilgiler öğrenmek için adım atmaz ve öğrenmez. Böylece sahip olduğu yanlış kanaatin kurbanı olur.

Yaşlandıkça beyinde meydana geldiği sanılan verimsizliğin hatırlamak, akılda tutmak, sayısal yetenekler, yaratıcılık, uyanıklık ve kelime hazinesi gibi alanları kapsadığı kabul edilirdi. Yaşlı bir köpeğe yeni oyunlar öğretilmez, denirdi.

Bu yanlış inanışlar, bütünüyle bir kenara bırakılmalı. Prof. Rosenzweig'ın yaptığı araştırmalar göstermiştir ki beyin, hangi yaşta olursa olsun, uyarılan beyin hücresinin kollarında fiziksel olarak çıkıntılar oluşmaktadır. Bu çıkıntılar, insan beynindeki bağlantıların toplam sayısını artırıyor.

Bu bilimsel buluşlardan başka yeteneğin yaşla bağlantısı olmadığını ispatlayan önemli örnekler var. Meşhur heykeltraş

Mikelanj, 80 yaşına doğru heykel, sanat ve yazı alanında çok büyük ürünler verdi. **Haydn**, hayatının son yıllarında en güzel bestelerini yazdı. Meşhur ressam **Pablo Picasso**, 90 yaşlarında çok ürün verdi. **Mimar Sinan, 65 yaşında emekli olsaydı, Selimiye olmazdı.** 80 yaşından sonra Selimiye'nin inşasına başladı ve ömrünün sonuna kadar eser vermeye devam etti.

Bu örnekler, insanların yaşlı kişilere "*akıllı ve bilge insanlar*" gözüyle bakmasının sebebini ortaya koyuyor. Akıllı ve bilgili adam, sadece bilgi ve tecrübelere sahip kişi değil, aynı zamanda bilgilerini kullanma yeteneğine sahip kişidir.

Hayat boyunca beyin hücrelerinin yaşlandığı ve öldüğü kabul edilse bile, bu kayıplar doğumdan itibaren günde 10.000 beyin hücresi ediyor. 80 yaşına geldiğimizde kaybettiğimiz toplam hücre sayısı, beynin sahip olduğu hücre sayısının % 3'ünden bile az. Kaldı ki beyin hücreleri ortalama kayıptan çok daha büyük bir hızla yeni bağlantılar meydana getirebiliyor.[1]

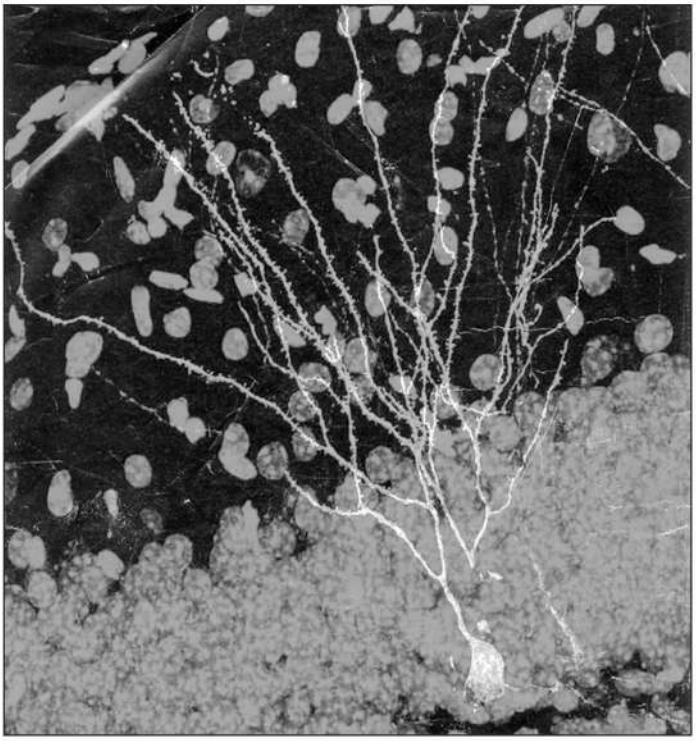
Hücre Pınarları

Daha muhteşemi, bilim adamları insan beyninde hücre pınarlarını keşfetti.

Prof. Gerd Kempermann, Prof. James Watson, Prof. Elkhonon Goldberg, beyinde her gün yeni hücrelerin yaratıldığını buldular. Oldukça önemli ve ümit verici bir keşif.

Yeni bilgiler, yeni hücrelere yükleniyor, öğrenmek beynin gençleşmesini sağlıyor, öğrendikçe beynimiz büyüyor çünkü öğrendikçe hücreler arasında yeni sinaptik bağlantılar kuruluyor, var olan bağlantılar güçlendiriliyor. Öğrendikçe beyin yenileniyor, genişliyor ve gelişiyor. Yaş ilerledikçe öğrenme devam ediyorsa beyin kendini tazeliyor.

Yeni hücreler, beyin faaliyetleri yapanlarda beyne dâhil oluyor, yapmayanların ise yeni doğan beyin hücreleri sabun köpüğü gibi kayboluyor ve israf oluyor.[2]

Beyinde hücre pınarları var. Her gün yeni hücre doğuyor. Beyin faaliyetleri yapanlar, bu hücrelerini beyne dâhil eder, beyni gençleşir, kullanmayanlar hücrelerin cenazesini kaldırır.

Peygamberimiz (a.s.**m.**), **iki günü eşit olan ziyandadır, beşikten mezara ilim öğrenin**, buyurmuş.

Ömür boyu öğrenmeli ve beyinde hücre israfına meydan vermemeli.

RESİMLER UNUTMADIĞIMIZI GÖSTERİYOR

Tony Buzan, yaşlandıkça öğrenme yeteneklerini kaybettiğine inanan bir grup insanı seçer ve bunlara bin resim gösterir. Sonra bu resimlerin içinden elli tanesini seçer, elli yeni resim ekleyerek yüz resimlik bir koleksiyon oluşturur. Bu resimleri

deneklere göstererek daha önce gördükleri resimleri bulmalarını ister. Deneklerin hemen hepsi, daha önce gördükleri resimleri tanırlar.

Beyin araştırmacısı Buzan, bu deneyle öğrenmenin durmadığını ve hayat boyu devam ettiğini ispatladı. Yaşlandıkça öğrenmenin durduğu tezi yanlış.

Burada **En Sevilen Öğretmen Hz. Muhammed**'in (a.s.m.) veciz tavsiyesini hatırlayalım:

"Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz!"[3]

YAŞLILARDA DUYGUSAL ZEKÂ DAHA YÜKSEK

Amerika ve Kanada'da yapılan deneyler, yaşlılarda duygusal zekânın daha yüksek olduğunu ortaya koydu. 3831 kişi üzerinde yapılan testler, yaşlandıkça duygusal zekânın arttığını gösterdi.

Testleri gerçekleştiren Dr. Steven Stein şöyle diyor:

"EQ (duygusal zekâ) üzerinde yaşın istikrarlı ve önemli bir etkisi vardır. Duygusal zekâ derecesi, yaşla orantılı olarak yükselmekte, 40'lı yaşların sonu ve 50'li yaşların başlarında doruk noktasına ulaşmaktadır. Bu bulgu, bilgi zekâsı dikkate alındığında, doruk noktasına 10'lu yaşların sonuna doğru ulaşmaktadır. 50'li yılların sonunda seviye kaybı başlamaktadır. Üstelik IQ (bilgi zekâsı), hayatın ileri dönemlerinde çok yavaş düşüş gösterme eğilimindedir.

Duygusal zekâsı yüksek insanların cinsiyeti ve etnik kökeni ne olursa olsun, işteki başarılarından mutluluk duyarlar. Teknolojinin biçimlendirdiği bu dinamik çağda yaşlı olup da duygusal olarak zekâlarını kullananların katkısı, en az genç insanların katkıları kadar önemlidir, diyor uzmanlar.

Standart EQ dereceleri şöyle:

16-19 yaş: 95.3

20-29 yaş: 96,8

30-39 yaş: 101,8
40-49 yaş: 102,7
50 ve üzeri: 101,5

Testi gerçekleştiren psikolog Dr. Reuven, testlerle ilgili şunları söylüyor:

"Biz genellikle daha yaşlı insanların genç insanlara göre çevredeki değişim ve baskılara daha iyi ayak uydurduklarını tespit ettik. Üstelik daha yaşlı insanlar özellikle düşünce ve davranışlarında daha bağımsızdırlar. Başkalarının duygularının daha çok farkındalar, toplumsal olarak daha sorumlular, daha kolay uyum sağlarlar, anlık değişimleri değerlendirmede ve sorun çözmede daha iyiler ve genç insanlara göre stresle daha iyi mücadele ederler." (4)

Zeki insanlar, duygusal zekâ yönünden daha zeki insanları seçer, eğitir, geliştirir, ayrıca genç ve yaşlıların sağlıklı ve dengeli karışımını elde edebilirse potansiyel olarak daha başarılı iş gücü elde eder ve iş yerinde verimliliği artırır.

Bir Hikâye

BABA, BİR SAATİNİ SATIN ALABİLİR MİYİM?

İlyas Bey, yorgun argın eve dönmüştü. Bir şeyler yeyip kafasını dinlemek istiyordu. Kapıdan girer girmez günlerdir doyuncaya kadar sevemediği hatta varlığını unuttuğu küçük oğlu Ahmet'i, kapıda kendisini bekler buldu. Daha içeri adımını atar atmaz Ahmet,

– Baba bir saatte ne kadar para kazanıyorsun, diye sordu.

İlyas Bey zaten yorgundu, onu başından savmak için:

– İşine baksana, seni neden ilgilendiriyor? Harçlığın mı eksik?

Ahmet direndi:

– Hayır, ama babacığım, bilmek istiyorum.

– İlâ ki bilmek istiyorsan söyleyeyim. Beş bin.

Ahmet cebini karıştırdı. Paralarını çıkarıp avucunda saydı. İlyas Bey'in ona baktığı yoktu. Çantasını masaya atmış, kravatını çıkarmakla meşguldü.

– Peki, bana iki bin borç verir misin?

– O ne demek oluyor? Annen sana yeterince harçlık vermiyor mu? Yine abuk subuk oyuncaklar mı alacaksın? Televizyonda oyuncak reklamı seyrettiğine yemin edebilirim. Şimdi doğru odana git ve yat. Sabah erkenden okula gideceksin.

Ahmet, sessizce salondan sözüldü. Odasına gidip kapıyı kapattı.

İlyas Bey, yemek yerken Ahmet'in niçin borç istediğini düşündü. Hem saatte kaç para kazandığını neden sormuştu? Eşi Zeliha Hanım'a çocuğa harçlık verip vermediğini sordu.

Zeliha Hanım:

– Veriyorum. Bir şey mi oldu?

– Benden borç istedi de...

– Allah Allah!.. Bir eksiği olduğunu sanmıyorum. Olsa söyler.

– Televizyonda yeni bir reklam seyretmiştir.

– Belki, ama... Ben bir konuşayım.

– Yok yok. O kadar da abartmayalım.

İlyas Bey, yemekten sonra televizyona takıldı. Önemli bir haber yoktu. Derken reklamlar başladı.

"Çocuğa hiç de iyi davranmadım, daha anlayışlı olabilirdim" diye düşündü. Vicdanı rahatsız olmuştu. Akşam akşam yok yere çocuğu paylamıştı. Hanımı sofrayı kaldırırken oturduğu koltuktan kalktı, Ahmet'in odasına gitti.

Çocuk yatağa uzanmıştı. Yanına yaklaştı. Uyumuyordu, gözlerini tavana dikmişti.

– Hâlâ uyumamışsın.

Elini cebine attı.

– Al bakalım şu parayı. Sana sert davrandığım için özür dilerim. Bana bu parayla ne alacağını söylersen sevinirim.

Çocuk memnun olmuştu. Yataktan doğruldu. Parayı aldı, elini yastığının altına attı ve oradan çıkardığı paraları yeniden saymaya başladı.

– Hayrola! Epey paran olmuş. Bana ne alacağını hâlâ söylemeyecek misin?

– Şey, baba... Nasıl söylesem bilmem ki...
– Daha denkleşmedi mi?
– Şey baba. Şimdi beş bin oldu. Bir saatini alabilir miyim?

Dipnotlar:

(1) *Aklını En İyi Şekilde Kullan,* Tony Buzan, Arion Yayınevi, İstanbul 2001.

(2) *Dehanı Keşfet Zekânı ve Hafızanı Geliştir,* A. E. Kavaklı, Prof. Sefa Saygılı, Dr. Ali Akben, Hayat, İstanbul 2013, s. 15.

(3) *En Sevilen Öğretmen Hz. Muhammed (a.s.m.),* A. E. Kavaklı, Nesil, 22. Bölüm.

(4) *Kişisel Gelişim* dergisi, Mayıs 2004, Eray Beceren, s. 23.

8. Bölüm

"21. yüzyılın cahilleri, okuma-yazma bilmeyenler değil, öğrenmeyi öğrenemeyenler olacaktır."
—ALVIN TOFFLER

UZUN VE KISA SÜRELİ HAFIZA

HAFIZA UZUN SÜRELİ VE kısa süreli olmak üzere ikiye ayrılır. Beyindeki hipokampus denilen merkez, beyne gelen bilgileri önemli veya önemsiz olmak üzere sınıflandırır. Kendince önemsiz bilgileri **kısa süreli hafıza**ya kaydeder. Bu bilgilerin % 90'ı, 24 saat içinde hafızadan silinir çünkü bu bilgi, henüz hafızada doğru olarak kodlanmamış, dosyalanmamış ve düzenlenmemiştir.

Daha güçlü sinyallerle beyne gelen ve önemli kabul edilen bilgiler **uzun süreli hafıza**ya kaydedilir ve önemine göre uzun süre saklanır. Önemli bilgiler, belli periyotlarla tekrarlanırsa hipokampus, bu bilgilerin daha uzun süre saklanması gerektiğine karar verir ve bilgiler, üst beyne (korteks) aktarılır, hafızada uzun zaman kalır.

Uzun süreli hafızaya kaydedilen bilgi, tamamen kodlanmış, dosyalanmış ve depolanmış; yani hafıza, bu bilgi üzerinde yeterince çalışma yapmış oluyor.

BİLGİNİN ANLAMIYLA MEŞGUL OLMAK, BİLGİYİ HAFIZADA KALICI HÂLE GETİRİYOR

Beynimizin "***çalışma hafızası***" diyebileceğimiz bir bölümü var. Önemli bilgileri, kısa süre hafızamızda tutabiliriz. Bize söylenen bir telefon numarasını bir an için ezberler, telefonu çevirir, sonra da unuturuz. Araştırmalar, hafızamızda "***çok kısa süreli hafıza***" da diyebileceğimiz böyle bir bölüm olduğunu ortaya koyuyor. Çalışma hafızasına çok fazla bilgi kaydedemiyoruz, burada bilgiler çok uzun süre kalmıyor. Bununla birlikte hafızanın bu bölümü çok önemli zira oldukça sık kullanılıyor.

Eğer bilgiyi uzun süreli hafızaya aktarmak istiyorsak onun üzerine beynin çalışma yapması gerekir. Bir bilgiyi uzun süre unutmamanın yolu anlamı üzerinde düşünmektir. Öğrenilen bilgi üzerine ne kadar derinlemesine düşünülürse hafızada kalma süresi o kadar uzar. Uzun süre aklımızda tutmak istediğimiz bilgi üzerinde hafıza aşağıdaki işlemleri yapar:

1. Bilginin anlamı üzerine düşünür.

2. Bilgiyi yeniden düzenler.

3. Eski bilgilerle arasında bağ kurar.

4. Zihinde evirip çevirir ve ona yeni bir form verir.

Eğer bir cümle söylemek veya anlamak istiyorsak "çalışma hafızası" dediğimiz bölümü kullanırız. Çalışma hafızası üzerine yürütülen araştırmalar, çalışma hafızasının beyin kabuğunun belli bir alanını kapladığını gösteriyor.

Bilgi:

1. Ne kadar çok tekrarlanır
2. Ne kadar sık tekrarlanır

3. Ne kadar üzerinde derinlemesine düşünülürse o kadar iyi hafızada kalır.

Hanefî mezhebinin kurucusu **İmam-ı Azam**'a o kadar bilgiyi nasıl hafızasında tutabildiğini sormuşlar. O da işittiğim konuları, yeni dinliyormuşum gibi bir dikkatle dinlerim, demiş.

Beyne gelen bir bilgi 17 saniye içinde önemsenir ve kaydedilirse öğrenilmiş olur, 17 saniye içinde öğrenilip kaydedilmezse beyin bu bilgiyi önemsiz kabul eder ve arşive gönderir.

Beyin, bilgi emme süpürgesi gibi, öğrenmek için yaratılmış. İnsan istese de istemese de yeni şeyler öğrenir, öğrenmeden yapamaz.

İnsan bu dünyaya ilim öğrenerek olgunlaşmak için gönderilmiş. İlim ve ibadet insanı olgunlaştırır. Allah, Âlim'dir, her şeyi bilir. Allah'ı en iyi âlimler tanıyabilir ve ondan en çok onlar korkar. Bu sebeple İslâm, ilim öğrenmeyi emreder ve ilim öğrenmek ibadettir. Peygamberimiz (a.s.m.), ilim öğrenmeyi ve öğrendiklerimizi tatbik etmeyi tavsiye etmiş. Birkaç hadisi hatırlayalım:

"*Âlimin uykusu, cahilin ibadetinden hayırlıdır.*

İlim, Çin'de de olsa gidip alınız.

Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz."

Hz. Peygamber (a.s.m.), *faydasız ilimden Allah'a sığınırım*, buyurarak faydalı ilimler öğrenmemizi tavsiye etmiştir.

ÖĞRENME VE KORKU

İnsanlar öğrenmekten korkar. Bu sebeple birçok insan yeni bir şey öğrenmek istemez. Öğrenirse öğrendikleri kendisini değiştirecektir, esas korkunun sebebi, değişmektir. İnsanlar, kanaatleriyle dünyaya gelmezler. Sahip olduğumuz ve doğruluğuna inandığımız düşünceleri, sonradan öğrendik ve sahiplendik. Kendine bir kişilik ve kimlik belirleyenler, farklı olanı

öğrenmekten ve değişmekten hoşlanmazlar çünkü öğrendikçe gelişecek ve değişeceklerdir.

Çocuklar, çok meraklıdır ve yeni şeyler öğrenmekten korkmazlar. Kendilerine değişmez bir kimlik ve kişilik belirlememişlerdir. Onu yitireceklerinden dolayı korkuya kapılmazlar.

Öğrenmek, değişmeye hazır olmaktır.

Konuşmalarımız bizi tanıtır. Çoğu zaman bizi düşüncelerimiz değil, duygularımız yönetir. Farkına varmadığımız korkularımız, sempatilerimiz ve antipatilerimiz vardır. Zamanla mantıklı olarak açıklayamayacağımız ön yargılara sahip oluruz. Ön yargılarımız, çoğu zaman yeni şeyler öğrenmemize, yeni dostlar edinmemize engel olur. Kendimizi yenilememize de engel teşkil eder.

İnsan yeni ve ilgi çekici şeyleri öğrenmek ister. Meraklı insan, yeni şeyleri öğrenmekten korkmaz. Değişen dünyaya ayak uydurmak için her zaman yeniliklere açık olmalı, yeni şeyler öğrenmekten korkmamalı, kendimizi yenilemeye hazır olmalıyız.

Beynimiz öğrenmek üzere programlanmış. Öğrenmek, kendini yenilemektir; öğrenmek zamanla yarışmaktır.

Öğrenmek, insana mutluluk verir. Yeni ve faydalı bir şey öğrenen, çikolata yemiş gibi zihninde bir lezzet hisseder.

BAŞARILI İNSANLAR NELER YAPAR?

1. Hedefe kilitlenir.
2. Çalışma programı yapar.
3. Azimli ve kararlıdır.
4. Güçlü ve zayıf yönlerini bilir ve tedbir alır.
5. Eleştirilerden faydalanır.
6. Kolay kolay pes etmez.
7. Zorluklardan şikâyet etmek yerine çözüm yolu arar.
8. Ne zaman savaşacağını, ne zaman geri çekileceğini bilir.

9. Dost kazanma ve onlarla sürekli iletişim kurma sanatını bilir.

10. İyi ve dikkatli bir dinleyici, etkileyici bir konuşmacıdır.

11. Başkalarının fikir ve tecrübelerinden faydalanır.

12. Zamanı daha verimli kullanmak için sürekli çaba harcar.

13. Kitapları, en iyi dost olarak görür.

14. Kötü arkadaşlar edinmez. Hedefinden sapmasını isteyen arkadaşlarına hayır, der.

15. Kötü alışkanlıklar edinmez.

16. Dostlarına ve yardımlaşmaya zaman ayırır.

17. İyilik yapmayı amaç edinir.

18. Zorluklar karşısında Allah'a güvenir ve ona her zaman dua eder, ondan yardım ister.

19. Kadere inanır, bazen kötü zannettiğimiz şeylerde bir hayır olduğunu bilir.

20. Başarısızlıkları tecrübe kabul eder, olumlu düşünür, iyimserdir.

9. Bölüm

"İnancınız, potansiyelinizi belirler. İnanç, sizi inanılmaz derecede enerjik ve güçlü yapar. Zihnimizde, başaracağımıza inandığımız şeylerin resmini görürüz. Zihninizdeki inanç ve resimleriniz ne kadar güçlüyse potansiyelinizi gerçekleştirme şansınız da o kadar artar."

—ROZ TOWNSEND

HAFIZAYI VERİMLİ KULLANMA METOTLARI

HAFIZAMIZ TAM KAPASİTE kullanıldığında harikalar meydana getirebilecek bir organımız. Beynimiz gibi onu da çok verimli kullanmayı bilmiyoruz. İlim adamları, hafızayı daha verimli kullanmanın yollarını arıyorlar.

Hafızayı daha verimli kullanabilmek için bulunan bazı teknikler var. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. Yüz-isim bağlantısı: Önce tanıştığınız kişinin ismini hafızanıza alma kararı verin. İsmi doğru duymaya özen gösterin. Mümkünse tekrar ettirin veya kendi kendinize tekrar edin. Anlamını sorun veya biliyorsanız üzerinde durun. Tanıştığınız kişinin ismini veya fiziki yapısını daha önce iyi tanı-

dığınız bir isimle özdeşleştirin. Her fırsatta ona ismiyle hitap edin. Bu tekniğe göre yeni tanıştığınız insanın yüzünün genelini değil, en dikkat çeken noktasını ve adını hafızanıza kazıyın. Böylece o insanı gördüğünüzde ilk ilginizi çeken yüz hattı noktası ile ismi de hafızanızda canlanır. Uzmanlar, bu tekniği kullananların % 80 oranında başarılı olduklarını, isim hafızalarının son derece geliştiğini kaydediyor.

Bir isim defteri tutun. Deftere yazdığınız isimlerin kimliğini size hatırlatacak küçük notlar alın ve defteri zaman zaman okuyun.

2. Kazığa bağlama metodu: Hatırlamak istediğiniz bilgi ile hafızanıza kazınmış bilgi arasında bağlantı kuruyorsunuz. Mesela tanıştığınız kimsenin adı Mehmet, 21 yaşında. Bir anda İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'in de adının Mehmet olduğunu, İstanbul'u 21 yaşında fethettiğini düşünüyor, iki Mehmet arasında bağlantı noktaları kuruyorsunuz. Yeni tanıştığınız arkadaşı her görüşünüzde İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet'i hatırlıyorsunuz ve böylece adının Mehmet olduğunu kolayca çıkarıyorsunuz.

Bir Bağlama Hikâyesi

Bağlama metoduna bir örnek hikâye anlatalım:

Annesi, Ali'yi markete gönderdi ve şunları almasını istedi: **Deterjan, zeytin, çikolata, sıvıyağ.**

"Bunları almadan gelirsen kemiklerini kırarım." dedi.

Ali, bu maddeleri hatırlayabilmek için bir hayal dünyası kurdu.

Deterjanla köpürtülmüş bir havuzda yüzüyordu, derken hava değişti, gökten karla karışık **zeytin** yağmaya başladı. Titreyerek havuzdan çıktı. Zeytinlerin **çikolataya** dönüştüğünü gördü ve alıp ceplerine doldurdu. Yemeye başladı. Çikolata yiyerek eve dönerken yerlere dökülmüş **sıvıyağa** bastı ve kaydı. Elbiseleri berbat oldu. Siparişleri unutmadı fakat elbiseleri kirlettiği için dayağı yedi.

3. Anahtar kelimeleri hatırda tutma: Hafıza bir konuşmayı dinlediği zaman veya bir kitabı okuduğu zaman, cümleleri olduğu gibi ve bütünüyle kaydetmiyor. Hafıza anahtar kelimeler tespit ediyor ve bunları kaydediyor. Öğrenilen bilgileri not etmek, bunun için de anahtar kelimeler kullanmak hatırda tutmaya önemli ölçüde yardım ediyor.

Not tutun! Bilgiyi uzun süreli hafızaya almak için önem vermek gerekir. Not tutar ve tekrarlarsanız önem verdiğinizi göstermiş olursunuz.

4. Bilgileri şema haline getirmek: İnsan beyninin sağ lobu, fotoğrafik hafızaya sahip ve resim çekiyor. Uzun zaman önce tanıştığınız bir insanla bir yerde tekrar karşılaşırsanız önce onun yüzünü hatırlarsınız, ismini değil. Sağ beyin lobu resim çekmiştir, sol beyin lobu da isim ezberlemiştir. Bu durum gösteriyor ki sağ beyin lobu öğrenmeden daha etkilidir. Onun için bilgileri resimlemek, şema hâline getirmek, haritada çalışmak bilginin daha uzun süre hafızada kalmasını sağlar.

5. Önemli kısımların altını çizmek: İnsan önem verdiği bilgiyi uzun süreli hafızaya kaydeder. Önemli bilgilerin altını çizerseniz bunları önemsediğinizi gösterirsiniz. Ayrıca altını çizerken bilgiye göz atar ve tekrarlarsınız. Böylece daha iyi hafızada kalmasını sağlarsınız.

6. Belli aralıklarla tekrarlamak: Hafızların harika bir ezberleme gücü vardır. 600 sayfalık kutsal kitabı ezberlerler. Ezberledikleri kısımları unutmamak için belli periyotlarla tekrar ederler. Bu durum gösteriyor ki öğrendiğimiz bilgilerin belli periyotlarla tekrarlanması gerekir. Ne kadar sık tekrar edilirse bilginin hafızada kalma süresi o kadar uzar.

7. Bilgiyi kullanmak: Öğrenilen bilgiyi kullanmak, okulda öğrenilenleri arkadaşına, anne veya babaya anlatmak, hafızada kalmasını sağlıyor. Hele öğrenilen teorik bilgiler uygulanırsa kolay kolay akıldan çıkmıyor.

8. Hafıza en son öğrendiklerini daha iyi ve kolay hatır-

lar. Bu sebeple öğrenciler sınava girmeden önce önemli bilgileri tekrarlamalıdır. Daha önce çalışırken önemli kısımları not tutmuşlar hatta daha önemli bilgileri renkli kalemlerle yazmışlar, önemsenen bilgilerin altını renkli kalemlerle çizmişlerse sınavdan önce bilgileri kontrol ederken bunlara bakmak hatırlamayı kolaylaştırır, başarıyı artırır.

9. Aşırı yemek ve mideyi tıka basa doldurmak, hafızaya zarar verir. Mide aşırı yemekle doldurulursa damarlarda dolaşan kan, sindirim sisteminin imdadına koşar, beyne oksijen taşıyan kan azalır. Oksijen azlığı, beynin verimliliğini düşürür. Hatta strese ve hafıza zayıflığına yol açar. Düzenli beslenmeye, vücut kondisyonuna ve beyne yeterli oranda oksijen göndermeye dikkat etmelidir.

10. Artistik metotla bazı kısaltmaları kolayca hafızaya alabilirsiniz. Özellikle periyodik tablodaki elementlerin kısaltmalarını bu yolla daha kolay hatırlayabilirsiniz. Ezberlemek istediğimiz kısaltmalar şunlar olsun: He, Ne, Ar Kr, Xe, Rn. Artistik metodu kullanarak bu kısaltmaları şöyle bir cümlede kullanabiliriz:

Hergele Necip Arsız Karısını X ekseninde Rendeledi: He-Ne-Ar-Kr-Xe-Rn

İlim adamlarına göre, pratikte insan hafızasının kapasitesi sonsuz ancak önemli olan hafızaya alınan bilgiyi hatırlayabilmek ve kullanmak.

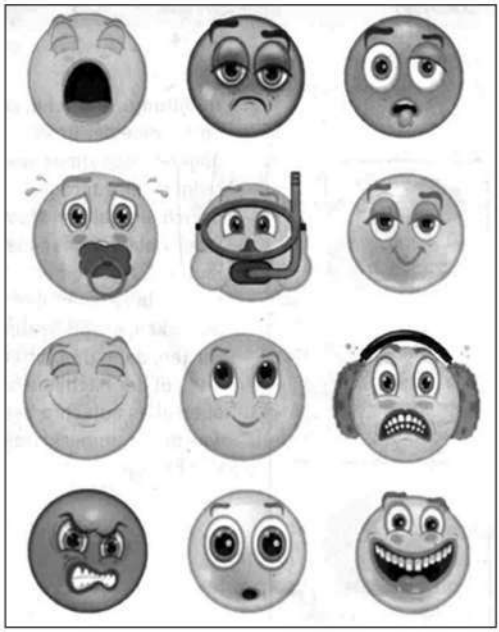
BİLGİLERİ UZUN SÜRE AKILDA TUTMA YOLLARI

Öğrenilen bilgileri **uzun süre hafızda tutabilmek** için şunlar yapılmalı:

1. Önemli bilgileri ayır, aklında tutmak istediğin bilgiye önem ver.

2. Bağlantı kur. Eski bilgilerle kıyaslama yap.

3. Tekrarla.

Dikkatle yüzlerin temel hatlarını tespit etmeli, isimle bağlantı kurmalı.

4. Bilgiyi göze çarpıcı hâle getir. Resim ve şekillerle şematik biçime sok.

5. Yakınlık kur. İnsan yeni bilgileri, yeni şeyleri eskisine göre daha iyi hatırlar.

6. Öğrendiğin bilgileri uygula.

En etkili öğrenme, yaparak öğrenmedir. Öğrendiklerimizi denemek, bir daha unutmamak demektir. Not almak, belli aralıklarla tekrarlamak, konuları kafamızda tekrarlamak, konularla ilgili şema ve şekiller yapmak, bilgilerin hafızada kalmasına yardımcı olur.

Not: 13. bölümde ele alınan zekâyı geliştirme yöntemleri, hafızayı güçlendirme ve kullanma ile yakından ilgilidir. Bu bölümler dikkatle okunmalı.

BAŞARISIZ İNSAN NELER YAPAR?

1. Proje üretmekten korkar.
2. Kararsızdır ve bir hedefi yoktur.
3. Çalışma programı olmaz. Zaman sel üzerinde bir çöp gibi akar gider.
4. Zayıf ve güçlü taraflarını bilmez. Kendini yetiştirmek için gayret göstermez.
5. Zorluklar karşısında kolay pes eder.
6. Maymun iştahlıdır. Başladığı işi bitirmez, çabuk usanır.
7. Eleştirilerden korkar ve rahatsız olur, onlardan faydalanmaz.
8. Problemlerin etrafında dolaşır, durur. Onları çözmek için çözüm üretmez.
9. Kolay söz verir, kolay karar alır fakat bunları yerine getirmez.
10. Çok çabuk mazeret bulur.
11. Hep birilerinden ve bir şeylerden şikâyet eder.
12. Hata yapmaktan korkar ve başkalarının ne diyeceğine çok önem verir.
13. En iyi dostları televizyon, bilgisayar oyunları, discolar, kaldırımlardır.
14. Arkadaş edinirken seçici olmaz.
15. Birlikte çalışmaktan hoşlanmaz.
16. Olumsuz düşünür.
17. Kendine güveni yoktur.
18. Öğrenmekten hoşlanmaz.
19. Erken kalkmaz. Zamanı verimli kullanmaz.
20. Okuma alışkanlığı yoktur.
21. İradesi güçlü değildir.
22. Danışmadan iş yapar, sonra da herkesin onayını almaya çalışır.
23. Başarısız olduğu zaman mazeretler bulur veya başkalarını suçlar.
24. Kolay yoldan başarıya ulaşmak ister.

10. Bölüm

Her şeyin ilmi, cehlinden yeğdir.
EVLİYA ÇELEBİ

ÖĞRENMEYE İSTEKLİ OL

HER ŞEYİN BİLİNMESİ, bilinmemesinden daha iyidir, der **Evliya Çelebi**. Dünya seyyahı ve 10 ciltlik *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* yazarı, bilginin üstünlük vasıtası olduğunu biliyordu.

Bilmek için merak etmek gerekir.

Öğrenmek için bir hedef sahibi olmak lazım.

Öğrenmek bize ne kazandırmalı? Her şeyden önce bu sorunun cevabını vermeliyiz.

Mesela:

1. Öğrenmek, bize zevk vermeli.

2. Merakımızı gidermeli.

3. Cesaretimizi artırmalı.

4. Yeteneklerimizi geliştirmeli.

5. Kariyer sahibi olmamıza hizmet etmeli.

6. Sevap kazandırmalı.

7. Güzel ahlaklı, sevilen, iyi kalpli biri olmamıza yardım etmeli.

8. Öğrenmek bizi yükseltmeli ve en önemlisi bizi mutlu etmeli.

Böylesi güzel hedefleri olmayan biri, öğrenmeyi de istemez.

Evliya Çelebi, rüyasında İstanbul'un Eminönü semtindeki Ahî Çelebi Camisi'nde **Hz. Peygamber'i** (a.s.m.) görür ve çok heyecanlanır. Elini öpüp şefaat dilemek ister. Peygamberimizin huzuruna varır:

"Şefaat ya Rasulallah!" diyecek yerde heyecandan dili sürçer: *"Seyahat ya Rasulallah!"*

Peygamberimiz (a.s.m.) Çelebi'ye gülümser:

"Hem seyahat hem şefaat" buyurur.

Evliya Çelebi, dünyanın birçok yerini gezmiş ve seyahat notlarını kocaman kitaplar hâlinde yazmıştır.

İstekli olmak çok önemlidir. Önce büyük ve güzel bir hedef seçmeli. Bizi mutluluğa ulaştıracak bir hedef belirlemeliyiz.

Sonra da nasıl öğreneceğimize karar vermeliyiz:

Bilgi:

1. Ne kadar renkli,

2. Ne kadar hareketli,

3. Ne kadar eğlenceli,

4. Ne kadar oyunla karışık,

5. Ne kadar katılımcı,

6. Ne kadar canlı takdim edilirse o kadar kolay ve iyi öğrenilir.

Bilgiyi yukarıdaki özelliklerde verebilmek için öğretim tekniklerini iyi kullanmak, öğretim araçlarını zenginleştirmek gerekir. Her şeyden önce de çocuğu ve öğrencileri çok iyi motive etmek gerekir. Anlatılan ve öğretilenleri öğrenmeye ihtiyacı olduğu kabul ettirilmeli. Anlatılanları ne zaman, nerede

ve nasıl kullanacağı, bunların kendisine ne gibi faydalar sağlayacağı anlatılmalı.

Elbette eğitim araçlarından faydalanmalı.

1. Tepegöz.
2. Projeksiyon aleti.
3. Video.
4. Renkli tebeşir.
5. Televizyon.
6. Cetvel, gönye, pergel, harita vs.
7. Akıllı tahta.

Dikkat toplamak için eğitim araçlarının önemi tartışılmaz. İdeal dikkat 20 dakikadır. 20 dakika sonra öğrencinin veya dinleyicinin dikkati dağılır. Eğitim araçları, dikkat toplamada yardımcı olur. Ayrıca insanlar farklı şekillerde öğrenir. Öğrencilerin kiminin görsel, kiminin işitsel, kiminin dokunsal, kiminin kinestetik, kiminin sözel, kiminin sayısal, kiminin sosyal zekâsı güçlüdür. Zekâ çeşitlerinin tamamı bir öğrencide bulunmakla birlikte bir özellik baskın olabilir.

İnsanlar,

% 83 görerek,

% 11 işiterek,

% 3,5 koklayarak,

% 1,5 dokunarak,

% 1 tad alarak öğrenir.(*)

Eğitim araçları, özellikle görsel öğrenenlere faydalı olur.

En sihirli öğretme cihazının öğretmen olduğunu, anne ve baba olduğunu, hiçbir teknik aletin öğretmenin yerini tutmadığını unutmamak gerekir. Aletler ve cihazlar sadece motivasyonu sağlar, öğrenmeye yardım eder. Heyecanlı, sevimli, yüreği sevgi dolu bir öğretmen, bütün eğitim araçlarından daha önemlidir.

Öğretmen; yeni olanı, ilgi çekici olanı, ilgi çekici bir yöntemle sunabilen kişidir.

İnsan, en çok yeni ve ilgi çekici olana merak duyar.

ÖĞRENMEYE İYİ MOTİVE ETMELİ

Öğrenci, bilgi almaya ve güzel bir şey öğrenmeye motive edilmeli. Öğreneceği şeyin kendisine ne faydası olacağı, hayatta nasıl kullanacağı, öğrenince neler kazanacağı anlatılmalı.

Öğretmenler, çoğu zaman öğrenmenin motivasyon kısmını ihmal ederler. Öğrenci nasıl olsa sınıfta, öğrenmeye gelmiş, ayrıca konunun önemini anlatmaya lüzum yok diye düşünürler. Bazen de anlatacakları konunun hayatın neresinde ve ne şekilde faydası olacağına kafa yormazlar.

Öğrenci, "Bu konuyu neden anlatıyorsunuz?" dediği zaman cevap şöyle olur:

"Kitapta böyle, Milli Eğitim böyle istiyor. Sınavda çıkar, YGS veya LYS'de çıkar."

Bu cevaplar, öğrenciyi motive etmez. Her öğrenci, Milli Eğitim Bakanlığı istiyor veya sınavda sorulacak diye gayrete gelmez. Öğretmen, anlatacaklarının çocuğa nasıl bir faydası olacağını, hayatın neresinde kullanacağını anlatırsa çocuk öğrenmek için çaba sarf eder ve konuya verdiği öneme göre öğretmeni dinler.

Bilginin öğrenciye *neden öğretildiği, niçin öğretildiği, ne gibi faydaları olacağı* mutlaka anlatılmalıdır.

Bir Motivasyon Hikâyesi

HARİKA AT ve MUTLULUK REÇETESİ

Baba ve iki küçük çocuğu ormanda gezintiye çıkmışlardı. Bir süre yürüdükten sonra çocuklardan biri:

– Baba çok yoruldum. Beni omzuna alır mısın?

Baba yürümeyi sürdürdü. Oğluna:

– Üzgünüm, seni kucağıma alamam, ben de çok yorgunum.

Çocuk, istediğini yaptırmak için ağlamaya başladı. Babası

hiçbir şey söylemedi. Ağaçtan bir dal kesti, onu bıçakla düzeltti ve oğluna verdi:

— Al sana güzel bir at.

Mutluluktan çocuğun gözleri parladı. Babasına minnetle baktı.

— Teşekkür ederim, bu harika bir at, dedi.

Büyük bir coşkuyla sıçrayarak atına bindi ve ata vurarak onu şaha kaldırdı. Evin yolunu tuttu.

Baba, olup bitenl şaşkınlıkla takip eden kızına döndü ve gülümseyerek:

"İşte hayat böyle. Kimi zaman ruhsal ve fiziki olarak yorgun olduğunu hissedebilirsin. O zaman ağaç dalından kendine bir at bulmalısın. Mutlulukla atına binip yolunda ilerlemelisin."

Kızının yüzüne bakıp yeniden gülümsedi:

"Bir at, bir arkadaş, bir türkü, bir şiir, bir çiçek, belki de bir çocuğun gülümsemesi... Etrafına bakıp böyle bir at arayan, onu bulabilir. Öyle değil mi?"

Kız, her şeyi bütünüyle anlamış gibi başını salladı:

— Evet,babacığım.

— Hayatın ne denli zor olduğunu düşünürsen hayat senin için o denli zorlaşır. Bazı insanlar, mutluluğu lüks saraylarda, lüks arabalarda, çok parada arar.

Bakışlarını uzaklara çevirdi. Güneşin gülümsemesine baktı. Sonra çiçekten çiçeğe uçan bir kelebeğin kanat çırpışlarını seyretti. Ağacın dalında bir kuşun cıvıltılı ötüşü kulağına doldu. Kızının saçlarını eliyle okşadı. Bakışlarını siyah, güzel ve ümit dolu gözlere çevirdi. Sözlerini şöyle tamamladı:

"Hâlbuki mutluluk, ruhumuzu gülümsetecek küçük iyiliklerde gizlidir."

Dipnot:

(*) *Evde ve Okulda Başarılı Eğitimin Sırları*, A. E. Kavaklı, s.8.

11. Bölüm

Alışkanlıklar, hayatımızın en ileri gelen hâkimleri.
Bizi onlar yönetir. Öyleyse ne yapıp yapıp
iyi alışkanlıklar edinmeye çalışmalıyız.
—EPIKTETOS

ÖĞRENMEYE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

ÖĞRENME SIRASINDA dikkatli olmak, iyi motive olmak, duyguları ile öğrenmeye yönelmek insanın başarısını artırıyor.

Beynin dikkat kesilmesi nasıl sağlanabilir?

Öğrenmeye nasıl motive olabiliriz?

Duygusal olarak öğrenmeye nasıl yönelebiliriz?

Kim bu soruların cevabını biliyorsa daha iyi ve etkili bir öğrenmeyi sağlayabilir.

A. Dikkat Daha İyi Öğrenmeyi Sağlar

Öğrenme sırasında dikkati dağıtacak şeylerden kaçınmak, doğrudan öğrenmeye odaklanmak gerekir.

İyi bir uyku uyumuş olmak, dinlenmiş olmak, fiziki olarak öğrenmeye hazır olmak önemli.

Gürültüden uzak durmak gerekir.

Çalışırken televizyon, radyo, kaset çalar gibi şeyler dinlememeli.

Öğretmeni dinlerken not tutmalı, anahtar kelimeleri kaydetmeli.

Kitap okurken kalemle okuduğumuz satırları takip etmeli, önemli kelime ve kavramların altını çizmeli.

Ben dikkatliyim diyen insanın beynindeki öğrenme alanı aktif hâle geliyor. Bu hareketlilik, biyolojik olarak ölçülebiliyor.

1998 yılında Brewer ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada sağlıklı deneklere, bir odada 92 fotoğraf gösterildi. Deneklerden bu resimlerin ev içinde mi, dışarıda mı çekildiği soruldu. Bu soruların cevabını yanı başlarında bulunan bir düğmeye basarak veriyorlardı.

Denekler, yarım saat deney odasında kaldıktan sonra dışarıya çıktılar. Hafızalarında resimlerin yer edip etmediği ölçülmek istendi. Hemen hepsi, kendilerine odada gösterilen resimleri tanıdı.

Arka arkaya gösterilen resimler, deneklerin dikkatini toplamaya yetmiş olmalı ki böyle bir neticeye ulaşıldı.

Bu deneyden hafıza ilgili olarak çıkarılabilecek netice şudur:

1. Hafıza, konuyla ilgili resim gösterildiği takdirde daha iyi öğreniyor.

2. Hafıza, öğrenmek istediği konuyla ne kadar çok meşgul olursa o kadar iyi öğrenir.

3. Hafıza, öğretilmek istenen bilgiden ne kadar çok etkilenirse bilgi hafızaya o kadar iyi kazınır.

B. Hareketli Öğretme Daha İyi Öğrenmeyi Sağlar:

Scanner odasına alınan deneklere biri ev, diğeri bir insan portresi olmak üzere hareket hâlinde iki resim gösterilir. Deneklerden yüze mi, eve mi, yoksa harekete mi dikkat ettikleri sorulacaktır.

Her denek, en çok dikkatini çeken şeyi söyleyecektir.

Bütün deneklerin harekete daha fazla dikkat ettikleri gözlemlenir. Beyinlerinin hareketleri kaydeden bölümünün aktif olduğu tespit edilir. Deney sırasında denekler, eve dikkat kesildikleri zaman beynin ev ile ilgili alanı, insan yüzüne dikkat ettikleri zaman yüz ile ilgili alanı aktif hâldedir.

Bu deney, beyne gönderilen uyarıların niteliğinin önemli olduğunu gösterdi. Mesela denekler, resmi hareket hâlinde gördüğü zaman, beynin yüzle ilgili alanı, ev ile ilgili alanından daha aktif hâle geldi.

Daha iyi öğrenmek için çok çalışmak, dikkatli çalışmak, konuya motive olmak, istekli olmak, duygusal olarak konuyu öğrenmeye hevesli olmak gerekir.

Netice olarak:

1. Beyne giden hareketli ve resimli uyarılar, beyni daha aktif hâle getiriyor. Görsel öğrenme daha kolay ve etkili oluyor.

2. Resim dikkati topluyor. İnsan ne kadar dikkatli çalışırsa o kadar iyi öğreniyor.

C. Duygusallık Daha İyi Öğrenmeyi Sağlar

İstekli ve hevesli olmak, duygusallığı sağladığı için öğrenmeyi etkiliyor. İnsan, neden ve niçin öğreneceğinin cevabını verebilmeli.

Öğrenme ne kadar heyecanlı olursa o kadar hafızada kalıcıdır.

BİR DENEY

Yapılan bir araştırmada aşağıdaki iki olaydan acıklı ve duygusal yönü ağır basanının hafızada daha iyi yer ettiği tespit edildi.

Hikâye 1

Bir genç, arabaya binmiş, annesiyle birlikte şehri dolaşıyordu. Babası hastanede çalıştığı için onu ziyaret etmek istedi. Orada delikanlıya, birçok tıbbi muayene metodu gösterildi.

Hikâye 2

Bir genç, arabaya binmiş, annesiyle birlikte şehri geziyordu. Arabayı hızlı kullandığı için kaza yaptı ve ağır yaralandı. Annesi tarafından hastaneye kaldırıldı. Bir dizi tıbbi tedavi gördü.

İki hikâyenin başlama biçimi, uzunluğu, bitiş şekli aynı. Bu hikâyeler, bir klinikte tedavi şartları içinde iki grup insana dinletildi. Denekler daha sonra evlerine gönderildiler. Bir hafta sonra tekrar kliniğe çağırıldılar. Duygusal tarafı ağır bastığı için ikinci hikâyenin daha iyi hafızada kaldığı tespit edildi.

Bizi gerçekler ve bilgilerden çok; duygular, hikâyeler ve özellikle başka insanların heyecanı, daha fazla heyecanlandırır.

İyi öğretmen, iyi hikâye anlatmayı bilmeli.

D. Uygulamalı Derslerde, Teoriyi Bilmek Değil, Yapmak Başarıyı Artırır

Spor dersinde, basketbol kurallarını ezberletmek gereksiz. Çocuk oynayıp terlerken bunları öğrenirse daha iyi aklında kalır.

Resim ve sanat dersinde resim yapmalı, boyamalı. Konuşmak ve birtakım kurallar ezberleterek sanat öğretilemez.

Müzik dersinde Dede Efendi, Itri, Mozart gibi sanatçıların doğum ölüm tarihleri, hayatlarını öğreterek müzisyen yetiştirilemez. Notaları öğretmek ve uygulamak önemli.

E. Stres Öğrenmeyi Zorlaştırır

Stres; öncelikle beyinde meydana gelir.

Stres; fizyolojik ve manevi sıkıntı, gerilim, rahatsızlık demektir. Öğrenmeyi zorlaştırır.

Stres hormonları, özellikle hipokampus sinir hücrelerine kötü etki yapar. Öncelikle beynin şeker alımını azaltır, mevcut enerji kaynağını en aza indirger. Nöronlara giden enerjiyi azaltır. Toksinlerin transferini çoğaltır.

Kronik stres, hipokampus hücrelerine zarar verir. Uzun süre içinde onları öldürür. Öğrenmeyi ve öğrenilenleri hafızada tutmayı zorlaştırır.

İki türlü stres vardır: İdare edilebilen ve edilemeyen.

Zihnin kontrolündeki stres idare edilebilir strestir. Mesela önümüzde sınav varsa bu bizde sıkıntı meydana getirir. İstersek sınavın meydana getirdiği stresi kontrol edebiliriz. Belli bir program dâhilinde güzel bir tempo ile sınava hazırlanırsanız imtihanda başarılı olursunuz. Bu durumda stres kontrol edilmiş ve hatta sınav korkusuyla yeni bilgiler öğrenilmiş olur.

Eğer stresi, paniğe dönüştürürsek kontrol zorlaşır. Sınavı ölüm-kalım meselesi olarak algılar, sınav gününü ölümle eşit görmeye başlarsak stres idare edilemez hâle gelir. Bu durumda stresin zihnimizdeki dozu artar. Aşırı stres hipokampus hücrelerine zarar verir ve psikolojik sorunlara yol açar.

Hiçbir şeyin ölüm-kalım meselesi olmadığını düşünerek stresle baş etmesini öğrenmeliyiz. Stresi kontrol etmeyi ve hatta ondan faydalanmayı bilmeliyiz. Stresi kontrol eden stresten rahatsız olmaz.

Bir Stresi Kontrol Deneyi

STRESİ İDARE EDEN VE EDEMEYEN FARELER

Fare, zemini tel örgü ile kaplı bir kafese kapatılır. Tele, acı veren elektrik akımı ileten bir alet bağlıdır. Bir kablo uzatılarak, aletten gelen elektroşok, ikinci bir kafese daha bağlanmıştır. Bu kafeste de bir başka fare bulunmaktadır.

Birinci kafeste bir lamba ve kol bulunmaktadır. Elektrik akımı gelmeden kısa süre önce lamba yanar. Fare kola dokunarak elektrik şokunu önleyebilmektedir fakat kol öyle ayarlanmıştır ki fare her defasında elektrik akımını önleyememektedir. Her iki fare de eşit miktarda elektroşoka tabi tutulmuştur. Lamba yanan kafesteki fare, elektroşoka karşı uyarılmakta ve buna bağlı stres yaşamaktadır.

Öteki ise ani şoklara uğramaktadır. Ani şoklara uğrayan fare, mideden rahatsız olmuş, gastrit ve tansiyon hastalığına yakalanmıştır.

Ara sıra kola dokunarak elektroşokları önleyen fare, aynı miktarda elektroşok almasına rağmen, stresi kontrol edebildiği için stres nedeniyle görülen hastalıklara tutulmamıştır.

Şokların fareler tarafından algılanması subjektif olmuş, biri şoku önleyebildiğini sanırken lamba ile uyarılmayan ve kol ile bir tedbir alamayan fare, gastrit ve tansiyon hastalığına yakalanmıştır.

İnsanlar için durum aynıdır. Savunmasız ve yardımsız hayatın şoklarına maruz kalan insan stres sebebiyle sağlık sorunları yaşar.

Gerilimi azaltan, stresle baş edebilenler ise rahatsız olmazlar.

F. Korku Öğrenmeyi Zorlaştırır

Korku yoksa beyin daha serbest, daha geniş, daha elverişli düşünür. Korku, gerçi kısa süre için yeni bilgiyi ilerletir fakat uzun sürede öğrenmeye negatif etki yapar ve kronik strese yol açar.

Psikolojik Açlıkla İlgili Bir Deney

YEMEK ALAMAYAN MAYMUNLAR

Birinci kafese iki maymun, ikinci kafese altı maymun konur, birkaç gün yiyecek verilmez ve karınlarını doyuran maymunlar seyretürilir. Aç bırakılan maymunların duygusal baskı altında kaldıkları ve yüksek stres yaşadıkları gözlenir.

Psikologlar, stresin açlıktan mı, yemek yiyen maymunları seyretmekten mi olduğunu anlamak için birinci kafesteki iki maymuna besleyiciliği olmayan, meyve kokulu küçük toplar verirler.

İkinci kafesteki maymunlarla aynı ölçüde aç kalmalarına rağmen, bu maymunlarda stres azalır. Top koklayan bu maymunlar, stresi yenmeyi başarır.

Bize sıkıntı veren şeylerin psikolojik etkileri, asıl etkilerinden daha büyüktür. Düşüncemizi iyi kontrol edersek stresi idare edebilir, negatif etkilerini azaltabiliriz.

Çocukları korkutarak ve ceza vererek eğitmek doğru değildir. Korku ve ceza, uzun zaman içinde çocukların öğrenmekten nefret etmesine yol açar. Kısa sürede istenen netice alınır gibi görünse bile uzun vadede isteksizliğe sebep olur.

12. Bölüm

"Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.
İlim, Çin'de de olsa gidip öğreniniz."
—HZ. MUHAMMED (A.S.M.)

BEŞİKTEN MEZARA KADAR SÜREN HAYAT OKULU

OKUMAK VE ÖĞRENMEK sadece okulda gerçekleşmez. Hayat bir okuldur, insan hayat boyu öğrenir. İslâm peygamberi **Hz. Muhammed** (a.s.m.), ***beşikten mezara kadar ilim öğreniniz; iki günü birbirine denk olan zarardadır,*** buyurarak bu gerçeğin altını çizmiştir.

Çocuklar hızlı öğrenir, insan yaşlandıkça yavaş öğrendiği biliniyor fakat çocukların elinde hiçbir zaman yetişkinlerin sahip olduğu öğrenme materyali bulunmaz.

Öğrenmede *"kritik periyot"* veya *"hassas dönem"* dediğimiz bir dönem var, her şey zamanında öğrenilir. Zamanında öğrenilmediği takdirde öğrenme isteği azalır fakat öğrenme durmaz ve durmamalı.

Bilgi çağındayız. Cep telefonunun hammaddesini 30 liraya

alabiliriz ama 10 liralık hammadde, bilginin teknolojiye dönüştürülmesi sayesinde 300 lira, daha gelişmiş teknoloji ile bütünleşince de 700-800 hatta 2000 lira ediyor.

Diz üstü bilgisayarın hammaddesini de 50 liraya alabiliriz. Bilgi, teknoloji ile birleşince iyi bir bilgisayara 3-4 bin lira veriyoruz.

Her türlü teknoloji bilginin ürünü. Bilgiyi üreten ise insan beyni. Bu sebeple beyin araştırmaları, bugün her zamankinden daha fazla önem kazandı.

Kabiliyetsiz çocuk yoktur, kabiliyetleri keşfedilmemiş ve geliştirilememiş çocuk vardır.

Tembel öğretmen yoktur, motive edilememiş eğitimciler vardır. Öğrenmek ve öğretmek, bizatihi zevkli ve mutluluk verici bir çabadır.

Verimsiz okul yoktur, verimsiz metotlarla çalışan eğitimciler vardır. Okul; bilgi, eğitim ve mutlu olma sanatının öğretildiği yuvadır. Müdür, idareciler ve öğretmenler, bu yuvanın en önemli aktörleridir.

Sevgi, ilgi ve doğru eğitim metotları kullanmak şartıyla eğitilemeyecek çocuk yoktur.

Buna rağmen gençler, hayata yeteneklerini geliştirmeden atılıyorsa bir yerde bir şeyler bozuk demektir. Bozukluğu bulup düzeltmek, eğitimcilere ve eğitim politikacılarına düşer. Eğitimciler beyne, beyin gelişimine, beynin öğrenme biçimine eğilmek zorunda. Bu takdirde eğitim sistemindeki eksiklikleri bulur ve düzeltebilirler. Aksi hâlde sistem bozukluğundan, çocukların tembelliğinden, anne ve babaların eğitime önem vermediğinden şikâyet edip dururlar. Anne ve baba da okul ve öğretmenlerin yetersizliğinden şikâyetçi olur fakat problem bir türlü çözülmez.

Hâlbuki eğitimcinin görevi şikâyet değil, çözüm bulmaktır.

Eğitimci Jim Roy, ***şikâyetçi olduğum hiçbir öğrencim olmadı,*** der.

Harikulâde bir öğretmenlik anlayışı.

İnsan gönlü, yüz kapılı bir saray gibidir. Gönlüne girmek istediğimiz insanın çaldığımız birkaç kapısı kapalı olabilir. Bu durum, bütün kapıların kapalı olduğu anlamına gelmez. Geride çalınacak onlarca kapı var. Uğraşmak, didinmek, çaba harcamak ve açık bir kapı bulmak gerekir. Eğitimcinin işi, kafa ve gönle giden açık kapıyı bulmak ve oradan öğrencinin yüreğine girerek bilgi ve beceriden oluşan iyilik binaları inşa etmektir.

Bir Hatıra

SİZDEN ÖNCEKİ ÖĞRETMEN...

Eyüp İmam-Hatip Lisesi'nde sınıf tekrarlayan öğrencilerin çoğunlukta olduğu bir sınıfım vardı. Edebiyat dersine giriyordum. Benden önceki öğretmen, sınıfla baş edemediği için sınıfı bana devretmişti. Tecrübelerime ve bilgime güvenerek sınıfla başa çıkabileceğimi düşündüm ve meslektaşımla sınıfları değiştik. Bütün hünerimi ortaya koyup sınıfta disiplin tutturmaya çalışacaktım. Sınıfın adı kötüye çıkmıştı, öğretmenlerin çoğu o sınıfa derse gitmek istemiyor, gidenler de öğrencilere iyi gözle bakmıyor, iyi şeyler söylemiyorlardı.

Sınıfa ikinci dönem derse girmeye başlamıştım. İlk derste, tanıştıktan sonra edebiyat dersinin kolay hatta zevkli bir ders olduğunu anlattım. Dersin önemini vurgulamak için şunları söyledim:

"Okullarda öğretilen birçok dersin hayatla ilgisi yoktur ama edebiyat güzel konuşma ve güzel yazmanın öğretildiği derstir. Hayat boyu konuşacağız ve yazacağız. Güzel konuşur ve yazarsak hayatımız daha güzelleşir ve daha başarılı oluruz.

Bir işi bir kişi yaparsa isterse ikinci kişi de yapar. Edebiyat dersinden başarılı olup liseyi bitiren milyonlarca öğrenci var, milyonların yaptığını siz neden yapamayasınız? İsteyen herkes bu dersi geçer."

Bir kompozisyon yazılısında Zeynep kâğıda şöyle yazmış:

"Sizden önceki öğretmen, bu dersten nefret ettirdi. Sizi anlıyorum ama siz de beni anlayın."

Çok şaşırdığımı tahmin edersiniz ama pes ettiğimi zannetmeyin. Hemen Zeynep'i çağırdım. Şöyle dedim:

"Edebiyat kolay ve zevkli bir ders. Bu dersle ilgili olarak mutlaka sevebileceğin, yapabileceği bir şey vardır. Seni dersten geçirmek istiyorum ama bir adım da senin atman lazım. Mutlaka yapabileceğin bir şey bulmalısın."

Karamsar düşünceler öne sürmesine meydan vermeden şunları sordum:

1. Şiir ezberleyebilir misin?
2. Kitap okuyup özetleyebilir misin?
3. Bir yazar hakkında bilgi toplayıp sınıfta anlatabilir misin?
4. Kitaptan bir konuyu hazırlayıp elinden geldiğince sınıfta anlatabilir misin?
5. Kitaptaki konulardan birini seçip o konuda ansiklopedilerden araştırma yaparak güzel bir ödev yapabilir misin?
6. Sınıf gazetesi çıkaracağız. Gazeteye bir yazı yazabilir misin? Derleme bir yazı da olabilir.

Dudak büktü. Omuz silkti. Bakışlarını benden kaçırdı. Söz vermek istemiyordu. Çaresizliğe ve başarısızlığa fırsat vermemeli, Zeynep'in becerebileceği bir etkinlik bulmalıydım. Başarmak için bir adım attırmalıydım. Başarısız olmayı seçerse bir şey yapmasına gerek yoktu fakat başarmak için olumlu bir karar alması ve arkasından olumlu bir adım atması gerekiyordu.

"Bunlardan hangisini yaparsan sözlüden 100 puan alacaksın. Arkadaşlarının pek çoğu şiir ezberleyip yüz alıyor. İki-üç şiir de sen ezberle ve sözlü notları ile bu dersi geç. O da olmazsa bir ödev hazırla."

Zeynep'in yapabileceği birden fazla konu bulduk. Şiir ezberledi, bir yazar hakkında araştırma yaptı, sınıf gazetesine yazı hazırladı. Bunları becerebilmesi için kendisine rehberlik yaptım, şiir kitabı ve kaynak temin ettim. Birden fazla 100 aldı ve o sene, o sınıfta edebiyat dersinden kalan olmadı. Her öğrencinin yapabileceği bir şey bulduk. Çocukları çalışmaya ve başarıya motive ettim.

Teneffüslerimi, boş derslerimi 9-D'ye kurban ettim, onlarla her sınıftan fazla ilgilendim, kendine güvenemeyen öğrencileri motive etmek için çaba harcadım, öteki derslerden zayıf aldıkları için edebiyatı da bırakan öğrencileri, hiç değilse benim dersimden geçmeleri için ikna edene kadar uğraştım. Öteki derslerden geçebilmeleri için öğretmenlerle konuştum, onları olumlu düşünmeye ikna için çaba sarf ettim. Bunları yapmak beni başarılı ve mutlu etti.

Çaba harcamadan, doğru eğitim ve öğrenme metotları kullanmadan başarıya ulaşılamaz.

İnsan mesleğini severse fedakârlık yapmak hiç de zor olmaz. Severek yaptığımız işler bizi yormaz. Öğretmenlik ve eğiticilik; sevgi, şefkat ve fedakârlıkla yapıldığı takdirde sonuç almamak imkânsız.

Başarılı öğretim teknikleri ve metotları için **Öğretmeni Başarıya Götüren Yol** kitabıma bakabilirsiniz.

A. E. Kavaklı

13. Bölüm

"Eğer Allah istediğimiz her şeyi bize vermiş olsaydı elimizden en büyük ödülü, yani bir iş başarmış olma zevkini almış olurdu."
—FRANK A. CLARK

ZEKÂ NASIL GELİŞTİRİLİR?

GENEL OLARAK, beynin bilgiyi öğrenip hızlı ve doğru olarak analiz etme yeteneğine zekâ denir.

İnsanın en büyük sermayesi zekâsıdır. Zekâ, beynin bir fonksiyonudur ve çok yönlüdür. IQ ile ölçülen zekâ, insan zekâsının tamamı değil, yalnızca bir boyutudur. Bilim adamları, insan beyninin on bir boyutu olduğunu, bunun dört boyutunu bile tam olarak kavrayamadığımızı ifade ediliyor.[1]

Harika bir bilgi makinesi olarak nitelendirdiğimiz bilgisayarın iki boyutlu bir alet olduğu düşünülürse insan beyninin ne kadar fevkalade yaratıldığı daha iyi anlaşılır.

IQ, insan zekâsının bir boyutunun göstergesidir. Klasik zekâ testleriyle daha çok beynin sol yarım küresinin fonksiyonları ölçülür. Beynin sağ yarım küresinin fonksiyonları olan sezgi,

sanat ve buluşçu yetenekler, IQ testleri ile ölçülemez. Bu sebeple IQ testleri, yüzde yüz zekâ ve yetenekleri ölçememektedir.

Kalıtsal özelliklerin zekâyı etkilediği bilinen bir gerçek. Bununla birlikte mevcut zekâyı geliştirmek mümkün. Zekâyı geliştirebilmek için şunlar yapılmalı:

I. Aile-çocuk ilişkisi: Ailenin doğumdan itibaren çocukla ilgilenmesi, onu geniş bir kültür ortamında yetiştirmesi çocuğun zekâsını olumlu yönde etkiler. Çocuğunuzun zekâsını daha iyi geliştirmek için şunları yapın:

1. Çocuğunuza zaman ayırın, onunla konuşun.
2. Onu dinleyin ve ona değer verin.
3. Onu sevin, okşayın, onunla şakalaşın.
4. Ona hikâye, masal, fıkra, tarihî olaylar vb. şeyler anlatın.
5. Onunla oyun oynayın.
6. Ona kitap, dergi, gazete okuyun. Okumayı sevdirin.
7. Birlikte onun seviyesine uygun kitap okuyun.
8. Duygu ve düşüncelerini yazmaya teşvik edin. Hikâye, şiir, günlük, masal, fıkra, deneme gibi yazı türlerinden seviyesine uygun olanını yazmasını isteyin.
9. Yazdıklarını okuyun, değerlendirin.
10. Resim yaptırın, müzik dinletin.
11. El becerilerini geliştirici işler yapmasını isteyin.
12. Olumlu davranışlarından dolayı ödüllendirin.
13. Birlikte bulmaca çözün.
14. Çevre, okul, eşya ve hayat ile ilgili her konuda onunla sohbet edin.
15. Ona güven verin, yalnız bırakmayın, destekleyin.

II. Zihinsel uyarmalar: Beyni uyarıcı, yetiştirici, besleyici kültür ortamı zekâyı geliştirir.

III. Beslenme: Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin çocuklarının beyin ağırlığı fazladır. Beslenmeye önem verin.

IV. Çevre: Civa ve civalı bileşikler beyin gelişimine zarar verir. Toksinler, beynin zayıflamasına sebep olur.

V. Aile büyüklüğü: Ailede çocuk sayısı arttıkça IQ kalitesi düşüyor. Önce doğan çocuklar daha zeki, sonra doğanlar ise daha az zeki oluyor. Çocuk sayısı arttıkça, anne ve babanın çocuğa ayıracağı zaman azalıyor ve çocuk beyni daha az gelişiyor.

VI. Doğum stresi: Doğum stresi çocuğu olumsuz yönde etkiliyor. Hamile kadınların beslenme şekli, uyuşturucu kullanması çocuğun zekâ gelişimini olumsuz etkilemektedir.[2] Özellikle hamile iken alkol, sigara ve bağımlılık yapan şeyler almayın.

Zekâ seviyesi, belli test teknikleri ile ölçülebilir.

ZEKÂ ÇEŞİTLERİ VE DUYGUSAL ZEKÂ

İnsan zekâsı çok yönlüdür. IQ ile ölçülen zekâ, bunun sadece bir yönüdür. Zekânın IQ boyutunun yanı sıra **dil, matematik, müzik, resim, bedensel çeviklik, duygu, felsefe, inanç, sanat** yönü de vardır. Öğrenme tekniği açısından **görsel, işitsel, dokunsal, kinestetik zekâ** türleri bulunuyor.

Duygusal Zekâ (Emotional Intelligence) kitabının yazarı Amerikalı beyin araştırmacısı **Dr. Daniel Goleman,** beyin gelişiminin bilinçli bir şekilde yönlendirilmesini, başarının anahtarı olarak görüyor. Duyguların ve aklın verimli kullanılmasının başarıyı artıracağını söylüyor.

EQ, dört beceriden oluşur:

1. Duygularını tanıma.
2. Duygularını verimli kullanma.
3. Duygularını iyi anlama.
4. Duygularını iyi yönetme.

Prof. Nevzat Tarhan, *eğer iş, eğitim veya özel hayatımızda duygularımızı istediğimiz yönde ve akıllıca kullanabiliyorsak kendimize "duygusal zeki" diyebiliriz,* der.

Dr. Goleman duygusal zekâyı şöyle açıklıyor:

1. Öz bilinç ve kendini tanıma.

2. Duygularını idare etme.

3. Kendini harekete geçirme.

4. Başkalarının duygularını anlama (empati).

5. Başkaları ile sorunsuz ve başarılı iletişim kurabilme."[3]

Duygusal zekâ, doğuştan getirilen bir zekâ değil. Sonradan öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir zekâ türü. Dr. Goleman'a göre bilgi zekâsından çok daha önemli.

Duygusal zekâ; kişinin hem kişisel hem de iş ilişkilerinde, duygularını ve diğer insanların hissettiklerini algılayabilme ve yönlendirebilme kapasitesine sahip olmasıdır. IQ, kavramaya yönelik kapasiteyi ölçer. EQ ise akademik zekânın destekleyicisi olan yeteneği tanımlar. EQ'sü yüksek bir insan, iş hayatında kişisel ve sosyal yeteneklerini kullanır ve daha başarılı olur. İnsanın yeteneklerinden, tercihlerinden, başarılı olduğu alanlardan haberdar olması ve bunları doğru şekilde kullanabilmesi; birikimini, hedefine ulaşmada kendisine yardımcı olacak şekilde kullanması ve kendini iyi bir şekilde motive edebilmesi başarısını ve mutluluğunu artırır.

DUYGUSAL ZEKÂNI GELİŞTİR

Bir zekâsının hayattaki başarıya etkisi % 20'dir.

Duygusal zekânın etkisi ise % 80.

Duygusal zekâ geliştirilebilir.

Prof. Gardner, duygusal zekânın önemi konusunda şunları söyler:

"*Duygusal zekâsı zayıf olan 160 IQ'lü birçok kişi, bu yönü kuvvetli olan 100 IQ'lü kişilerin altında çalışıyor. Günlük hayatta kişiler arası zekâda daha önemli bir zekâ türü yoktur. Eğer bu eksikse kiminle evleneceğinize, nerede çalışacağınıza vb. dair kötü kararlar verirsiniz. Duygusal zekâ alanında çocuklarımızı okullarda eğitmeliyiz.*"

Şunlar yapılırsa EQ (Duygusal Zekâ) gelişir:

1. Kendini motive et. Başarıya odaklan.

2. Azimli ve kararlı ol. Maymun iştahlı olma.

3. Sabırlı ol. Duygularını erteleme. İşleri biriktirme.

4. Moralini bozma. İyimser ol.

5. Zorluklarla mücadele et. Vazgeçme. Vazgeçmek, başlı başına başarısızlık sebebidir.

6. Empati yap. İnsanları anlamaya çalış. İnsanlarla dostluklar kurmak başarı ve mutluluğu artırır.

7. Ümidini yitirme. Ümitsizlik, her türlü başarıyı engeller. Ümitsiz insan, başarılı olmak için çalışmaz. Çaba sarf etmekten vazgeçer.

Prof. Gardner, çoklu zekâ ile ilgili olarak şunları söylüyor:

"Kişiler arası ilişkilerde zekâ, diğer insanları anlamaktır.

Onları ne harekete geçirir?

Nasıl çalışırlar?

Onlarla nasıl işbirliği yapılır?

Başarılı satıcılar, politikacılar, öğretmenler, klinik doktorları ve dini liderler, büyük ihtimalle yüksek seviyede kişiler arası zekâya sahiptir. Birey içindeki zekâ, içe dönük, karşılıklı bir yetenektir. Kişinin kendisi hakkında dikkatli ve doğru bir model geliştirip bunu etkili bir hayat sürebilmek için kullanma becerisi zekâ seviyesini gösterir."[4]

Yetişkinler, yeni şeyleri daha yavaş öğrenir. Eski alışkanlıkları, düşünme ve davranış biçimini değiştirmek pek kolay olmaz, bunları değiştirmek zaman alır. Duygusal zekâ, zamanla ve tecrübeler sayesinde geliştirilir. Duygularını tanıyan, kullanan ve bunları kontrol eden kişi, hayatını kontrol edebilir, yanlışlarını azaltır, hedefine odaklanır ve başarıya ulaşır.

İnsanları harekete geçiren, duygularıdır. Duygularımız ve iç dünyamız, duygusal zekânın kaynağıdır. Duygusal zekânın kaynağı keşfedecek, geliştirecek, mutluluk ve başarının kendisi için ne ifade ettiğini kavrayacak ve yorumlayacak, bunlara

ulaşmak için neler yapması gerektiğine karar verecek olan insanın kendisidir.

İnsan akıllı, aynı zamanda sosyal bir varlıktır, bunun yanı sıra sevgi, öfke, kin, nefret, inat, aşk, merhamet, şefkat gibi duyguları bulunmaktadır. Duygularımızın sınırı yoktur. Duygularını ve aklını dengeli bir şekilde kullanmak; insanı tutarlı, mantıklı, kişilikli ve kimlik sahibi yapar. Duyguların, mantığın önüne geçmesi, fanatizmi doğurur.

Her şeyi kuru mantıkla açıklamaya çalışmak da duygularımızla çelişmek olur. Mesela annelerin menfaat ve çıkar duygusu ile çocuklarına yaklaşması mümkün değildir. Anne ve baba, çocuklarından fayda görecekleri için onları dünyaya getirmez ve onlara bakıp onları büyütmez. Anne ve babayı harekete geçiren duygu, akıl ve mantıktan ziyade sevgi, şefkat ve merhamettir.

Duyguların, mantığın kontrolünde dengeli bir şekilde yönlendirilmesi gerekir.

ÇOKLU ZEKÂ VE PROF. HOWARD GARDNER

IQ'sü yüksek olup da üniversiteleri başarıyla bitiren insanların, hayat okulunda çok başarılı olamaması, bilim adamlarını yeni bir araştırmaya sevk etti. Harward Üniversitesi profesörlerinden Howard Gardner, zekâ kavramına farklı bir boyut getirdi. Gardner'e göre; toplumda değer verilen bir ürün meydana getiren, günlük veya mesleki hayatında karşılaştığı bir soruna etkili çözümler üreten her insan zekidir. Dünyanın en ünlü müzisyenleri, en başarılı atletleri IQ sınavına girince zekâ seviyeleri düşük çıkıyor.

"Bunlar zeki değilse nasıl başarılı oluyor?" sorusunu soran Gardner, insan zekâsındaki geniş yelpazeyi görmediğimizi ve sadece IQ'yü dikkate aldığımız için birçok yeteneğin farkına varmadığımızı ortaya koydu ve zekânın yedi yeni boyutunu

keşfetti. Gardner'e göre, her insanın kendisinde bulunan ve başkasınınkine benzemeyen bir zekâ çeşidi var.

İnsan zekâsı, hayatın her safhasında, mesela bir makineyi icat ederken, insanları ikna ederken, bir söküğü dikerken, bir tahtayı yontarken, bir resmi çizerken veya bir rolü canlandırırken harekete geçer.

Zekâ, içinde yaşadığınız toplumda faydalı şeyler yapabilme kapasitesidir.

ÇOKLU ZEKÂ TEORİSİNİN GENEL PRENSİPLERİ

IQ genetiktir ve geliştirilmesi mümkün fakat sınırlıdır. Duygusal zekâ daha çok geliştirilebilir. İnsan kendini daha becerikli ve daha başarılı hâle getirebilir. Bunun için çoklu zekâ teorisinin ilkelerini bilmekte fayda var.

Çoklu zekâ teorisinin genel prensipleri şunlardır:

1. Zekâ türleri geliştirilebilir. Her zekânın gelişimini kendi içinde değerlendirmek gerekir.

2. Bir zekâ türü kullanılırken diğer türler de kullanılabilir, onlardan da faydalanılır.

3. Zekâ tekil değil, çoğuldur. Her insan farklı zekâ türlerine sahiptir.

4. Her insan aktif olarak kullandığı zekâlar ile özel bir karışıma sahiptir.

5. Her insanın kendine has zekâ yetenekleri vardır.

6. İnsanlar, farklı zekâ türlerine sahiptir.

7. Her zekâ; hafıza, dikkat, algı ve problem çözme açısından farklı bir sisteme sahiptir.

8. Bütün zekâlar, insanın kendini ifade etmesi için farklı ve özel kaynaklardır.

9. Şu anda bilinen zekâlardan farklı zekâlar bulunabilir. Kişisel altyapı, kültür, kalıtım ve inançlar zekâların gelişimi üzerinde önemli etkiye sahiptir.

Prof. Gardner'in keşfettiği yedi zekâ türüne, 1995 yılında "doğa zekâsı" denilen ve tabiattaki varlıkları tanıma ve sıralama becerisi olarak tarif edilen dokuzuncu zekâ türü eklendi. Bugüne kadar belirlenen zekâ türleri şöyle:

I. Sözel, Dil Zekâsı:

Dili etkili ve güzel kullanabilme yeteneğidir.

Dil yeteneğini geliştirmek için şunları yap:

1. Çok oku, hızlı okuma çalışması yap.
2. Bulmaca çöz, kelime oyunları oyna.
3. Not tutarak çalış ve kelime hazineni genişlet.
4. Kütüphaneye git, kitaplarla dost ol, usta hatipleri dinle, günlük yazı yaz, dil yeteneğini geliştir.

II. Görsel Zekâ:

Zihinsel modelleri kavrayabilme, resim ve şekilleri, üç boyutlu nesneleri kavrayabilme ve bunları küçük ayrıntılara kadar çizebilme yeteneğidir.

Görsel zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. Resim yap.
2. Puzzle ve lego gibi oyunlar oyna.
3. Grafikler çiz.
4. Öğrenirken veya şehirleri gezerken harita kullan.
5. Faydalı filmleri seyret, gazete ve dergi resimlerini incele.
6. Kendine resimli bir sözlük yap.
7. Görsel sanatlarla ilgili (resim, moda, tasarım, grafik, stilistik, fotoğraf, boyama, tezhip, hat, ebru, heykel, kil) kurslara katıl.
8. Geometri çalış.

9. Fikirlerini ifade etmek için estetik araçlar (boya, kil, renkli kalem) kullan.

10. Hayaller kur. Mesela 2020 yılında nasıl bir dünyada yaşayacağımızı düşün, tatilde neler yapacağını düşün, Mimar Sinan'ın bu kadar çok eser vermek için nasıl düşündüğünü ve çalıştığını hayal et, gelecek 10 yılda ne gibi keşifler yapılabileceğini hayal et.

III. Sayısal ve Mantık Zekâsı:

Mantık ve sayılarla ilgili konuları kavrayabilme, farklılıkları ayırt edebilme, araştırma ve karşılaştırma yapabilme, sebep sonuç ilişkilerinde akıl ve mantık yürütme yeteneğidir.

Sayısal zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. Problemler çöz, alıştırma yap. Alıştırma yapmak insanı ustalaştırır.

2. Zekâ ve mantık oyunları oyna.

3. Bulmaca çöz.

4. Bilimsel dergileri takip et; ilmî keşiflerle ilgili yazı ve kitaplar oku.

5. Boş zamanlarında bilim merkezlerini, laboratuarları ve bilim müzelerini gez.

6. Kendini yeterince hazır hissediyorsan zekâ olimpiyatlarına katıl.

7. Çözdüğün problemlerdeki düşünme sistemine dikkat et.

8. Teleskop ve mikroskop al, makro ve mikro âlemde gözlemler yap.

9. Farklı bilgisayar sistemlerinin yazılım programlarını öğren.

IV. Sosyal Zekâ veya İletişim Zekâsı:

Empati yapabilme, başkalarının duygu ve düşüncelerini kolay-

ca anlama, diyalog geliştirme, birlikte çalışabilme ve problem çözebilme yeteneğidir.

Sosyal zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. İnsanı sev, insanlara değer ver. Samimi ve dostça davran.
2. Dostlarınla samimiyetini geliştir.
3. Yeni insanlarla tanış.
4. Güler yüzlü ol.
5. Farklı sosyal ortamlarda bulun, çevreni genişlet.
6. Dostlarını sık sık ara. Bayram, düğün, yaş günü gibi özel günlerde onları ara, tebrik et. Zor zamanlarında onlara yardımcı ol.

V. Bedensel (knestetik) Zekâ:

Bedenin bütününü veya çeşitli bölümlerini problem çözmede veya bir işi başarmada etkili ve hünerli bir şekilde kullanma yeteneğidir. Atletizm, aktörlük, sahne sanatları bu alanlardandır.

Bedensel zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. Devamlı spor ve fiziki egzersizler yap.
2. El sanatları kurslarına katıl.
3. Sesini kullanacaksan nefes egzersizleri yap.
4. Beslenmene dikkat et.
5. Düzenli yürüyüşler yap.
6. Spor salonlarına git ve spor etkinliklerine katıl.
7. Pandomim ve drama kurslarına katıl.
8. Gün içinde hareketsiz kalmamaya dikkat et.

VI. Müzik Zekâsı:

Notaları tanıyabilme, beste yapma, şarkı söyleme, ritim tutma yeteneğidir.

Müzik zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. Devamlı ilahi, şarkı, türkü mırıldan; Kur'ân oku.
2. Sevdiğin sanatçıları dinle ve albümlerinden koleksiyon yap.
3. Müzik etkinliklerine katıl, bir koroya gir.
4. Müzik kurslarına katıl, konservatuara git.
5. Her hafta en az bir saati müzik dinlemeye ayır.
6. Bir müzik aleti çal.

VII. Kişisel Zekâ:

Kişinin kendini zayıf ve güçlü yönleri ile tanıyabilmesi, zayıf yönlerini güçlendirme, güçlü yönlerini öne çıkararak daha aktif kullanabilme yeteneğidir.

Kişisel zekânı güçlendirmek için şunları yap:

1. Yeteneklerini düşün, kendini iyi tanı. Tefekkür ve dua et.
2. Biyografi yaz. Günlük tut.
3. Kendine zaman ayır. 15-30 dakika yalnız kal ve kendini dinle.
4. Yeteneklerini keşfet ve bunları geliştirmek için kurslara katıl.
5. Kendini daha iyi tanımak için rehberlik ve kişisel danışmanlık merkezlerine git, kişilik testleri yaptır.
6. Hedef belirle. 5-10, hatta 20 yıllık hedefler belirle. Bu hedeflere ulaşabilmek için sana yardım edebilecek insanlarla tanış.
7. Belli aralıklarla yaşantını gözden geçir. Neyi iyi, neyi kötü yapabildiğini tespit et, zayıf yönlerini güçlendirmeye çalış.
8. Hobi edin.
9. Geliştirici kitaplar oku, seminer ve kurslara katıl.

VIII. Doğa Zekâsı:

Doğayı tanıma, tabiattaki canlıları sevme ve onları koruma, tabiatı zenginleştirme yeteneğidir. İçinde yaşadığımız tabii çevreyi tanımak, onunla bütünleşmek, onunla ilgili çalışmalar yapmak gerekir.

Doğal zekânı geliştirmek için şunları yap:

1. Tabiatta gözlemler yap. Doğada fark ettiğin güzel şeylerin resimlerini çek.
2. Boş zamanlarında tabiat içinde yürüyüşler yap.
3. Geziler yap ve gezi günlüğü tut. Gördüğün ilginç şeyleri yaz.
4. Farklı canlı türlerine ait koleksiyonlar yap. Yaprak, taş, deniz kabukları vb.
5. Tabii olaylar, sebep ve sonuçları üzerine araştırmalar yap, düşün.
6. Evinizin bir bölümünde çiçek yetiştir.
7. Bir canlı türü seç ve o alanda bilgini artır.

IX. Duygusal Zekâ:

Duygusal zekâyı geliştirme yolları

Düzenli ve sistemli bir çalışma ile duygusal zekâ geliştirilebilir. Kendinizi ve gönlünüzü bütün derinliği ile tanıyabilmeniz ve duygularınızı yönlendirebilmeniz için aşağıdakileri yapmalısınız:

1. Kendinizi tanıyın!

Yeteneklerinizi, kişiliğinizi, zayıf ve güçlü yanlarınızı, ne olmak istediğinizi, neleri gerçekleştirmek istediğinizi, ne ile mutlu olabileceğinizi tanıyın ve bunları geliştirme yollarını arayın.

2. Duygu ve düşüncelerinizi, hayallerinizi kontrol etmeyi öğrenin!

Duygularınızı veya başkalarının duygularını ne kadar iyi tanır ve onlardan korkmazsanız onlarla o kadar kolay baş edebilirsiniz. Duygu dünyanızı iyi tanıyın. Onlar hayatınızın ayrılmaz bir parçasıdır. Sık sık "kendimi nasıl hissediyorum, böyle bir hisse kapılmamın sebebi nedir, bu duygumla nasıl baş edebilirim sorularını sorun. Duygularınızı kontrol altına almayı başarın.

3. Kişisel özelliklerinizi başkalarıyla paylaşın!

İnsanlar farklı karakter özelliklerine sahiptir. Farklı olmak, daha iyi veya daha kötü olmak anlamına gelmez. Kendinizi başkalarıyla kıyaslama sonucu, hem kendinizi hem de başkalarını daha iyi anlarsınız. Sizi çalışmaya, sevmeye, yardım etmeye motive eden bir şey, bir başkasını etmeyebilir. Kendinizi daha iyi tanıdıkça yeteneklerinizi daha iyi keşfeder ve kendinizi daha iyi yönetirsiniz. Başkalarını tanıdıkça da onlarla sağlıklı dostluklar, daha iyi münasebetler geliştirirsiniz.

4. Başkaları ile daha iyi iletişim kurmaya çalışın!

Daha iyi sosyal ilişkiler kurabilmek, insanın kendine güvenini ve başarısını artırır. Kendimizi anlatabilme metotlarından biri de dili güzel kullanmaktır. Bunun için güzel konuşmayı öğrenin. Kelime hazinenizi geliştirin. Kelimeleri doğru ve güzel telaffuz etmeyi öğrenin. Beden dilinizi geliştirin. Bazen yerinde bir tebessüm, uzun bir konuşmadan daha iyi iletişim kurmaya yardım eder.

5. İyimser olun, problem değil, çözüm üretin!

Olaylar karşısında edilgen ve şikâyetçi bir tavır yerine, iyimser bir tavır geliştirin. İnsanlardan şikâyet yerine onları anlamaya ve dertlerine ortak olmaya çalışın. Problemleri dostlara şikâyet eder gibi anlatmak yerine onlar üzerine kafa yormalı ve çözüm üretmeliyiz. Zorluklar, engeller, problemler, eğer hazır iseniz, yeteneklerinizi geliştirmek için fırsattır.

6. Eleştiriye açık olun!

Akıllı insan başkalarının aklından faydalanır. Bu da eleşti-

riye açık olmakla mümkündür. Başkalarının yaptığı yapıcı eleştirilerden faydalanmak gerekir. Yıkıcı eleştirilere ise kulak tıkayın. Herkesi memnun etmek mümkün değil. Dostlarınızla ve alanında söz sahibi kişilerle işlerinizi istişare edin, onlara akıl danışın. İstişare eden daha az yanlış yapar ve pişman olmaz.

7. Dostlarınızı çoğaltmak için insanlarla ilgilenin!

İnsan, dostları ve sevdikleri ile birlikte mutlu olur. Zengin fakat dünyada tek başına kaldığınızı düşünün. O zaman zenginliğin de pek bir anlamı kalmaz.

8. İnsanlarla ilgilenin, onlarla dostluklar kurun.

9. İnsanları harekete geçiren sebepleri öğrenin.

10. Kendinizi motive eden sebepleri araştırın.

11. Daha başarılı, daha girişken, daha kendine güvenen biri olmak için çaba harcayın.

12. Sizi mutlu edecek bir meslek bulun.

Sevdiğiniz işleri yapın. Sevdiği işle meşgul olanlar, yorulmaz; aksine işlerindeki başarı onları mutlu eder.

Duygusal Zekânız Nasıl?

Duygusal zekânızın nasıl olduğunu bilmek istiyorsanız şu ölçülere dikkat edin:

1. Kendinizi nasıl motive edeceğinizi biliyorsanız, kendinizi harekete geçirebiliyorsanız...

2. Başkaları ile güzel ve kalıcı dostluklar kurabiliyor, kolay ve rahat iletişim kurabiliyorsanız...

3. Çatışma ve stresle nasıl başa çıkabileceğinizi biliyorsanız...

4. Hevesli ve istekliyseniz...

5. Mesleğinizi seviyor ve çalışırken mutluysanız...

6. Başkalarına ve kendinize karşı hoşgörülü iseniz...

7. Esnek ve yumuşak iseniz...

8. Sorumluluk almaktan kaçmıyorsanız...

9. Kendinize güveniyorsanız...

10. Takım çalışması yapmaktan hoşlanıyor ve arkadaşlarınızı coşturuyorsanız...

11. Kendinizi denetleyebiliyorsanız...

12. Zorluklar karşısında sabırlı iseniz...

13. Azimli ve gayretli iseniz...

14. Maymun iştahlı değil de kararlı iseniz...

15. Kendi tepkilerinizi kontrol edebiliyorsanız...

16. Kendinizle barışık iseniz...

17. Basiret sahibi iseniz, olayları soğukkanlı yorumlayabiliyorsanız...

18. Empati yapabiliyorsanız...

19. Sempatik iseniz...

20. Duygularınızı yönlendirebiliyorsanız...

21. Problem üretmiyor, çözüm üretiyorsanız...

22. İnisiyatif sahibi iseniz...

23. İşinizde, okulunuzda, mesleğinizde başarılı olmak için gerekli bilgi ve beceri ile kendinizi donatmışsanız...

24. Ben değil, biz diyebiliyor; hem kendiniz hem de diğer insanlara yardım için çalışıyorsanız...

25. Elinizden gelenin en iyisini yapabiliyorsanız...

EQ seviyeniz yüksek demektir.

Duygularını kontrol edemeyen fanatikler

Fanatik takım taraftarları, duygusal hareket eder ve duygularını mantık süzgecinden geçirmezler. 2004 Avrupa Futbol Şampiyonluğu maçında Yunanistan ve Portekiz, şampiyonluk maçı oynuyordu. Portekiz evinde 1-0 yenik durumdaydı. Maçın bitmesine az bir süre kalmıştı. Portekizli bir taraftar, hislerini kontrol edemeyerek sahaya atladı. Sahayı koruyan polislerin arasından koşarak yeşil çimenlere daldı ve koşarak Portekizli oyuncu Figo'ya kendi takımının formasını fırlattı. Figo rakip bir takıma transfer olmuştu. Sonra da Yunan takı-

mının kalesine kendisini attı. Portekiz'in gol atmamasına tahammül edememişti.

Tamamen duygusal ve mantık dışı bu davranışın, Portekiz takımına bir katkısı olmadı. Sadece kendini sıkıntıya soktu. Polisler, onu kale içinden aldılar, tartakladılar ve sahadan dışarıya attılar.

Futbol fanatiklerinin benzer çılgınlıkları saymakla bitmez.

Benzeri mantık dışı duygusal davranışlar hayatın öteki alanlarında da görülür. Arkadaşının ufak bir hatasından dolayı ona küsen ve günlerce konuşmayan bir kişi, inadına yenilmiştir. Çocuğun en ufak bir yaramazlığından dolayı onu döven öğretmen veya anne-baba öfkesine yenilmiştir. Öğretmenden beklediği ilgiyi görmeyen ve ona kızıp dersleri bırakan öğrenci duygularına yenilmiştir.

Önemli olan duygularımızla mantığımızı dengede götürebilmek ve dengeli, istikrarlı bir insan olabilmektir.

İnsanın kendisini tanıması ve ne kadar zeki olduğunu bilmesi önemlidir. Hangi duygularımız kuvvetli, hangi yönümüz zayıf bilmekte ve buna göre davranmakta fayda var. Çoğu insanın paraya, şöhrete, kadınlara karşı zaafları vardır.

Para kazanma hırsıyla borsada spekülasyonlara giren ve mevcut parasını yitirenler çok.

Çok iyi not alma hırsıyla kopya çeken ve yakalanarak kötü not alan öğrenci hırsına yenilmiştir.

Zengin olmak tutkusuyla banka soyan, hırsızlık yapan, duygularına yenilmiştir.

İnsan zevklerine esir olmamalı, duygularını aklıyla yönlendirebilmelidir. Burada manevi duyguların önemini vurgulamak gerekir. Allah korkusu ve haramdan sakınma duygusu, insanı aşırılıklardan korur. Hırsızlık, kopya, kumar, borsa spekülasyonları, yalan, öldürme, dövme, sövme işleri günahtan kaçınan insanların yüreğini titretir. İman, insana iyi şeyleri yapmayı ve kötülüklerden uzaklaşmayı emreder.

İnsan duygularını kontrol etmeye çalışmalı, iradesini kuvvetlendirmelidir. Duygularına yenilip kötü işler yaptığında yüreğindeki pişmanlığı duymalı, tövbe etmeli ve yeniden başlayabilmeli. İyi bir insan olmak için aşırılıklardan kaçmak ve duygularımızı mantık ve ahlak sınırında tutmak şart.

Bir Deney

Amerika'da 4 yaş grubuyla yapılan bir deneyde, çocukların her birine bir şekerleme verilmiş ve birinci şekeri 20 dakika yemedikleri takdirde kendilerine ikinci bir şekerin verileceği söylenmiştir. Bazı çocuklar, duygularını kontrol edemeyerek birinci şekeri hemen yerken kimileri 20 dakikayı arkadaşları ile konuşarak veya gözlerini kapalı tutarak geçirmiş ve ikinci şekeri almışlardır.[5]

Sabır, duyguları yönetmenin çekirdeğini oluşturur.

İnsan, cennette ödül alacağını düşünerek sabreder ve dünyadaki haram zevklerden vazgeçebilir.

Cehennem azabından çekinerek hırsızlık, içki, kumar, tembellik, cahillik ve insanlara zarar veren şeylerden vazgeçebilir.

Öğrenciler, ileride iyi bir meslek sahibi olacağı düşüncesiyle daha disiplinli ve daha çok ders çalışabilir.

Anne-baba ve öğretmen, ödül vadederek çocukların duygularını harekete geçirebilir, onları ders çalışmaya, ahlâklı davranmaya, yardımlaşmaya, okumaya vb. yönlendirebilir.

Ödül, iyi bir motivasyon unsurudur. Ceza, kötü davranışlardan vazgeçmeye yönelik olmalı. Duyguları, mantığımızla kontrol etmek ve kendimizi aşırılıklardan korumak, dengeli ve huzurlu bir hayat için çok önemlidir.

Netice:

1. Her öğrencinin beyni özeldir, öğrenme biçimi farklıdır. Öğrencilerin öğrenme biçimlerini tespit ederek ona göre ders anlatmalı.

2. Öğrenmede ödül sistemini öne çıkarmalı. Geleceğe hazırlanma duygusunu harekete geçirmeli. Duygu kontrolü öğretilmeli.

3. Çocukların farklı yeteneklere ve farklı öğrenme biçimlerine sahip oldukları dikkate alınmalı, farklı metotlarla öğretim yapmalı. Öğrencinin öğrenme biçimleri dikkate alınmalı.

Bir Duygusal Zekâ Hikâyesi

GERÇEK SEVGİ PAYLAŞIMI

Ermişlerden birine sormuşlar:

"Sevginin sadece sözünü edenlerle onu yaşayanlar arasında ne fark var?"

"Durun, göstereyim" demiş.

Önce sevgi kelimesini dilden gönlüne indirememiş olan insanlardan bir grubu çağırarak onlara ziyafet vermiş. Misafirleri sofraya buyur etmiş. Taslar içinde mis gibi çorbalar gelmiş. Arkasından "derviş kaşıkları" denilen bir metre saplı kaşıklar sofraya konmuş.

Derviş, misafirlere dönmüş:

"Sizden ricam, kaşıkların ucundan tutarak yemenizdir. Afiyet olsun!"

Misafirler, kaşıkları alıp çorbaya uzatmışlar fakat bir metre saplı kaşıklarla döküp saçmadan bir türlü çorbayı ağızlarına götürememişler. Üstleri başları batmış, karınları doymamış. Sofradan aç kalkmışlar.

Ermiş, sonra yürekleri sevgi ile dolu insanlardan bir grubu davet etmiş. Sofra kurulmuş, çorbalar gelmiş ve tabii "derviş kaşıkları" da sofraya konmuş. Aynı ricayı onlara da yapmış.

Misafirler, kaşıkları doldurup karşılarında oturan sofra arkadaşlarına ikram etmişler. Herkes birbirine yedirmiş. Karınlarını doyurmuşlar ve şükrederek sofradan kalkmışlar.

Ermiş, kendisine soru soranlara dönüp şöyle demiş:

"Kim hayat sofrasında yalnız kendini doyurmayı düşünür-

se aç kalır. Kim kardeşini de düşünür ve doyurursa kardeşi tarafından doyurulur. Hayat pazarında alan değil, veren kazançlıdır."

Dipnotlar:

(1) *Beyin ve Ruh*, Prof. Gazi Yaşargil, s. 95.

(2) *Beyin ve Ruh*, Doç. Dr. Sefa Saygılı, s. 124.

(3) *Duygusal Zekâ*, Dr. Daniel Goleman, ss. 61-62.

(4) *A.g.e. s. 57.*

(5) *Beyin ve Ruh*, s. 127.

14. Bölüm

"İnsanın başarı sınırını, kendi inancı belirler."
—KONFÜÇYÜS

ZEKÂ ÇEŞİTLERİ VE ÖĞRENME BİÇİMLERİ

HER İNSANIN ANLAMA, düşünme ve öğrenme biçimi farklıdır. Kimi insan görerek daha iyi öğrenir, kimi seslerden etkilenir, kimi de duygusaldır ve öğrenmede dokunma, onun için daha önemlidir. Kimi insan kokulara karşı daha hassastır, kimisi tat alarak daha iyi öğrenir. Kimisi denemek ve yaparak öğrenmek ister.

Her insanda öğrenmeye yardım eden beş duyu olmakla birlikte, bazılarında bir duyu baskındır.

Görüntülerle daha iyi öğrenen beyinlere **görsel**, seslerle daha iyi öğrenen beyinlere **işitsel**, dokunma yoluyla daha iyi öğrenenlere **duygusal ve dokunsal**, yaparak öğrenenlere **kinestetik** öğrenme biçimine sahip diyoruz.

Öğretmenin çocukların hangi tür öğrenmeye yatkın oldu-

ğunu bilmesi, ders anlatmada metot belirlemesini ve dersi daha iyi öğretmesini sağlar.

Kendi öğrenme yöntemini bilen öğrenci de ders çalışırken kendine uygun yöntem ve teknikleri kullanır.

Çocuğuna bir şeyler anlatan anne ve baba da çocuğun öğrenme biçimini fark ederse ona göre metot belirler ve çocuğunu daha iyi eğitir.

GÖRSEL BEYİNLER

İnsanlar, % 83 oranında görerek öğrenirler. Görerek öğrenme en etkili öğrenme biçimidir.

Görsel beyinlerin başlıca özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Olayların ve varlıkların görüntüsüne ve görünüş biçimine önem verir. Ses, koku, tat ve diğer özellikleri daha az önemlidir.

2. Kullandıkları kelimelerin çoğu görüntü ve şekil ile ilgilidir.

3. Olayları anlatırken gördüklerini ve görsel malzemeleri ön plana çıkarır. Mesela birini tanıtırken; uzun boylu, kumral saçlı, kahverengi gözlü, lacivert takım elbiseli, siyah ayakkabılı gibi gözle görülen yönleri öne çıkarırlar.

4. Hızlı konuşurlar çünkü hayallerinde görüntüler vardır, onları anlatırlar.

5. Konuşmalarına pek dikkat etmezler çünkü hafızalarındaki şekillere yetişmeye çaba sarf ederler.

6. Şemalar, haritalar, grafikler, resim ve tablolarla çalışmaya önem verirler.

7. Kitap okurken önemli cümlelerin altını renkli kalemle çizerler.

8. Okudukları ve dinledikleri bilgileri grafik ve şema hâline getirmeye önem verirler.

9. Sıkça hayallere dalarlar. Bundan dolayı dalgın ve dikkatsiz olabilirler.

10. Kendilerine okudukları bir kitap ile ilgili soru sorulsa

sorunun cevabı ile ilgili kitabın sayfalarını hafızalarında canlandırmaya çalışırlar.

Renkli kalem kullanmak, not tutmak, şekil ve grafik çizmek, görsel malzeme kullanmak görsel beyinlerin öğrenmesini ve hatırlamasını kolaylaştırır.

İŞİTSEL BEYİNLER

Olayların ve bilginin seslerle ilgili yanını hatırlayan kişilere işitsel beyinli diyoruz. Belli başlı özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Okuyarak değil, dinleyerek daha iyi öğrenirler.
2. Metni okumak zorunda kaldıklarında yüksek sesle okurlar.
3. Kendilerine bir şey anlatıldığında kendi cümleleri ile tekrarlarlar.
4. Sesli düşünürler, düşüncelerini seslendirerek duymak isterler.
5. Konuşmaktan zevk alırlar, şiir gibi konuşurlar.
6. Sözlerinin kesilmesinden hoşlanmazlar.
7. İnsanları tarif ederken kalın sesli, iyi konuşan, ince sesli, yavaş konuşan şeklinde sesine göre tarif ederler.
8. Konuşmaları dikkatle dinlerler, söylenenleri yıllar sonra kolayca hatırlarlar.
9. Gürültüden çabuk etkilenirler. Gürültülü ortamda ders çalışamazlar. Zihin dağıtıcı sesler dikkatlerini dağıtır.
10. Kendilerine soru yöneltildiğinde sesli düşünürler ve konuşarak konuları hatırlamaya çalışırlar.

İşitsel zihne sahip öğrenciler, dersi en iyi öğretmeni dinleyerek öğrenirler.

DUYGUSAL VE DOKUNSAL BEYİNLER

Varlıkları dokunarak daha iyi algılayan ve çevrelerini hisleriyle daha iyi öğrenenlere dokunsal zekâlı diyoruz. Yaşanan olay-

lar, onların his dünyasında önemli ölçüde yer tutar. Dokunsal zihinlilerin belli başlı özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. İnsanlarla iletişim kurarken dokunma duyularını kullanırlar, konuşmaktan hoşlanmazlar.

2. Eşyayı dokunarak tanımaya çalışırlar. Bir şeye dokunmadan, onun hakkında karar vermek istemezler.

3. Okumaya başlamadan önce kitaba dokunarak onu tanımaya çalışırlar. Kitap okurken parmakları ile satırları takip ederler.

4. Öğrenme esnasında dokunma duygularını aktif bir şekilde kullanırlar.

5. Oturdukları sandalyenin sertliği, masanın yüksekliği ve okudukları kitabın ağırlığı onlar için önemlidir, dikkatlerini çeker.

6. Sesli ve hareketli bir ortamda ders çalışırlar. Kitap okurken ellerini bir yere sürer, ayaklarını sallarlar. Kalemi parmakları arasında çevirirler.

7. Not tutarak daha kolay öğrenirler. Not tutarken kalemin sertliğini, kalem ucunun kâğıda temasını hissederler. Bu his, onlarda birtakım duyguların oluşmasını sağlar.

Dokunsal öğrenciler not tutarak daha iyi öğrenirler.

KİNESTETİK ZEKÂLILAR

Kinestetik zekâsı baskın olanlar, yaparak ve yaşayarak daha iyi öğrenirler. Böyle öğrenciler hareketlidirler, uzun zaman bir yerde duramaz ve oturamazlar. Hareketlidirler, anlatılanları uygulamak hoşlarına gider.

Böyle öğrenciler laboratuar çalışmalarından hoşlanırlar.

Uygulama dersleri hoşlarına gider.

Teoriden ziyade pratikle ilgilenirler.

Tahtaya kalkmak, hareket etmek, uygulama yapmaktan hoşlanırlar.

Bu ve benzeri özelliklerin yanı sıra bazen çocuklarda hem görsel hem işitsel hem dokunsal hem kinestetik özellikler bir arada bulunabilmektedir. Ancak bu hislerden biri ağır basabiliyor. Eğitimcinin çocukları bu yönleri ile iyi analiz etmesi, ders anlatırken çocukların verimli öğrenme biçimlerini dikkate alması gerekir. Çocukların bu özellikleri tanındığı takdirde, onlara bilgiyi daha uygun yöntemlerle anlatmak ve aktarmak mümkündür. Aksi hâlde yanlış metotlar uygulanır ve çocukların neden öğrenemediği bir türlü anlaşılmaz.

Öğrencileri iyi gözlemeli, mülâkat ve testlerle analiz edilmeli ve baskın zekâları tanınmalı, etkili öğrenme biçimlerine uygun öğretim metotları bulunmalıdır.

Netice:

1. Görsel öğrenci, daha çok görerek öğrenir, düzenli ve planlıdır.

2. İşitsel öğrenci, dersi en iyi öğretmenden ve derste öğrenir. Konuşmak ve arkadaşından dinlemek de onun için bir öğrenme biçimidir.

3. Dokunsal öğrenci, her şeye dokunmak, yoklamak, denemek ister.

4. Kinestetik öğrenci, çoğu zaman yerinde duramaz. O gezip dolaşmak, hareket etmek ister. Daha çok gezerek, yaparak, araştırarak öğrenir.

Şırnak Hatırası

"ZİRAAT FAKÜLTESİ MEZUNUYUZ, ON GÜN KURS GÖRDÜK"

1997 yılı idi. *İtiraf Ediyorum* romanımı yazmak için araştırmalar yapmak üzere Diyarbakır, Batman, Siirt, Mardin, Cizre ve Şırnak'a kadar gitmiştim. Yollarda adım başı kontrol vardı.

Terör korkusu herkesi endişelendiriyordu. Şehrin giriş ve çıkışlarında kontrolü özel timler yapıyordu.

Böyle bir geziye çıkmak için Diyarbakırlı arkadaşım Orhan Özekinci'yi yanıma aldığımı ve onun Batman'dan sonra Diyarbakır'a geri döndüğünü söylemeliyim. Korku her yerde kol gezıyordu.

Şırnak'a gelmişken Milli Eğitim Müdürlüğü'ne uğrayayım, dedim.

Milli Eğitim Müdürlüğü binasına çıkarken genç genç insanlar gördüm. İmrendim. Ben romanla ilgili bir araştırma yapmak için buraya gelmiştim. Bölgedeki terör olayları sebebiyle de endişeliydim. Bu gençler, benden daha cesur olmalıydılar ki burada çalışmaya gelmişlerdi.

İki tanesine yaklaştım. İsimlerini sordum:

– Hangi fakülteyi bitirdiniz?

– Ziraat Fakültesi mezunuyuz.

Afalladım. Kendimi tutamadım:

– Nasıl öğretmenlik yapacaksınız? Bu meslek zor, bilginin yanı sıra pedagojik formasyon gerektirir.

– Kurs gördük?

– Ne kadar süre?

– On gün.

Nasıl bir hayal kırıklığı yaşadığımı anlatamam. Pesimist değilim. Bu gençler mesleklerini sevmiş, araştırmalar yapmış, çocuklarla olmayı mutluluk kabul etmişlerse kendilerini yetiştirmişlerdir. Öğretirken daha iyi öğrenilir.

Ya sevmemişlerse... Her sene TEOG, YGS, LYS sınavlarında sıfır çeken binlerce çocuk, böylelerinin eseri olmalı.

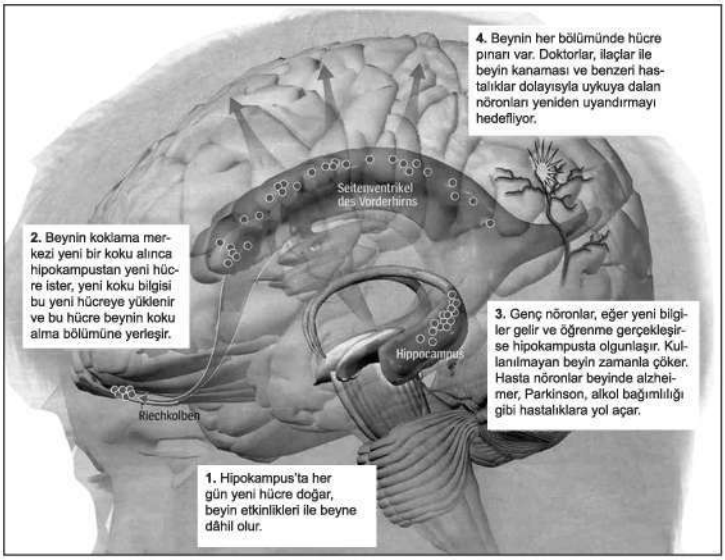
15. Bölüm

"Öğrenmeyi öğrenmek, nasıl çalışacağını öğrenmek demektir. Bence bu, bir insanın kendine verebileceği en güzel hediyedir."
—RON FRY

BEYNİN KARAR MERKEZİ HİPOKAMPUS

BEYNİN İÇ KISMINDA HİPOKAMPUS denilen bir bölüm var. Başparmaktan daha küçük olan **hipokampus**, öğrenmenin direkt içindedir. Beyne elektronik sinyaller şeklinde gelen bilginin önemli veya önemsiz olduğuna burada karar verilir. Bilgi önemsizse veya böyle değerlendirilmişse kısa süreli hafızaya kaydedilir. Bu bilgi kısa zaman içinde unutulmaya mahkûmdur. Okunan bilgi, önceden bilinen bir şeyse ona göre değerlendirilir ve üzerinde çalışma yapmaya gerek görülmez.

Eğer bilgi önemli ise uzun süreli hafızaya kaydedilir. Eğer bilgi, yeni ve ilgi çekici ise hafıza tarafından önemli kabul edilir.

Öğrenmeyi öğrenmek isteyen, hipokampusun çalışma biçimini bilmelidir.

* * *

Bir epilepsi hastasının beynindeki hipokampus bölgesi ameliyat sonucu alınır. Ameliyattan sonra hasta, son derece normal görünür fakat olayları öğrenme yeteneğini kaybetmiştir. Doktorlar ve psikologlar, hastayı gözlem altına alırlar ve araştırmalar yaparlar.

Hasta her gün aynı gazeteyi okur ve her defasında yeni okuyormuş gibi heyecan duyar.

Her gün kendisini kimin muayene ettiğini hafızasında tutamaz, doktorlar her defasında kendilerini yeniden tanıtmak zorunda kalırlar.

Bir defasında evini taşırlar. Hasta, yeni evi bulamaz.

Science dergisinde yayınlanan bir yazıya göre küçük yaşta beyninin hipokampus bölgesi olmadan büyüyen çocuklar, normal çocuklar gibi okula gidip okulda öğretilenleri öğreniyorlar.

Bunanla beraber, bazen okuldan eve dönerken yolu kaybedebiliyorlar. Bu çocuklar iletişim sistemini ve dili öğrenebiliyorlar. Bilindiği gibi dil merkezi, beynin dış kısmında bulunuyor.

* * *

Londra'da taksicilik yapan şoförlerin daha büyük bir hipokampusa sahip olduğu tespit edilmiştir. Burada akla iki ihtimal geliyor:

1. Bazı insanlarda hipokampus, diğerlerine göre daha büyüktür. Bazı insanların kollarının veya boylarının başkalarından uzun olması gibi. Uzun boyluların basketbolda daha başarılı olması gibi, daha büyük hipokampusa sahip olanlar yer isimlerini daha iyi öğrenir.

2. Bazı kasların antrenman neticesi büyüdüğü gibi, sürekli öğrenenlerin beynindeki hipokampus da büyüyebilir.

HİPOKAMPUS ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR

1997 yılında fareler üzerinde yapılan deneyler, hipokampus üzerinde yeni sinir hücrelerinin oluştuğunu gösterdi. Eğer beyin ilgi çekici bir çevre veya bilgi ile karşılaşırsa yeni hücreler oluşuyor.

1998 yılında yetişmiş insan beyninde de (hipokampus bölümünde) yeni sinir hücrelerinin oluştuğu belirlendi.

1999 yılında bu oluşan hücrelerin öğrenmede etkili olduğu tespit edildi.

2000 yılında güzel öten bir kuş üzerinde araştırma yapıldı. Bu kuşun beynindeki ötüş bölgesi tahrip olmuştu. Zamanla beynin ötüş bölgesindeki sinir hücreleri yeniden yapılandı ve yeniden şekillendi.

2001 yılında fareler üzerinde yapılan araştırmalar, hipokampus bölgesinde yeni sinir hücreleri oluştuğu takdirde öğrenme sürecinin eskisi gibi devam edebildiğini gösterdi.

2001 yılında beynin ***korteks*** (beyin kabuğu) bölgesinde yeni sinir hücreleri oluştuğu tespit edildi.[1]

Bu araştırmalar ortaya koydu ki hipokampus tecrübelere bağlı olarak gelişiyor ve daha iyi öğrenmeyi sağlıyor. Londra'da veya İstanbul'da taksicilik yapan birinin beynindeki hipokampusun, şoförün görevine bağlı olarak genişleyip büyümesi ihtimal dâhilinde.

Neticede yeni bilgileri öğrenmek, beynin hipokampus bölümünün önemli bir fonksiyonudur. Yeni bilgiler öğrenirken hipokampus bölgesindeki sinir hücrelerinin aktif olduklarını gözlemek mümkün.

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar, sinir hücrelerinin yalnız belirli yerleri öğrenirken aktif olduğunu göstermiştir. Bu bölge sinir hücrelerine, yer sinir hücreleri denmektedir.

Hipokampus, yeni ve önemli bilgileri hızla öğrenir. Eğer bilgi eksikse bunu kendiliğinden düşünerek tamamlama yeteneğine de sahiptir.[2]

Beynini geliştirmek isteyen öğrenmeye önem vermeli. Beyin sonsuz bilgiyi öğrenebilir. Yeni bilgiler öğrenmek beyni geliştirir. Mevcut öğrenme sistemi, daha verimli kullanılabilir. Okumamak, öğrenmemek, hafıza ve beynin verimliliğini azaltır, onları atıl ve kullanılmaz hâle getirir. İnsanın en önemli organı beynidir. Devamlı araştırmalar yaparak beyni verimli kullanmak gerekir.

Beyni verimli kullanmak insanın başarısını artırır. Başarı insanları mutluluğa götürür.

Ülkemizde alınan patent sayısının gelişmiş ülkelerden az olması beyinlerimizin çok verimli kullanılmadığını gösterir. İsterseniz beynin verimli kullanılmasının bir göstergesi olan patent konusunun ayrıntılarına bir göz atalım:

Yıllık yerli patent sayısı Türkiye'de 44, Amerika'da 122.000.

1993-2003 yılları arasında ülkemizde 11 yılda 12.025 patent alınmış.

Bunlardan 11.545 patent yabancılara ait.

Sadece 480 patent yerli.

Yıllara bölerseniz her seneye 44 patent düşer.

Ülkemizde yapılan patent başvurularının % 96'sı yabancılara ait.

Sadece % 4'ü yerli.

Türkiye'de 11 yılda yapılan patent başvurusu, Japonya'da 15, ABD'de 20 günde yapılıyor.

Patent alma konusunda ülkemiz birçok ülkeden geri.[3]

1,5 milyarlık İslâm dünyasının 83 milyonluk Almanya kadar üretim yapmaması, beyni verimli kullanmamaktan kaynaklanıyor.

İdeallerini gerçekleştirmek, üstün olmak isteyen, beynini daha iyi çalıştırmak, daha verimli kullanmak zorunda. Aksi hâlde şikâyetler, sızlanmalar, zalimlere sövmeler devam edip gider.

Kur'ân, "İnanıyorsanız üstünsünüz," buyurur ve Müslümanlara üstün olmayı emreder.

Üstün olmanın yolu, beynini en verimli şekilde kullanmaktan geçer.

KUŞLARDA HİPOKAMPUS BÜYÜMESİ VE KRİTİK DÖNEM

Bir çeşit bataklık kuşları, ceviz gibi kışın da yenebilen yiyecekleri yaz boyunca 10.000 farklı yere gömer. Sakladıkları bu yiyecekleri kışın bulup çıkarır ve yerler. Bataklık kuşlarının beynindeki hipokampus bölgesi, diğer kuşlara göre daha büyük çünkü bataklık kuşları, besinleri sakladıkları yeri bilmek için daha büyük bir hafızaya muhtaç. İlgi çekici olan, başlangıçta bu kuşların hipokampusunun da diğer kuşlar gibi küçük olması. Büyüme sırasında yiyecekleri saklayıp onların yerini hafızasına kaydettikçe bu bölüm hızla büyüyor.

Araştırmalar, kuşların yiyecekleri sakladıkları 30. ve 50.

günler arasında beyinlerinin patlama derecesinde hızlı büyüdüğünü gösteriyor.

Yine araştırmalar, yiyecekleri saklama ve bunların yerini ezberleme ile hipokampus bölümünün büyümesi arasında ilgi olduğunu gösteriyor. Eğer kuşlara, 30. günden itibaren yiyecekleri ceviz veya fındık, çeklimiş un hâlinde verilirse kuşlar istedikleri kadar bunları yiyor ama bunların gömülüp saklanması mümkün değil. Bu sebeple kuşların hipokampusu büyümüyor. Yiyeceklerin saklanması ve yerin ezberlenmesi, hipokampusun büyümesine yol açıyor. Kuşlara, 50. günden sonra cevizler tekrar kabuklu olarak verilse de hipokampus büyümüyor. Beynin belli bir büyüme süreci var. Beyin gelişimi sürecinde hipokampusun büyümesi ile ilgili yapılanma, o süreç geçince gerçekleşmiyor. Biyolojik gelişim dilinde bu sürece "kritik dönem" deniyor. Her şey zamanında büyüyor.[4]

ÇOCUKTA KRİTİK DÖNEM

Kritik dönem, çocuk için de geçerli. Gözlerin görsel korteks ile sinir bağlantıları ilk beş yıl içinde yapılır. Doğuştan itibaren kötü gören çocukta, göz ile beynin ilgili kısmı arasındaki bağlantılar iyi değildir. Çocuğun ilk beş sene içinde bu bozukluğu düzeltme şansı var. Sağlıklı göz, öteki gözün beyinle bağlantılarını güçlendirmesine engel olur. % 80 oranında gören göz, ilgilenilmezse görmez hâle gelebilir.

Anne sesini çocuk bebekken fark eder. 4-6 ay arasında çocuk, annesinin sesi ile başka sesleri birbirinden ayırır. Gittikçe anadili algılama süreci hızlanır. 10-12 aydan sonra çocuk, ana dili ile öteki dilleri birbirinden ayırır.

Beynin sağ lobu, yüzleri tanımada ihtisaslaşır. Yüzün fotoğrafını çeker ve en belli başlı özellikleri kaydeder. İlk aylardan itibaren, yüzlerdeki değişiklikleri fark eder ve geçen zaman içinde bu konuda ihtisas sahibi hâle gelir. İlk yıldan itibaren insan tipinin belli başlı özelliklerini fark eder. Beyindeki yüzleri tanıma penceresi, insanlar yaşlandıkça daralır.

Küçüklükten itibaren beyinde dil penceresi açılır. Dört yaşından itibaren çocuk ikinci bir dili öğrenebilir. Bu dilleri birbirine tercüme etmez, öğrenir. Dile ne kadar erken başlarsa o

kadar iyi öğrenir. Yabancı dil öğrenmek, ana dili öğrenmeye yardımcı olur zira beyin iki dili birbiri ile kıyaslayarak öğrenir. Kıyaslama, öğrenmeyi kolaylaştırır.

Küçükken öğrenilen dil daha sonra kullanılmazsa unutulur. Beyin bu bilgileri tamamen silip atmaz. Eğer insan büyüdükten sonra tekrar çocukken öğrendiği dilin konuşulduğu yere gider ve o dili duymaya başlarsa beyindeki unutulan dil ile ilgili bölge hızlı bir şekilde aktifleşir. Unutulan dil, yeniden telaffuz yanlışı olmadan hızlı bir şekilde öğrenilir.[5]

Dil öğrenme konusu, 17. Bölümde geniş bir şekilde ele alındı, oraya bakabilir.

Netice:

1. Hipokampus, beynin not defteridir. Geçici bilgiler buraya kaydedilir ve kısa süre sonra da ya kortekse aktarılır ya da silinir.

2. Önemli bilgiler, kortekse aktarılır. Onun için anlatırken önemli bilgilerin altı çizilmeli ve hatırda kalması için tekrarlanmalı.

3. Temel bilgiler ve değerler kritik süreçte alınmalı; ana dil ve yabancı dil, bu dönemde öğrenilmeli. Çocuğun okula gitmesi ve okul çağında temel bilgi ve ahlaki değerleri alması çok önemli. Aksi takdirde sonraki dönemlerde bu açık kapatılamaz.

BEYİN PORTAKALA BENZER

Beyni bir benzetme yapıp bir meyveyle kıyaslarsak onu bir elmaya değil, portakala benzetebiliriz. Portakal dilim dilimdir ama bu dilimler birbirine yapışıktır. Beyindeki dilimler ise yapışık değil, aralarında su yolları var. Zaten beyin bir nevi denizaltı gibidir. İçerisinde giden damarlar da balık. Buna bir nevi akuatik diyoruz. Bu damarların yapılan da başka, çalışmaları da.

Mesela kalbin, böbreğin, karaciğerin yapısı homojeniktir

ama beyinde en azından 200 değişik yer, kendi aralarında bağ kuruyor. Trilyonlar demek bile yanlış. Muazzam bir organ. Hem heteromorfik hem heterojenez hem de heterofonksiyonel. (Çok yönlü, çok fonksiyonlu, çok esnek.)

Bir misal verelim:

Kalbin kanla beslenmesini düşünelim. Heyecanlandınız, o sırada kalbiniz daha fazla atmaya başlar. Bu durumda oraya daha fazla kan gider ama bu kanın kalpteki dağılımı aynıdır. Kalbin her tarafına aynı kan gitmektedir. Beyinde durum böyle değil. Mesela âşık oldunuz. Kalbiniz atmaya başlar, kalbinizin her tarafına aynı oranda kan giderken beyninizin bir kısmına daha fazla kan gider. Sonra bir anda kan başka bir yere geçer. Bulutların değişmesi gibi karışık ve muazzam bir yapı.

Dünyaca ünlü beyin cerrahı **Prof. Gazi Yaşargil**; *Beyin ve Ruh*, s. 85.

Dipnotlar:

(1) *Lernen, Gehirnforschung und die Schule des Lebens*, Prof. Manfred Spitzer, s. 32.

(2) A.g.e, s. 37.

(3) *Vakit*, 9 Ağustos 2004.

(4) *Lernen*, s. 207-208.

(5) *Lernen*, s. 206-222.

16. Bölüm

"Çocuğa önce doğru bilgiyi öğretmek gerekir. Yanlış bilgiyi öğrenen çocuk, bu yanlışı zor düzeltir."
—A. E. KAVAKLI

BEYİN ÖNCE KURALLARI ÖĞRENİR

İNSAN ÇOK YETENEKLİ, deha potansiyeli ile dünyaya geliyor ama potansiyelinin çok azını kullanıyor. Beynimizi bütün kapasitesi ile kullanmıyoruz.

Sinir hücreleri arasında öğrenmeyi sağlayan sinapslar yavaş öğrenir. Önce kuralları öğrenir. Öğrenilen bilgileri çok yavaş değiştirir.

Mesela beynimizde elma hakkında genel bir bilgi vardır. Ne kadar elma gördüğümüzü, nerede ve kaç çeşit elma ile karşılaştığımızı hafızamız saklamaz. Buna gerek görmez. Genel olarak elma güzel bir meyvedir, birçok çeşidi vardır, taze olarak yenir, kışın depolarda saklanır ve kış mevsimi boyunca tüketilir, meyve suyu yapılır.

Hangi elma çeşidi nerede yetişir, nerede ne tür elma gördük,

nerede ne çeşit elma yedik? Hafıza bu tür bilgileri saklamaya ihtiyaç duymaz. Genel bilgileri saklamayı yeterli görür.

Öğrenmede kuraldan sonra örnekleri öğrenmek önemlidir.

Özellikle dil öğretiminde öğrenilen kelimelerin nasıl kullanıldığını örnekle anlatmak gerekir. Doğru ve güzel örnekler, öğrenmeyi kolaylaştırır. Anlamlı ve güzel cümleleri ezberlemek faydalıdır.

Eğer çocuk, birçok örneği öğrenirse kuralı kendisi de çıkarabilir.

Beyin, antrenmanlarla güçlendirilir.

Mesela şöyle bir deneme yapın:

Elinize kâğıt-kalem alın ve şu rakamları sırayla yazmaya başlayın:

11233455432-11233455432-11233455432...

Başta iki tane 1, bir adet 2, iki adet 3, bir adet 4, iki adet 5, sonra 4, sonra 3 ve 2 yazıyorsunuz. Tekrar aynı rakamları, aynı sistemle yazmaya devam ediyorsunuz. Böyle karışık bir sıralamayı önce yadırgarsınız. Beş-on defa aynı sistemle yazarsanız sisteme alışırsınız ve öğrenirsiniz. Beyin rakamların yazılışındaki sayı ile ilgili sistemi fark eder ve kolayca yazmaya devam eder.

Eğer sayıların yazılışını değiştirmeye kalkarsanız yeni bir sistemi öğrenmede zorluk çekersiniz.

Bu uygulamadan şu kuralı çıkarmak mümkün:

"Çocuğa önce doğru bilgiyi öğretmek gerekir. Yanlış bilgiyi öğrenen çocuk, bu yanlışı zor düzeltir."

Konuları anlatmadan konuyla ilgili ödevleri önceden vermek yanlıştır. Çocuk, bilgiyi evde çalışırken yanlış öğrenirse bunun sonradan düzeltilmesi zordur. Bu sebeple konularla ilgili alıştırmaların konu anlatıldıktan sonra verilmesi gerekir.

Önceden verilecek ödevler, araştırma niteliğinde olmalı, çocuğu bir kaynağa yönlendirmeli, ön hazırlık niteliği taşı-

yan ödevler vermeli. Mesela Türkçe ve edebiyat derslerinde çocuk; kelime, deyim ve kavramları sözlükten araştırabilir ama metni işlerken cevaplandırılacak sorular, ödev olarak verilmemeli.

Yazar ile ilgili bilgi toplama ödevi önceden verilebilir, öğrenci ansiklopediden faydalanmayı ve araştırma yapmayı öğrenir.

Konuları anlattıktan sonra önemli konuların tekrarlanmasını sağlamak için ödev vermeli. Özellikle formülleri hafızaya yerleştirmek için alıştırma ödevleri vermek gerekir.

Alıştırma yapmak, insanı ustalaştırır.

Ustalaşmak için öğrenilen eylemi çok tekrarlamak gerekir.

Ney üflemeyi öğrenmek için en az 10 bin saat ney çalmak gerekir.

Sanayide bantta çalışma biçimi, verimin zamanla arttığını gösterdi. Beynin öğrendiği bir bilgiyi el, zamanla alışkanlık hâline getiriyor ve bu hareketi yapmada ustalaşıyor. Eğer 1-2 milyon defa aynı hareket tekrarlanırsa verimlilik en üst seviyeye gelir.

Aynı şekilde birkaç problem çözünce öğrendiğini ve bunun yeterli olduğunu sanan öğrenci aldanır. Daha fazla problem çözen, pratik kazanacağından problemi ondan daha çabuk çözer. LGS ve LYS, zamana karşı yarış niteliği taşıdığından az örnek çözen, çok örnek çözen tarafından geçilir.

Antrenman, bilgiyi hafızada daha kalıcı hâle getirir.

BEYNE BİLGİ KAYDI VE İHTİSASLAŞMIŞ HÜCRELER

Hücrelerin belli alanlarda ihtisaslaştığı biliniyor. Mesela kanımızdaki akyuvarlar, vücuda giren mikropları tanır ve onlarla savaşır. Alyuvarlar ise gıdaları hücrelere dağıtır ve hücre atıklarını bağırsaklara taşır.

Aynı şekilde sinir hücreleri, bilgiyi beyne kayıt ve muhafa-

za etme konusunda ihtisas sahibi olarak yaratılmışlardır. Allah, sinir hücrelerine özel bir eğitim vermiş, bilgiyi kaydetmeyi ve korumayı öğretmiştir. Hammaddesi karbonhidrat, su ve protein olan hücrelerin bilgiyi kaydetmesi, muhafaza etmesi, istenildiği zaman geri vermesi, öğrendiklerinden hareketle yeni düşünceler üretmesi, hayaller kurması, rüya görmesi, harikulâde olaylardır ve mucizedir. Beyin, Allah'ın mükemmel bir sanat eseridir.

Dış dünyaya veya eşyaya ait nitelikler, beyne nöron aktiviteleri şeklinde kaydedilir. Beyne bilgi kaydı tek boyutlu değil. Aksine çok katmanlı sinir ağlarına kayıtlar yapılıyor. Bir bilginin bir nörona kayıt edildiğini varsayalım. Bu nöronun ölmesi, bilginin kaybolmasına yol açmıyor. Öteki nöronlar, onun vazifesini mükemmel bir şekilde yerine getiriyor.

Bilgi beyin hücrelerine uyarılar şeklinde gelir. Sinir hücreleri, uyarıları sınıflandırır, önemli uyarıları, önemsizlerden ayırır. Bilgi önem derecesine göre kodlanır. Önemli bilgiyi, önemsizden ayırma işlemleri yapılır. Burada önemli veya önemsiz, beyin sahibinin algılamasıyla ilgilidir, beyin sahibi nasıl kabul ederse öyle kaydedilir.

Bu sebeple öğretmenler veya eğitimciler; çocuklara öğretilen bilginin önemli olup olmadığını ve önem derecesini söylemelidir. Çocuk önemli bir bilgiyi önemsiz olarak algılarsa sinir hücreleri bunu önemsiz olarak kaydeder. Böyle bilgiler geçici hafızaya kaydedilir ve kısa süre sonra hafızadan silinir.

Önemli bilgiler, beynin ön tarafına kaydedilir ve beyin kabuğunda saklanır. Beyin, önemli belirtileri, nitelikleri belirler; eşyanın veya tanınan bir varlığın sadece bir özelliğini değil, genel özelliklerini, uyarılarla gelen nitelikleri açık ve anlaşılır bir şekilde kaydeder.

İnsan beyni, bilgiyi sınıflandırarak öğrenir. Bilgiyi rastgele depolamaz, aynı türden bilgiler, aynı dosyaya konur.

Maymunlar üzerine yapılan bir deneyde, maymunların ön

beyninin soyut kuralları öğrendiği tespit edildi. Bu bölüm, belirli niteliğe sahip uyarıları değil, kuralları kaydediyor.

Beyne bilgiler, belli bir sistemle kaydedilir. Ön beyin ve yan loblarda kategoriler ve dış dünyanın kuralları gerçekleriyle temsil edilir.

Beynin kullanılışı ve fonksiyonları son derece iktisatlı ve fonksiyoneldir. Beyin harika bir makine olarak yaratılmış, Rabbimiz tarafından harikulâde bir şekilde çalıştırılıyor.

Öğrenme, sinir hücreleri arasındaki sinaptik bağlantıların güçlendirilmesidir. Nöronlar arası kurulan sinaptik bağlantılarla öğrenme gerçekleşir, bilgi arttıkça dosyalar kalınlaşır ve beyin gelişir.

Sıfatlar, nitelikler, özellikler; nöron aktiviteleri olarak beyinde temsil edilir. Sinir hücreleri, dış dünyayı kelimeler ve kavramlar hâlinde sınıflayıp kaydetmezler. Beyinde böyle bir alan yok. Beynin ön bölümünde sistematik olmayan niteliklerle ilgili ihtisaslaşma var. Beyin çok katmanlı sinir ağları şeklinde çalışır. Belli konularda ihtisaslaşmış sinir hücreleri tamamen normal bir işleyiş içindedir.

ÖĞRENMEDE ETKİLİ FAKTÖRLER

Beyin çok katmanlı sinir ağlarından oluşur. Öğrenme tek boyutlu değil, çok katmanlı sinir sistemiyle yapılır.

Lobların şakak kısımları dış dünyanın temsili ile ilgili konularda ihtisaslaşmıştır.

Ön beyin ise davranışlarla ilgilenir. Ön beyinde düzen, çok büyük önem taşır. Kişisel tecrübelerin yanı sıra belirli teşekküller, beyin kabuğundaki işleyiş prensipleri ile ilgili sonuçlar, ön beynin fonksiyonları arasında yer alır. Beyin, bilgiyi kaydederken şöyle bir yol izler:

1. Önemli bilgileri, olayları uzun süreli hafızaya kaydeder, onun üzerinde çalışır ve bu tür bilgileri uzun süre saklar.

2. Kuralları, daha iyi öğrenir. Ön beyin soyut kuralları kaydeder.

3. Hareketli sunulan bilgileri ve olayları daha iyi öğrenir.

4. Sıfatlar, nitelikler, özellikler beyinde nöron hareketleri şeklinde temsil edilir. Niteliklerin güçlü belirtilmesi öğrenmeyi kolaylaştırır.

Beyne gelen bilgiler, kelime ve kavramlar hâlinde kaydedilmez. **Bilgiler, elektronik uyarılar şeklinde sinir hücrelerine iletilir, sinir hücreleri arasında sinaptik bağlantılar kurulur ve bu bağlantılar sayesinde bilgi muhafaza edilir.** Bu bağlantıların istendiği zaman tekrar kelime ve kavramlara dönüşmesi, anlaşılması zor bir fenomendir. Kelime ve kavramlara yüklü anlamların sinir ağlarına yüklenmesi de tam bir mucize. Beyin zaten bütünüyle mucize bir organ. Sinir ağlarına kaydedilen bilgilerin kelime ve kavramlara dönüşmesi, sinaptik bağlantıların anlamlı konuşmaya çevrilmesi... Proteinlerin beyinde düşünme, konuşma, bilgi üretme mekanizmasına dönüşmesi tam anlamıyla her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen Allah'ın eseri.

Beyne benzetilerek yapılandırılan bilgisayar, kullanan biri olmadıkça çalışmaz. Yıllardır bilgisayar kullanıyorum, hâlâ elimdeki aleti bütünüyle tanıyamıyorum.

Hâlbuki bir iki yaşından itibaren hiçbir çalıştırma bilgisi almayan çocuk bile, beynini verimli bir şekilde kullanabiliyor. Bu harikulâde bir olay. Beyin, Allah'ın insanlara verdiği en büyük nimet. Eşi benzeri yok ve yedeğinin yapılması imkânsız.

Bilgisayarlar, birkaç senede eskiyor. Donanımları küçülüyor, yeni programlar üretiliyor, bellek kapasitesi ve ramleri yetersiz kalıyor. Ya yeni ilaveler yaptırıyoruz veya yeni bilgisayar alıyoruz.

Hâlbuki beynimizi ömür boyu kullanıyoruz. Ne ram yetersizliği ne hafıza sorunu yaşıyoruz. Bilgi alma kapasitesi sınır-

sız. Şimdiki tahminlere göre DNA'larımızdaki bilgileri kâğıda dökmeye kalksak 500 sayfalık 900 ciltlik bir ansiklopedi oluşturur.

Dünyanın en büyük ansiklopedisi sayılan Britannica Ansiklopedisi 23 ciltten meydana geliyor. DNA'lardaki bilgiler, onun en az kırk katı. Üstelik bu bilgi, her bir DNA molekülünde bulunuyor.

İnsan mucize bir organ olan beyin sayesinde öğreniyor, bilgileri saklıyor, bilgi ve düşünce üretiyor, hayal kuruyor, keşif ve icat yapıyor. Yeni beyin araştırmaları, beynin daha verimli kullanılabileceğini ortaya koyuyor.

Bilgisayara kaydettiğiniz bilgiler olduğu gibi kalır. Ne bir kelime ne bir cümle eklenir.

İnsan beyni, öğrendiği bilgiler sayesinde yeni bilgiler üretir, hayaller kurar, düşünceler üretir.

Dâhilerin bile beyin kapasitelerini % 10-15 oranında kullandığı tahmin ediliyor. İnsan beynini tam kapasite kullanabilse pek çok icat, keşif ve buluş yapar. Tabii bunun için doğru hedefler seçilmeli, faydalı projeler üzerinde çalışılalı.

Burada size hedefi görmekle ilgili bir hikâye anlatacağım.

Hedefi Zihinde Somutlaştırmanın Hikâyesi

HEDEFİ GÖRMEYEN BAŞARAMAZ

Hem Fransa'dan İngiltere'ye hem de İngiltere'den Fransa'ya yüzerek Manş Denizi'ni ikl kere geçmiş ilk bayan yüzücü idi Florence Chadwick. Büyük bir ideali daha vardı. Catalina Adası'ndan California sahiline kadarki 21 millik mesafeyi yüzen ilk bayan yüzücü olmak istiyordu.

Yeni hedef oldukça büyüktü ve ulaşılması oldukça zordu.

4 Temmuz günü hava oldukça sıcaktı fakat denizin sıcaklığı insan bedenini uyuşturacak kadar soğuktu. Hava o denli sis-

liydi ki yüzücü, kendisine eşlik eden tekneleri zorlukla seçebiliyordu. Üstelik o bölgede köpek balıklarına rastlanıyordu.

Florence, soğuğa ve köpek balıklarına rağmen hedefinden vazgeçmedi ve denize atladı. Tam 15 mil yüzdü. Teknede bulunan annesi ve antrenörü ona moral veriyordu:

"Ha gayret! Başaracaksın, az kaldı."

Televizyonları başında onu seyredenler, onun için dua ediyordu.

Florence, gayrete gelerek 5 mil daha yüzdü. Sahile yarım mil mesafe kalana kadar kulaç atmaya devam etti. Ani bir kararla sudan çıkarılmasını istedi. Teknedekilerin teşviği artık işe yaramıyordu. Herkes hayal kırıklığına uğramıştı. Az bir mesafe kalmasına rağmen, başarılı yüzücü, yüzmekten vazgeçmişti.

Tekneye alınan Florence, sahile çok az bir mesafe kaldığını öğrenince çok üzüldü.

"Önümde hiçbir şey göremiyordum. Karayı görebilseydim başarabilirdim." demekten kendini alamadı.

Onu durduran ne soğuk, ne 16 saat durmadan yüzmüş olması ne sis ne köpek balıklarıydı. Hedefin net olmaması ve sisli oluşu onu vazgeçmeye yöneltmişti.

İki ay sonra Florence, yine aynı hedefe ulaşmayı denedi. Sular yine soğuktu, köpek balıkları yine vardı, yine hava sisliydi ama bu defa ünlü yüzücü, sisin ardında bir yerde sahilin var olduğunu düşünüyordu. Sahili hayal ederek attı kulaçlarını. Sonunda başardı. Catalina Kanalı'nı geçen ilk kadın yüzücü oldu. Üstelik erkeklerin rekorunu iki saat farkla geride bıraktı.

Siz siz olun, net hedefler belirleyin, hedefiniz sisli olmasın. Asla ümitsizliğe kapılmayın. Asla vazgeçmeyin!"

17. Bölüm

"Yeis (ümitsizlik) öyle bir bataktır ki düşme boğulursun;
Ümide sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!"
—MEHMET AKİF ERSOY

YABANCI DİL ÖĞRENİMİ İLKOKUL BİRİNCİ SINIFTA BAŞLAMALI

BEYİN GELİŞİMİNE PARALEL OLARAK, yabancı dil öğretiminin erken yaşta başlaması gerektiğini nerede anlatmışsam, şu soru soruldu:

"Yabancı dil eğitimi, ana dil eğitimine engel olmaz mı? Çocuk, önce ana dili iyi bir şekilde öğrenmeli değil mi?"

Yabancı dil eğitimi ve beynin öğrenme kapasitesi ile ilgili eski kabuller yanlış. Yeni beyin araştırmaları, tabuya dönüşmüş birçok ön yargıyı yıkıyor.

İngiliz beyin araştırmacısı **Tony Buzan**, *"Beynin öğrenme kapasitesi sınırsız,"* diyor. Dolayısıyla yabancı dil öğrenmek, ana dili öğrenmeye engel değil. Üstelik bir dili öğrenmek,

ikinci bir dili öğrenmeye yardımcı oluyor. Öğrenmeyi öğrenen insan, ikinci dili daha kolay öğreniyor.

Ayrıca beyin, yeni bir bilgiyi, daha önce öğrendikleri ile karşılaştırarak öğreniyor. ***Karşılaştırarak öğrenme***, beynin temel reflekslerinden biri. Beyin bir dili biliyorsa yeni dili öğrenirken onunla karşılaştırıyor ve öğrenme daha kolay hâle geliyor.

Dil günlük hayatla bağlantılı şekilde öğretilmeli, günlük hayattan uzak, kullanılmayan bilgilerin akılda kalma şansı daha az. Günlük hayat, sosyal ilişkiler, sanat, müzik, dil alanındaki kelime ve kavramları öğrenen çocuk, öğrendikçe kendini geliştiriyor.

Özellikle küçük yaşta ahlak ve kişilik eğitimi vermek, son derece önemli. Prof. Manfret Spitzer, "Çocuk, erken yaşta kişilik sahibi olmalı ve moral değerleri kazanmalı," diyor.[1]

"Eskiden erken yaşta yabancı dil öğretmek, çocuğun zihnine yüklenmiş yük olarak kabul edilirdi. Hâlbuki çocukların öğrenme yetenekleri ne kadar erken geliştirilirse ona o kadar fazla değer verildiği ortaya çıkar" diyor Almanya Eğitim ve Bilim Bakanı **Annette Schavan.**

İngilizce, **Baden-Württemberg** eyaletinde ilkokul birinci sınıfta başlıyor. Öteki eyaletlerde ilkokul üçte. İlkokula başlama yaşı, Almanya'da 6. 5'e çekilmek isteniyor. Çocuklar 3 yaşından itibaren yuvaya gidiyor.

Eğitim ne kadar erken başlarsa beyin o kadar hızlı gelişiyor. Anaokuluna giden çocuklar, ilkokulda daha başarılı oluyor.

Almanya'da 3 yaşına gelen her çocuk anaokuluna gider, Türkiye anaokulunun önemini yeni keşfediyor.

Dilci **Prof. Erika Werlen,** ilkokul birinci sınıfta çocuklara yabancı dil öğretiyor. Bunları videoya alıyor ve çocukların dil öğrenme yeteneğini ölçüyor. *"Bir yabancı dil öğrenmek için 6 yaş iyi"* diyor Prof. Werlen.

Çocuklar, ilkokul birinci sınıfta kelime ezberlemiyorlar. Kendilerine kısa cümleler ezberletiliyor. Çocuklar, tercüme edilmeden kısa cümlelerin ne anlama geldiğini öğreniyor. "*Sürekli öğrenme metodu*" ile dil öğrenen küçükler, dilcilerin beklentilerinden daha becerikli. Zor cümleleri bile kolayca anlayabiliyorlar.

Prof. Werlen, "*Çocukların hızlı öğrenmesi ve dilin yapısı üzerine kendilerine göre hipotezler geliştirmesi bizi şaşırttı*," diyor.

Eskiden dilciler, çocukların 9 yaşından itibaren dil öğrenebileceğini kabul ediyordu. Hâlbuki çocuk, kendine mahsus bir dil mantığı geliştiriyor, sonra yavaş yavaş bu mantığı zarifleştiriyor.

Eğitimciler, *mümkün olduğu kadar erken başlamalı*, diyorlar. İlkokul birinci sınıftan itibaren haftada iki saat yabancı dil öğretilmeli.

Prof. Werlen: "*İlkokul bittiğinde çocuk, dil bilincine sahip olmalı ve pozitif bir dil öğrenme mantığı geliştirmeli. 6 yaşındaki bir çocuk, ergenlik çağındaki bir gence göre öğrenmeye daha fazla ilgi duyar. Gençler, yanlış cümle kurarak mahcup olmaktan korkar.*"

Çocukların erken yaşta daha iyi dil öğrenmesinin sebebi, sadece sıkılmama psikolojisi değil. Sinirbilimcilere göre, beynin dil ile ilgili bölümünü sadece ana dil kaplamadan ikinci bir dil öğretilirse çocuklar yabancı dili daha iyi öğrenir.[2]

Beyin, 0-2 yaş arasında çok hızlı gelişiyor. Yedi yaşına kadar bu hızlı gelişim devam ediyor. Ergenlik çağında beyin gelişimi büyük oranda tamamlanıyor. Yabancı dilin beyin gelişimi tamamlanmadan başlaması gerekiyor ki beynin dil ile ilgili bölümünü sadece ana dil kaplamasın. Beyin gelişimi tamamlandıktan sonra yabancı dil eğitimi başlarsa cümle kurmada yanlışlar başlıyor ve telaffuzdaki yanlışlıklar ömür boyu devam ediyor.

Üniversitelerdeki dil sınıfları ise tamamen beyin gelişimine aykırı. Ergenlik çağında beyin gelişimini büyük oranda tamamlandığına göre, bu yaştan sonra başlayacak yabancı dil eğitimi, pedagojik ve beyin gelişimi açısından verimsiz. Dil eğitimi ilkokul ve ortaokul çağına alınmalı, lisede sürdürülmeli.

4-5 YAŞINDA BİRİNCİ, 9 YAŞINDA İKİNCİ YABANCI DİL

Basel Üniversitesi öğretim görevlisi **Nörolog Cordula Nitsch**, insan beyninde ikinci bir dil penceresinin ne zaman açıldığını araştırıyor. Bazı çocuklarda ***4 yaşından itibaren ikinci bir dili öğrenme yeteneği*** gözlemliyor. Özellikle iki dilli ailede yetişen çocuklarda bu görülüyor.

Üçüncü yabancı dil ise 9 yaşından itibaren öğrenilebilir.

Cordula Nitcsh'in araştırmalarına göre, iki dilli bir ailede büyüyen çocuk, iki dili de beynin **Broca Merkezi** denilen bölümüyle öğreniyor. İkinci bir dil öğrenirken de beynin aynı bölümü aktif hâle geliyor. İkinci ve üçüncü dili daha sonra öğrenen deneklerde ise Broca Merkezinin farklı bölümleri aktif hâle geliyor. Her ne kadar bir bölgede ikinci dil ağı oluşturulsa da beyin için aynı bölümde yeni bir bağımsız ağ oluşturmak, oldukça zahmetli oluyor. İleri yaşlarda İngilizce, Fransızca, Arapça, Rusça, İspanyolca vs. öğrenmek bu sebeple daha fazla emek gerektiriyor.

Cordula Nitcsh, 3 ile 5 yaşındaki gönüllü çocuklar üzerinde deneyler yaptı. İkinci dil de aynı sinir ağı üzerinde öğreniliyor ama deneyler, yabancı dil öğretmeye yuvada başlansa daha iyi olacağını gösteriyor. Erken yaşta dil öğrenmeye başlanırsa beyinde dil dosyası açılıyor ve diller bu dosyaya kaydediliyor.

Hamburglu dilci **Jürgen Meisel**, *"5 yaşından itibaren çocukta ikinci bir dil öğrenme dönemi başlayabilir,"* diyor. *"On yaşından sonra ise tren kaçıyor."* Meisel, *"ne kadar erken başlanırsa o kadar iyi, dil yeteneği daha iyi gelişir,"* diyor.[3]

Öğrenci bölgesel şive ile yetişirse dil öğrenmede aynı sinir ağını kullanır, ikinci bir dil öğreniyormuş gibi başarılı olur. Çocukların bölgesel ağızları konuşmasına engel olmamak hatta bunu geliştirmek, dil öğrenimi bakımından daha faydalı.

YAŞLILARDA DİL ÖĞRENİMİ

Çocuklar daha hızlı ve pürüzsüz dil öğrenir.

Yaşlılar öğrenemez diye bir kural yok. Ömür boyu öğrenmek mümkündür.

1988 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın açtığı sınavları kazanarak Almanya'ya gittim. 36 yaşında Almancaya başladım. Almanya'ya gitmeden önce sadece bir cümle Almanca öğrenmiştim:

"*Ich kann nicht Deutsch sprechen.*" (Almanca konuşamıyorum.)

Nürnberg şehrindeki Pirckheimer Gymnasium'da öğretmenler odasına girdiğim zaman beni Protestan dersi öğretmeni, papaz **Wolfgang Meyer** karşıladı. Elini uzattı, yüksek sesle:

– *Herzlich willkommen Herr Kavaklı!* (Hoş geldin sayın Kavaklı!)

– *Ich kann nicht Deutsch sprechen.* (Almanca konuşamıyorum.)

Güldü ve yine yüksek sesle:

– *Ich kann nicht türkisch sprechen.* (Ben de Türkçe konuşamıyorum.)

Arkasını döndü ve çekip gitti.

Bu olay beynime kazındı. Demek ki Almanca öğrenmezsem kimse beni adam yerine koymayacak.

Altı yıl boyunca kurslara gittim. Alman arkadaşlara ziyafetler verdim. Azami bir gayret göstererek Almancayı öğrendim. Bu sayede birçok yazı ve kitap tercüme ettim. Hâlâ

haftalık **Der Spiegel** dergisine aboneyim ve Almancamı yeniliyorum. Dil nankördür, ilgilenilmezse unutulur.

Dile verdiğim emeğe değdi. Eğer Almanca bilmeseydim elinizdeki bu kitabı, *Dehanı Keşfet Zekânı ve Hafızanı Geliştir* ile *Yüzyılın Pedagojik Yanlışı Karma Eğitim* isimli eserimi yazamazdım.

Almanya'da dördüncü yılımı tamamladığımda **Wolfgang Meyer** emekli oldu. Son gün bizi ailece evine davet etti. Eşyalarını paketlemişti. Münih tarafında bir yere taşınacaktı. Onunla uzun uzun sohbet ettik. O iyi kalpli Meyer'i unutamadım. Son seneler, beni sınıfına davet etti. Benim sınıfa geldi. Birbirimize vekalet ettik. Bana bir düzine kitap hediye etti. Bizim eve geldi, birlikte yemek yedik. Bana Almanca kursu buldu. Harikulâde iyi kalpli bir insandı. Ondan insanlık adına çok şey öğrendim. Karşılıksız iyilik yapmayı biliyordu.

Yaşlılar dili aksansız ve yanlışsız konuşamıyor ama öğreniyorlar. Daha fazla gayret göstermeleri ve daha büyük bir bedel ödemeleri gerekiyor.

İnsan beyni ömür boyu öğrenir.

Onun için sevgili Peygamberimiz (a.s.m.); ***"Beşikten mezara kadar öğreniniz,"*** buyurur.

Netice:

Beynin gelişimi, sinir hücreleri arasında liflerin örülmesi ve sinir hücreleri arasında örülen ağların sıklaştırılması ve güçlendirilmesi erken yaşlarda çok hızlıdır. Beynin olgunlaşması ve öğrenme birlikte cereyan ediyor. Özellikle "kritik süreç"te belirli bir eğitim alınması, dil öğrenmeye başlanması çok önemli.

Sinirlerin biyolojik gelişimini inceleyen bilim dalı oldukça yeni. Bu alana uzun zaman spekülatif ve ideolojik değerlendirmeler hâkim oldu. Bu yanlış kanaatler, çocukların beyin gelişimine ve eğitimine olumlu katkıda bulunmadı.

Yabancı dil öğrenmek, ana dil öğrenmeye engel değil. Beyin yeni bilgiyi, daha önce öğrendiği başka bilgilerle karşılaştırarak öğrenir. Karşılaştırarak öğrenme daha kalıcı ve verimlidir.

Tavsiyeler Demeti

VAKİT AYIR

Bir Hint dergisi, insanların başarılı ve "iyi yönetici" olabilmesi için aşağıda verilen on altın öğüde uymaları gerektiğini yazıyor:.

1. Düşünmeye vakit ayır; düşünce güç kaynağıdır.
2. Eğlenceye vakit ayır; eğlence gençliğin sırrıdır.
3. Okumaya vakit ayır; okuma bilgi pınarıdır.
4. Duaya vakit ayır; dua, güç zamanlarda direnme gücü verir.
5. Sevmeye vakit ayır; sevme yaşamı tatlandırır.
6. Anlaşmaya vakit ayır.
7. Gülmeye vakit ayır; gülme ruhun müziğidir.
8. Vermeye vakit ayır; verme gönül aydınlığıdır.
9. İşini yapmaya vakit ayır.
10. Teşekküre vakit ayır; teşekkür, hayat pastasının kremasıdır.

İdare edilecek üç şey: dilimiz, huyumuz, hareketlerimiz.
Sevilecek üç şey: cesaret, nezaket, yardım.
Nefret edilecek üç şey: kin, kibir, nankörlük.
İstenen üç şey: sağlık, dostluk, huzur.
Düşünülecek üç şey: hayat, ölüm, sonsuzluk.

Dipnotlar:
(1) *Lernen*, s. 239.
(2) *Der Spiegel*, sayı 18.
(3) *Der Spiegel*, s. 198, sayı 18.

18. Bölüm

Kendine nasıl öğretilmesini istiyorsan başkalarına öyle öğret.
—WILLIAM GLASSER

BEYİN UYURKEN DE ÖĞRENİR

FARELER ÜZERİNDE YAPILAN DENEYLERDE, farenin beynindeki hipokampus bölgesi sinir hücrelerinin uyurken de sinyal gönderdiği, aktif hâlde bulunduğunu tespit edildi. Bu tespit gösteriyor ki beyin uyurken de çalışıyor.(1)

Öğrenilmiş bilgilerle ilgili beyinde ***"sağlamlaştırma çalışması"*** yapıldığı yaklaşık yüz yıldır bilinen bir gerçek. Öğrenilenlerin zihinde kalması için zihin uyku esnasında da çalışıyor.(2)

Hipokampus ve dış beyin arasında çok yakın ve çok yönlü sinir bağlantıları var. Öğrenilen bilgiler hipokampusa kaydediliyor, uyku esnasında beyin çalışmaya devam ediyor. Hipokampustan dış beyne bilgiler aktarılıyor. Böylece küçük kayıt merkezi hipokampustan büyük hafıza merkezi

dış beyne bilgiler nakledilliyor ve bilgi kalıcı hâle geliyor.

Bilim adamlarının bu konu ile ilgili yorumu şöyle:

"Hipokampus bölgesindeki sinir hücrelerine yerleşmiş olan bilgiler, sinir ağlarına kaydedilmiş hatıralar burada kalmıyor. Uyku esnasında sinir hücreleri, dış beyindeki sinir hücrelerini uyarıyor ve onları aktif hâle getiriyor. Dış beyin hücreleri, hangi bilgileri ve olayları uzun süreli hafızaya kaydedeceklerine karar veriyor ve bilgiyi seçiyor. Derin uyku, önemli bilgilerin seçilip uzun süreli hafızaya kaydedilmesi için en ideal ortam. Derin uyku sırasında bilgiler yeniden organize ediliyor, sağlamlaştırılıyor, uzun süreli hafızaya yerleştiriliyor. Beyindeki bilgiler daha anlamlı biçime konuyor."[3]

Araştırmalarına göre, dış beyin, hipokampusa göre yavaş öğrenir. Uyku esnasında hipokampusa kaydedilen bilgiler dış beyne aktarılır. Bu çalışmalar insanın derin uykuya daldığı sırada yapılır.

Kuşlar üzerinde bir araştırma yapılır. Kuşların şarkısı çalınır. Kuşların beynindeki öğrenme merkezine çok küçük bilgi transferi yapılır. Buna karşılık uyku esnasında bilgiler beynin diğer merkezlerine akar.

Araştırmalar, öğrenme işleminin önemli bir bölümünün uykuda cereyan ettiğini ortaya koyuyor. Hipokampus bölgesinden dış beyne bilgi transferi, vücut derin uykuya daldığı zaman yapılıyor.

Araştırmalar, beynin uyku sırasında geliştiğini ortaya koyuyor. Beyin gelişiminde uyku, önemli bir rol oynuyor.[4]

Netice:

Önemli ve zor konuları akşam yatmadan önce çalışmak gerekir. Sonra da derin bir uykuya dalmalı. Uyku esnasında, önemli bilgiler, kısa süreli hafızadan, uzun süreli hafızaya aktarılır.

Bir Gazete Haberi

BULUŞ BAKIMINDAN EN VERİMLİ ZAMAN, UYKUYA DALMA ANI

Araştırmalar, günün stresinden uzak, insanın kendini huzurlu hissettiği zamanlarda, beynin yaratıcılığının "tavan yaptığını" ortaya koydu. En uygun ortamın uykuya dalma anı olduğunu belirten uzmanlar, yaratıcı fikirleri körüklemek için işyerlerine yatak koyma çağrısı yaptı.

İngiltere'de 1000 kişi üzerinde yapılan araştırmada katılımcıların sadece % 10'luk bölümü, ofisteki masasında yeni fikirler üretebildiğini söylerken % 30'undan fazlası, yeni fikirler için en uygun ortamın yatak olduğu cevabını verdi. Uzmanlar, araştırmanın ardından iş yerlerinde uyku odaları oluşturup taze beyinlere ulaşılarak verimli çalışma sağlanabileceğini söylüyor.[5]

TABİİ BİR UYKU DÜZENİNE SAHİP OLMALI, ALKOL VE UYUŞTURUCUDAN UZAK DURMALI

Uyurken öğrenme kesin olduğuna ve derin uykuda iken hipokampus bölgesinden dış beyne bilgi transferi yapıldığına göre uyumayı bilmek gerekir. Vücudun bir uyku ritmi vardır. Sağlıklı yaşamak ve öğrenmede verimliliği artırmak için tabiî bir uyku çekmek ve rahatsız edilmeden uyumak gerekir.

Etkili bir öğrenme ancak uyku ile mümkün. Gece ile gündüzü değiştirmemek lazım. Öğrenmek için uykudan çalan, beynin inşa ettiği öğrenme sistemini bozar, rahatsız olur çünkü gündüz öğrenilen bilgiler geceleyin tekrarlanır. Her öğrenci, düzenli uyumalı. Özellikle de tabii uyku sistemini bozmamalı.

Ne yazık ki televizyonlar, gece hayatı ve eğlence programları, uyku düzenimizi sabote etmek için sürekli çalışıyor.

Alkol ve **uyuşturucu** almak, uyku düzenini bozar. Alkol,

ciğerleri çürütür. Akşam alkol alan insan ertesi gün uyandığı vakit, alkolün etkilerini hisseder. Etkili uyanmayı sağlamak için kahve içer. Alkol ve uyuşturucu, sinir sistemini bozar, tabii uyku düzenini yok eder.[6]

Düzenli uyku, öğrenmeye yardım eder. Derin ve rahat uykuda öğrenilen bilgilerin beyin içi transferi sağlanır.

Uyku esnasında beyin öğrenilen bilgiler üzerinde çalışır.

Uykuda öğrenilen bilgiler:

1. Çoğaltılır.
2. Yoğunlaştırılır.
3. Kodlandırılır.
4. Sınıflandırılır, gruplandırılır.
5. Çağrışım yapması sağlanır.
6. Bilgi ile ilgili yeni duygusal değerlendirmeler yapılır.
7. Eski bilgilerle bağlantılar kurulur.
8. Bilginin sağlam olarak öğrenilmesi sağlanır.

Yeni beyin araştırmaları, derin uykuda, yeni öğrenilen bilgilerin tekrarlandığını (kasetten bilgi dinler gibi) ve beyin içinde bilgi transferinin bu tekrarlama sonucu yapıldığını ortaya koyuyor. Organizma bir yandan uyuyor, öte yandan rüya görüyor, kasetten dinler gibi, bilgiler tekrarlanıyor.[7]

Netice:

1. Uyku, öğrenme sürecinin etkili bir parçasıdır. Yeni bilgiler uykuda tekrarlanıyor, hipokampustan dış beyne aktarılıyor. Bu sebeple tabii bir uyku düzenine sahip olmak gerekir.

2. Uyku düzenini bozan alkol, uyuşturucu vb. gibi şeylerden uzak durmalı.

3. Öğrenmek için uykudan çalmak, yanlıştır. Gündüz öğrenmeli ve gece uyumalı.

Bir Hatıra

UYKU HAFIZ OLMAMA YARDIM ETTİ

Dostum Hafız Süleyman Bıçakçı ile Kur'ân'ı nasıl ezberlediğini konuşuyorduk. Günün hangi saatlerinde çalıştığını ve nasıl ezberlediğini sordum. Bana şunları anlattı:

"Kur'ân'dan ezberlemek istediğim sayfayı akşam yatmadan önce birkaç defa okuyor ve ezberlemeye çalışıyordum fakat tam olarak hafızama nakşedemediğim bölümler oluyordu. Biraz da sabahleyin kalkınca çalışırım diyerek yatıyordum. Sabahleyin kalktığım zaman o zorlandığım bölümlerin de hafızamda yazılı olduğunu fark ediyordum."

Birçok insan, öğrenmek için büyük gayret gösterip de öğrenemediği ve hayal kırıklığına uğrayarak bıraktığı bilgilerin ertesi gün hafızasına kazınmış olduğunu fark etmiştir. Öğrencilik yıllarımda böyle sürprizleri çok yaşadım.

Dipnotlar:

(1) *Lernen Gehirnforschung und die Schule des Leben*, M. Spitzer, s. 121.

(2) A.g.e., s. 121.

(3) *Coordinated interactions between hippocampal ripples and cortical spindles during slow wave sleep*, Wilson Siapas, 1998.

(4) *Lernen*, M. Spitzer, s. 131.

(5) *Vatan* gazetesi, 8.09.2004.

(6) A.g.e., s. 132.

(7) A.g.e., s.133.

19. Bölüm

"Seni yaratan Rabbinin adıyla oku."
—KUR'ÂN

ZOR ÖĞRENEN ÇOCUKLAR

BİLİM ADAMLARI YAKLAŞIK 100 bin senedir dillerin var olduğunu, en az 5-6 bin senedir harflerin kullanıldığını tahmin ediyor.[1]

Beynin sol yarım küresi okunan bilgileri kavrar. Göz, okunan bilgileri korteks bölgesinin görme bölümüne gönderir. Sinyaller, oradan şakak loblarına aktarılır. Oradan duygusal dil merkezine (Wernicke) intikal eder. Oradan da sinir lifleri aracılığı ile dil merkezine (Broca) iletilir. Oradan da hiyerarşik bir şekilde program dâhilinde birinci kortekse ulaştırılır. Oradan konuşma organlarına (diyafram, boğaz kasları, dil, dudaklar) yönlendirilir.

Çocukların % 5-6'sı dili anlama zorluğu çeker. Çocukluk dönemi gelişimi sırasında okuma zorluğu yaşar. Uzun zaman zannedildi ki bu çocuklar, kavramları anlama zorluğu çekiyor.

Şimdi bu tür çocukların, akustik sinyallerin anlaşılmasının kortikalde (dış beyin) yavaş olmasından dolayı zorluk çektiği anlaşıldı. Çoğu zaman fark edilmese de çocuklar, bağlantı zorlukları yaşıyor.

Okuma zorluğu çeken çocukta, okumaya katılan beyin bölümü aktivitesi zayıftır, muhtemelen beynin sol bölümündeki dil merkezinde bulunan sinir lifleri örgüsünde rahatsızlık vardır.

Hedehus Klingberg'in Magnetrezonanstomografi ile yaptığı araştırmalarda, beynin değerlendirmeler yapan bölümündeki sinir ağlarının azlığı dikkati çekti. Özellikle sol lobdaki zayıflık açıkça göze çarptı.[2] Sinir hücreleri arasındaki liflerin örülmesinde oluşan bu mikro bozukluk, okuma bozukluğuna yol açıyor.

OKUMA GÜÇLÜĞÜ ÇEKEN ÇOCUKLAR NE YAPMALI?

Dili anlamada zorluk çeken çocukların problemi, bazen anlaşılmayabilir. Neticede çocuk sağır değil, kötü niyetle derslerini ihmal etmez fakat dille ilgili sinyaller üzerinde beyin çalışırken eksiklikler ortaya çıkıyor. Bu eksiklik, ruhi verimliliği azaltan bir eksiklik değil, sadece beyne gelen bilgilerin yavaş analiz edilmesi söz konusu. Çocuk dili tam olarak anlayamazsa doğru okuyamaz ve okuma zayıflığı görülür.

Okuma zayıflığı görülen çocuklar da beyne gelen şifreleri çözerler, yalnız daha fazla zamana ihtiyaç duyarlar. Daha fazla anlama çalışmasına ihtiyaçları vardır. Çokça çalışınca anlama zorluğunun düzeldiği görülür. Konuşmayı doğru dürüst öğrenebilirlerse okumayı da düzeltirler.

Netice:

Okuma güçlüğü çeken çocuklar, prensip olarak dili anlama zorluğu çekmektedirler. Öncelikle konuşma ve anlama çalışması yapmaları gerekir. Zaman içinde eksikleri giderir-

ler. Böyle çocuklar daha fazla anlayışa, ilgiye ve çalışmaya ihtiyaç duyarlar.

Hazır Besinler Zararlı

FAST FOOD BESİNLER BEYİN İÇİN TEHLİKELİ

Araştırmalar, hazır besinlerde katkı maddesi olarak kullanılan "sodyum sülfit"in, hafıza bozukluğunun yanı sıra beynin fonksiyonlarını da olumsuz etkilediğini ortaya koydu. Hazır besin sanayisinde katkı maddesi olarak kullanılan sodyum sülfit, öğrenme ve hafıza bozukluğu başta olmak üzere, beyin fonksiyonlarını olumsuz etkiliyor. Modern yaşama tarzı, bu maddeyi içeren fast-food besinlerin tüketimini artırıyor.[3]

Dipnotlar:

[1] Lernen, *s. 245.*

[2] Hedehus Klingberg, Microstructure of temporo-parietal white matter as a basis for reading ability: Evidence from diffusion tensor magnetic resonance imaging 2000.

[3] *Posta* gazetesi, 08.09.2004.

20. Bölüm

"Hiç kimse senin denizde ne büyük dalgalarla karşılaştığını merak etmez, herkes gemiyi sahile getirip getirmediğine bakar."
—ATASÖZÜ

BİLGİ VE ÇALIŞMA KALİTE GETİRİR

ULUSLARARASI EĞİTİM Başarılarını Belirleme Kuruluşu'nun ilköğretim 4. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı okuma becerisini ölçme sınavında **Türkiye, 35 ülke** içerisinde **28.** olmuş. **İsveç 1. Hollanda 2. ve İngiltere** 3.

Kitap okuma ve okuduğunu anlama konusundaki araştırma 154 ilköğretim okulundaki 5.390 öğrenciyi kapsıyor.

Uluslararası ortalamaya göre öğrencilerin: **% 25'inin evinde 25'ten fazla çocuk kitabı** var.

Ülkemizde evinde 25'ten fazla çocuk kitabı bulunan çocuk oranı **% 19.**

Evinde **0-10 kitap** bulunan ev, uluslararası ortalamada **% 23,** ülkemizde **% 56.**

Bu durum, ailelerin ekseriyetinin çocuklarına kitap alma-

dığını ve çocuğuna kitap okutmadığını gösteriyor.

Araştırmaya göre öğretmenlerin çoğu ders kitabı haricinde dergi, gazete ve okuma kitaplarını öğrenme aracı olarak kullanmıyor.

83 okul 500 öğretmen taranarak yapılan bir istatistiğe göre öğretmenlerin kitap ve dergilere ilgisi şöyle:

% 30'u ayda 1 kitap okumuyor.

% 35'i gazete okumuyor.

% 64'ü mesleki bir dergi okumuyor.

Yıllarca Talim Terbiye Kurulu'nun tavsiye ettiği kitap dışında bir kitabı sınıfta, kütüphanede bulunduran ve öğrencilere okutan öğretmen soruşturma geçirirdi. Milli Eğitim Bakanı Doç. Hüseyin Çelik, 2005'lerde öğrenciye tavsiye edilecek kitapların Talim Terbiye'nin onayından geçmesi şartını kaldırdı, okullara 100 eseri tavsiye etti. Çok önemli bir adım. Okumak; saz çalmak, ney üflemek, minare yapmak gibi bir sanattır. Bu sanatı öğrenmeyen okuyamaz.

Son senelerde okumaya ilgi arttı. Yayınevleri çocuk kitapları yayınlamaya hız verdi. Anne ve babalar çocuklarına kitap alıyor.

Kitap Almanya'da 8; Avupa'da 18. ihtiyaç maddesi. Bizde de okuma oranları yükseliyor ama istediğimiz yerde değiliz. 2013'te kişi başına 7,1 kitap, 2014'te 7,3 kitap düştü. Yılda 4-5 kitap okuyan beynini yeterince besleyemez.

2001 yılında yapılan PISA araştırmalarında **Almanya 21.** sırada yer alınca ülkede kıyamet koptu. Partiler, eğitim kuruluşları, sendikalar, araştırma enstitüleri eğitimi, yuvarlandığı uçurumdan kurtarmak için açıklamalar yaptılar, araştırmalar yapıldı ve eğitim masaya yatırıldı.

2004 yılında yapılan araştırmada Almanya 11. sırada yer aldı.

Araştırmada **İsveçli öğrenciler 561 puan,**

Hollandalılar 554,

İngilizler 553,

İtalyanlar 541 puan almış.

Dünya ortalaması 539.

Türkiye'nin aldığı puan 449.

Böyle bir sonuç ülkede deprem etkisi meydana getirmeli.

PISA araştırmalarından sonra Almanya'da olduğu gibi, eğitim sendikaları, partiler, sivil toplum örgütleri, sanayi kuruluşları temsilcileri üst üste açıklamalar yapmalı, araştırmalar birbirini takip etmeli. Milli Eğitim Bakanlığı, eğitimciler, anne ve babalar; bu araştırmayı masaya yatırmalı. Başarısızlığın sebepleri tespit edilmeli. Yarışma birincisi İsveç'in eğitim sistemi incelenmeli, bizdeki eksikler ortaya konmalı ve tamamlamak için kollar sıvanmalı.

Eğitim, ülkenin birinci gündem maddesi olmalı çünkü ülkede her şeyden çok eğitimin kalite kazanmasına ihtiyaç var. Gençleri iyi eğitirsek başarılı olur ve ülkemizi kalkındırırlar.

Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim sendikaları, sivil toplum örgütleri okuma hızını artırmak ve eğitimin kalitesini yükseltmek için harekete geçmeli, okumayı sevdirmeli ve okuma sanatını çocuklarımıza öğretmeliyiz. Kendimiz de bol bol okuyarak yavrularımıza örnek olmalıyız.

İnsanımızı iyi eğitmeden kalkınamayız.

Eğitimli insanlar ülkesini yükseltir.

Bilgi insanı yüceltir.

Okumak insan zihnini geliştiriyor. Beynin hem sol hem de sağ yarım küresini kullanmasını sağlıyor. Beynin iki yarım küresini birden kullanan, onu en verimli kullanıyor.

Okuyan beynini besler, zekâsını artırır. Okuduklarını uygulamak daha da önemli.

Kalkınmış ülkelerde insanların çok okuması tesadüfî değil. Beynini iyi besleyen insanlar daha zeki oluyor ve işlerini daha kaliteli yapıyor, ülkelerini kalkındırıyorlar.

Allah, insan beyninin bilgi ile beslendiğini bildiği için ki-

tap göndermiş ve okumayı emretmiş, Kur'ân'ın ilk emri oku.

Okuyan insanlar yükseliyor.

Yaratıcımız, ilim öğrenmeyi emrediyor:

"Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" buyuruyor.

Allah, bize çalışmayı emrediyor:

"İnsan için sadece çalıştığının karşılığı vardır" buyuruyor.

Kalkınmış ülkelerde insanlar çok okuyor, eğitimli ve bilgi sahibi. Geri kalmış ülkelerde ise tam tersi. İnsanlar az okuyor, cahil, tembel ve beceriksizler.

Yüce Allah adaletlidir, kimseye zulmetmez. Alman'a, İsveçliye, Japon'a veren Allah, çalışırsak bize de verir.

Onun emirleri kesinlikle doğrudur. Onun emir ve tavsiyelerine uyan yükselir.

Netice:

Okumayı, ilim öğrenmeyi ve çalışmayı ibadet şevki ve gayretiyle gerçekleştirmeli; gençleri okuyan, bilgili, çalışkan insanlar olarak yetiştirmeliyiz.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, okuma ve öğrenmeye önem vermeliyiz.

Fıkra

ÇOBAN VE IMF DANIŞMANI

Çobanın biri dere kenarında koyunlarını otlatıyormuş. Tam o anda, yanına bir Cherokee Jeep yanaşmış. Brioni gömlek, Prada ayakkabılar giyen, Ray-Ban gözlüklü ve Stefano Ricci kravatlı bir sürücü aşağıya inmiş ve çobana sormuş:

– Kaç tane koyunun olduğunu bilirsem bana onlardan bir tanesini verir misin?

Çoban, bir adama bir de koyunlarına bakmış;

Tamam, demiş.

Genç adam arabasını park etmiş. Telefonunu bilgisayarına bağlayıp bir NASA sitesine girmiş, GPS'ini kullanarak yeri taramış, bir data base ve logaritma ile doldurulmuş 60 excel tablosunu açmış ve 150 sayfalık bir rapor basmış. Ardından çobana dönmüş:

– Tam olarak 983 adet koyunun var.

Çoban:

– Doğru demiş. Koyununu alabilirsin.

Genç adam koyunu almış ve jipin arkasına koymuş.

Çoban genç adama dönmüş:

– Peki, senin nerede ve ne iş yaptığını bilirsem koyunumu geri verir misin?

Adam:

– Evet, neden olmasın?

Bunun üzerine çoban:

– Sen IMF'de danışmansın.

Adam hayretle sormuş:

– Nasıl oldu da bildin?

Çoban:

– Çok basit, demiş. Buraya çağrılmadan geldin, bu bir. İkincisi benim bildiğim bir şeyi bana söylemek için benden koyun istedin. Üçüncüsü, yaptığın işten anlamıyorsun koyun yerine köpeğimi aldın!

21. Bölüm

Gelişim döneminde çocuğun
bilgisayar sahibi olması zararlıdır.
—PROF. MANFRED SPITZER

ÇOCUK VE BİLGİSAYAR

ÇOCUKLARIN ERKEN YAŞTA bilgisayar ve cep telefonu öğrenmesi ve onu kullanabilme becerisi kazanmasının iyi bir şey olduğu yaygın bir kanaat. Bilgisayar kullanmak, bir çeşit maharet göstergesi olarak kabul görüyor. Çocuğuna önemli bir hediye almak isteyen gözünü bilgisayara dikiyor. Hiç kimse bilgisayar ve cep telefonlarını, çocuğun zihinsel ve vücut gelişimi açısından ele almıyor, çocuk gelişimine zarar verip vermediğini düşünmüyor. Konuya bu açıdan bakılırsa bilgisayar ve cep telefonlarının hiç de masum bir şey olmadığı görülüyor.

Bilgisayar ve cep telefonu nihayet teknolojik birer alet. Çocuğun bu âletleri kullanmayı öğrenmesi hiç de kötü bir şey değil ama çocukların bu aletleri, faydalı bir şekilde kullandığı konusunda ciddi endişeler var. Her alanda olduğu gibi cep te-

lefonu ve bilgisayar kullanırken de çocukların ciddi rehberliğe ihtiyacı var.

Çocuk ne zaman bilgisayar ve cep telefonu sahibi olmalı? Ne zaman onu kullanmaya başlamalı? Ne zaman internete girmeyi ve oradan bilgi edinmeyi öğrenmeli? Günde ne kadar süre bilgisayar ve cep telefonu oyunları oynamalı?

Eğitimciler, bu konuyu sıkça tartışıyor.

Zaman zaman anne ve babalar, bana geliyor. Biraz da övünerek:

"Çocuğuma bilgisayar aldım. Odasında artık bilgisayarı var. Bilgisayar kullanmasını biliyor hatta bazı konuları benden iyi biliyor."

Bazı veliler, bilgisayar ve cep telefonunu en önemli hediye kabul ediyor:

"*Sınıfı geçersen sana bir bilgisayar alacağım, dedim*" diye anlatmaya başlıyorlar.

Bazı ihtiyatlı veliler, yaptıklarının iyi olup olmadığı konusunda benim fikrimi soruyor.

"*İyi yapmış mıyım?*" diyorlar.

Şahsen ben, çocuğun bilgisayar ve cep telefonu sahibi olmasıyla değil, onu nasıl kullandığı ile ilgilenilmesinden yanayım. Büyük çocuğa araba almak ile küçük çocuğa bilgisayar almak arasında hiçbir fark yok. Önemli olan çocuğun araba ile ne yaptığı ve nereye gittiğidir. Mühim olan çocuğun bilgisayar ve cep telefonu ile neler yaptığıdır.

Vaktini bilgisayar ve cep telefonu oyunları ile öldürüyor, özellikle şiddet içeren oyunlar oynuyor, derslerini ihmal ediyorsa çocuk teknolojiyi zararlı şekilde kullanıyor, demektir.

Kompozisyon yazıyor, araştırma yapıyor, bilgiye daha kısa ve kolay yoldan ulaşıyorsa çok güzel!

Gelişim döneminde çocuğun bilgisayar ve cep telefonu sahibi olması zararlıdır.

Prof. Manfred Spitzer, çocuğun odasında bilgisayar bulunmasının zararlarını şöyle sıralıyor:

1. Baykuş yavruları, daha geç uçmayı öğrenmeli. Yoksa kas ve kemikleri iyi gelişemez. Bilgisayar başında oturan çocuğun beyni, vücut gelişmesi için doğru uyarıları almaz.

2. Baykuş, geceleyin sesleri duyarak avının yerini belirler. Yavru küçükken uçarsa sesle yön tayin etmede zorluk çeker.

Çocukluk döneminde beynin duyma sonucu gelişecek bölümleri var. Sinir hücreleri arasında ses uyarıları gelince örülecek sinaptik ağlar var. "*Kritik dönem*" denilen dönemde bu seslerin duyulması ve o ağların örülmesi, beyin gelişiminin tamamlanması gerekir. Eğer çocuk bilgisayar ve cep telefonu oyunları ile saatlerini geçirir ve duyması gereken sesleri duymaz, görmesi gereken yerleri görmezse normal duyma ve görme gelişimi engellenir.

Bilgisayar ve cep telefonu, görme ve duyma sinir ağlarının gelişimini engelliyor. Gerçi bilgisayardaki resimler renkli, hoparlördeki ses yüksek ama bu ses ve resimlerin gerçek hayattaki resim ve sesler kadar çekiciliği yok. Gerçek hayatta birçok şey hareketli, sağa döner, sola gider, ileri çıkar, geri çekilir. Beyin, kendisinde bu hareketleri takip edecek bir refleks geliştirir. Bilgisayar resimleri de ekranda görünür fakat bu resimlerden aldığı sinyaller, çocuğun beynini sınırlar. Uzun zaman bilgisayar başında kalmak, gelişim dönemindeki çocuğun (sıfır yaş ile ergenlik dönemi arası beynin hızlı geliştiği dönem) beyin gelişimine zarar verir.

3. Bazı hareketler, yaşanan çevre içinde anlam kazanır. Küçük baykuş, çevreyi iyi tanımazsa yön bulmada büyük zorluklar yaşar.

Bilgisayar faresinin verdiği hareket imkânı da çocuğun çevresini yeterince tanımasına yetmez.

4. Bilgisayar ve cep telefonu ile vaktini geçiren çocuğun nasıl sosyalleşeceği sorusunun cevabı yok. Eğer öteki çocuk da

bilgisayar ekranına bakıyorsa sosyalleşme öğrenilemez. Ancak öteki çocukla birlikte olunursa sosyal davranışlar gelişir.

5. Yalnız kalmanın ve savaş oyunları oynamanın zararlarına gelince... Çocuk vücudundaki yakıcı enerjiyi nasıl kullanacak? Bu enerjinin kullanılmaması, uzun vadede tibbi bakımdan problem meydana getirir. Çocuk büyüyünce, bilgisayar ve cep telefonu oyunlarından öğrenilen şiddeti hayatına taşırsa felâketler olur.

Özellikle 3 yaşından itibaren çocuk, çok önemli temel davranışları öğrenir. Çocuk, bu süreçte sadece konuşmayı ve koşmayı öğrenmez, anneye güvenmeyi, onun şefkatini, yüreğinin ve kucağının sıcaklığını kavrar. O şefkat ve güveni hiçbir materyal veremez. Hele ekranlarda gördüğü şeyler hiç veremez. Mesela çocuk suya dokunsa, onun sıcak-soğuk veya ıslatıcı olduğunu öğrenir. Su damlalarının sesine kulağı alışır. Su dalgalarını görür. Deniz suyunu ve yosun kokusunu alır. Su ile ilgili bir yığın karmaşık bilgi edinir. Bütün bunları bilgisayar veya cep telefonu ekranında seyredilen sudan öğrenmek imkânsız. Suyu bilgisayar ekranında gören çocuk, gerçek su realitesi ile karşılaşmaz ve suyla karışlaştığı zaman da neler yapacağını öğrenemez.

Kanaatime göre çocuk odasında, yuvada, okul öncesi zamanlarda okulda bilgisayarın işi yok. Okulda kullanılmasına çok dikkat edilmeli. Huni ile çocuğun beynine bilgi akıtılamadığı gibi bilgisayar da beyne bilgi akıtamaz. Çocuğun bilgisayar öğrenmesi daha sonraki yıllarda söz konusu olmalı.(*)

Televizyon, bilgisayar ve cep telefonunu bilinçli kullanmayı öğretmeli.

Televizyon, cep telefonu ve bilgisayarın çocuğun zihin ve beden gelişimine zarar verdiği bilinen bir gerçek. Bunlarla vakit geçiren çocuk, sadece sol beyin lobunu kullanıyor. Resimler o kadar hızlı ekrana geliyor ki sağ beynin düşünmesine, hayal kurmasına fırsat kalmıyor. Hâlbuki beyin gelişiminde iki

beyin lobunun birlikte kullanılması çok önemli. Bu konu 25. bölümde genişçe ele alındı.

Netice:

Dokunma, görme, duyma, koklama ve tatma organları ile öğrenme anne karnında başlar. Bu duyular kullana kullana zamanla gelişir ve meleke kazanır. Duyu organları ile alınan uyarılar, önce hipokampusa, sonra da korteks bölümüne iletilir. Bu şekilde öğrenme ve beynin gelişmesi sağlanır.

Bataklık kuşunun beyin gelişimi ile yiyeceklerini 10.000 ayrı yere gömmesi arasındaki ilgi araştırma sonucu keşfedildi. Kuşlar, cevizleri gömmezse beynin hipokampus bölümü gelişmiyor.

Kısaca bilgisayar, cep telefonu, televizyon başında çocukların daha iyi öğrendiği tezi yanlış. Bu aletlerin gösterdiği resimler, gerçek çevreye göre yeterince hareketli değil; çıkardığı sesler çocuğa bir şey öğretmez. Gerçek dünyayı kavramasına yardımcı olmaz.

Teknolojik aletler, çocuğun çevresini daraltıyor ve fakirleştiriyor. Ses ve sinyaller, gerçek çevreyi kavramaya yardım etmiyor. Bilgisayarın çocuk odasında işi yok.

Dipnotlar:
(*) *Lernen*, s. 223-225.

22. Bölüm

"Kâtip Çelebi, bazen bir kitabın üzerinde kendisini unutur ve odasında güneşin batmasından doğmasına kadar mum yanardı ve okumaktan hiç usanç duymazdı. Bu zaman içinde pek çok talebe kendisinden ders görürdü."

GENÇLER HIZLI ÇALIŞAN, YAŞLILAR İSE BİLGE BİR BEYNE SAHİP

ÇOCUKLAR HIZLI ÖĞRENİR çünkü gençken insanın konsantrasyon gücü harikadır, daha geniş bir çalışma hafızasına sahiptir. Hafıza, öğrenilen bilgiler üzerinde daha hızlı çalışma yapar.

İleriki yıllarda öğrenme yavaşlar, yaşlılar yavaş öğrenir çünkü beynin elektrik dalgasını iletme hızı, her sene iki milisaniye azalır. Bu hızı, ilk defa CIA, personelin karmaşık sistemleri analiz etme gücünü ölçmek ve daha yetenekli personel seçmek için kullandı. Elektrik sinyalleri ne kadar hızlı ise beynin farklı olaylar, bilgiler ve düşünceler üzerine mantıki

düşünme ve çalışma hızı o kadar süratlidir. İyi analizciler, hızlı analiz yapabilenlerdir. Son senelerde matematik ve fizik alanında önemli buluşlar gençler tarafından yapıldı.

Sosyal bilimciler arasında verimlilik, matematik ve fizik bilimlerinin tersine, ilk 20 sene içinde değil, 40-50 yaşından sonradır. Bu alanda beyin ne kadar yaşlı ise fonksiyonu o kadar iyidir. Yaşlılar, çevreyi gençlere göre daha iyi algılar çünkü geniş tecrübelere sahiptir. İnsan yaşadıkça çevreyi ve insanları gözden geçirmeyi öğrenir. Kendisine ne, ne kadar lazım çabuk keşfeder.

Nobel Barış Ödülü alanlar, fizik ödülü alanlara göre daha yaşlıdır.

Uzun yıllar, birçok insanla birlikte yaşayan ve çalışan insan, hayli tecrübe kazanır. Tecrübeli insan büyük bir bilgi birikimine sahiptir. Birçok bilgiyi bir araya getirebilir ve analiz edebilir. Bu bakımdan öğrenmede yaşlı insanlar daha avantajlıdır çünkü bilgi birikimi, yeni bilgilerin bir temele oturtulmasına, düzenlenmesine ve beyne yerleştirilmesine yardım eder.

Toplumlar, bu sebeple olgun ve birikimli insanlar tarafından yönetilmek ister.

Öte yandan gençler, büyük bir çalışma hafızasına ve hızlı çalışan bir beyne sahip. Problemler, genç ve yaşlılardan oluşan bir grup tarafından ele alınır ve yoğun bir çalışma yapılırsa çözüm bulma şansı artar.

Bilgelik yoksa bir alanda fazla bilgi sahibi olmak insanı körleştirir. Yaşlılar için hem gözü açık kalmak hem de eski bilgilerini kullanabilmek önemli. Gençler için araştırmak, yeni bilgilere ulaşmak ve başarmak mühim. Bilgeliği ve enerjiyi bir araya getiren, başarıya daha kolay ulaşır. Gençler ve yaşlılar, birbiriyle çalışmayı öğrenmeliler. O zaman başarı ufkuna daha kolay tırmanacaklardır.

Tecrübe verimliliği artırıyor

Avcılar arasında yapılan araştırmalar dikkat çekici. Doğu Paraguay'da sırf ok ve yay ile avlanan avcılar arasında yapılan araştırmalar, verimliliğin yirminci senede zirveye çıktığını gösterdi. 1980'li yıllarda avcı kulübü üyelerinin hangi yaşta, ne kadar av avladığı araştırıldı. Avcılar, eve günlük ortalama 4 kg. av eti getiriyor. Erkekler 40 yaşlarının başlangıcında en çok av eti getiriyor. Okla hedefi vurma konusunda da 40-42 yaş arası en çok hedef tutturulan yaş dönemidir.

Benzeri başarı grafiği futbol, müzik ve satranç için de geçerli. Bir alanda azami başarı için 20 sene tecrübe sahibi olmak gerekiyor.

Netice:

İnsan iyi bir avcı olmak için 20 sene tecrübeye ihtiyaç duyuyor. İyi bir öğretmen, iyi bir idareci olmak için daha fazla zamana ve tecrübeye ihtiyaç vardır. Eğitimde tecrübe çok önemli. Yenilikleri takip etmek, yeni araştırmalar yapmak ve gelişmiş ülkeleri yakalamak için de cesur, atılgan, araştırmacı gençlere ihtiyacımız var. Eğitimde verimliliği artırmak için gençlerin enerjisi ve merakı ile tecrübeli eğitimcilerin bilgeliğini ve bilgisini birleştirmeye ihtiyacımız var.

Gruplar ve toplum yaşlı insanların tecrübe ve bilgilerinden faydalanmalı. Özellikle yaşlı kadınlar eğitimin vazgeçilmez unsurudur. Torunlarını eğitme konusunda önemli fonksiyon icra ederler. Hem tecrübeleri hem bilgelikleriyle çocuklara faydalı olurlar.

Nörologların değerlendirmelerine göre büyükanne, renkli televizyondan çok daha iyi bir bebek bakıcısı ve çocuk eğitimcisidir.

Tarihî Bir Hikâye

ARALARINDA YAŞLILAR OLSAYDI BU FELAKETE UĞRARLAR MIYDI?

Sultan 2. Murat, Kosova Savaşı'nı kazandıktan sonra vezirlerinden biri ile savaş meydanını gezerken çok genç yaştaki düşman askerlerinin öldüğünü görmüş ve düşüncelerini vezirine açıklamış:

– Ne kadar da genç insanlar!

Vezir, tecrübenin ve bilgeliğin önemini çok iyi anlatan şu karşılığı vermiş:

– Sultanım, aralarında yaşlı insanlar bulunsaydı hiç bu felaket başlarına gelir miydi?

Bir Bilgelik Örneği

DÜNYAYI DEĞİŞTİRME DÜŞÜNCESİ

Westminster manastırının bodrumunda bir Anglikan piskoposunun mezarı üstünde şu sözler yazılı:

"Gençken, düşlerim sonsuzdu ve dünyayı değiştirmek isterdim. Yaşlanıp akıllanınca dünyanın değişmeyeceğini anladım. Ben de düşlerimi biraz küçültüerek memleketimi değiştirmeye karar verdim ama o da değişeceğe benzemiyordu.

İyice yaşlanınca artık son bir gayretle sadece ailemi ve kendime en yakın olanları değiştirmeyi denedim.

Maalesef bunu da gerçekleştiremedim.

Şimdi ölüm döşeğimde yatarken birden fark ettim ki önce yalnız kendimi değiştirseydim onlara örnek olur, ailemi de değiştirebilirdim. Onlardan alacağım cesaret ve ilhamla memleketimi daha ileri götürebilirdim. Kim bilir belki dünyayı bile değiştirebilirdim."

23. Bölüm

"Kendisi için istediğini, mü'min kardeşi için de istemeyen hakiki Müslüman olamaz."
—HZ. MUHAMMED (A.S.M.)

İNSAN NE ZAMAN EGOİST, NE ZAMAN FEDAKÂR?

İNSAN SOSYAL BİR VARLIKTIR. Toplum içinde yaşar. Öğrendiklerini başkalarıyla paylaşır, toplum içinde başarılı olmak ister.

İnsan çocukken egoist olur. Gençken karşı cins dikkatini çeker. Büyüyünce çocukların yetişmesi için çalışır, sonra da topluma önderlik eder. Yaşlandıkça bilgisi artar ve bunu başkalarıyla paylaşır.

İnsan sever, nefret eder, hükmeder, yardım eder, baskı yapar, başkasına yardım eder, başkasına rakip olur, birlikte oynar, rakip olarak oynar. Bütün bunlar toplum içinde cereyan eder.

İnsanların sadece egoist olduğu, bencil davrandığı, kendini düşündüğü, çıkarlarını takip ettiği doğru değil. Dünyanın en

kapitalist toplumu olan Amerika'da 2000 yılında toplanan bağış tutarı 203 milyar dolar.

Mal alışverişi kadar düşünce alışverişi de insanlara mutluluk verir. İnsan, toplum içinde birlikte yaşadıkça kişiliğini geliştirmeyi, düşüncelerini değiştirmeyi, topluma uyum sağlamayı öğrenir. Mutluluğunu toplum içinde arar ve böylece sosyal bir varlık hâline gelir.

İnsan tek başına başarılı olsa bile mutlu olamaz. Sahip olduğu şeyleri başkalarıyla paylaştıkça mutluluğu artar.

Beyin araştırmaları, beyindeki dopamin sisteminin yardımlaşmalar ve birlikte çalışma sırasında daha aktif olduğunu ortaya koydu. Birlikte çalışma, insanı motive ediyor ve insan, birlikte çalışırken sadece kendi çıkarını düşünmekten vazgeçiyor.

Küçük çocuklara birlikte çalışmak zor gelir. Birlikte çalışmak ve yardım etmeyi öğrenmek için büyük çaba gerekir.

Birlikte çalışmak kısa vadede çok kârlı görünmese de uzun vadede çok avantajlıdır. İnsan uzun vadede kazanacaklarını düşünerek kısa vadede elde edeceklerinden vazgeçebilir ve böylece birlikte çalışmayı öğrenir.

Birlikte çalışmak ve toplum için çalışmak, kültürlü ve sosyal insan olmanın en önemli şartıdır. Birlikte çalışmak, fedakârlık ve bölüşmek demektir.

Zeki bilim adamı, bir buluş yapar, fevkalade bir sıçrama ve ilerleme sağlar. Böylesi mutlu anlar, çok değildir. Japonlar, takım çalışması yapan bilim adamlarının buluş yaparken ve gelişme sağlarken adım adım ilerlediğini tespit etmişler. Takım çalışması yapanlar, birbirlerinin aklından faydalanıyor ve ilerleme sürekli oluyor. Takım çalışması yapanlar, bir sıçrama yapan ilim adamını geçiyor.

Bu tespitler gösteriyor ki takım çalışması yapmak, bireysel çalışmadan daha fazla başarı sağlar.

İnsan sadece egoist midir?

David Hume, 250 sene önce "İnsan, egoist bir varlıktır," demiş.

Amerikalı yazar Jack London, "İnsanlar ikiye ayrılır: sağanlar ve sağılanlar," der.

Tabiat bilgisi ve biyoloji derslerinde öğretilen büyük balığın küçük balığı yuttuğu, güçlü olanın yaşadığı, zayıf ve güçsüz olanın yok olduğu teorileri, doğrunun tamamı değil.

Pozitivistler ve sosyal Darwinciler uzun zaman beyin yıkadılar. İnsan tabiatının sadece merhametsiz, kinci, zalim, çıkarcı, egoist ve güçlüden yana olduğunu anlattılar ve bütün herkesi bu öğretiye inandırmak için uğraştılar.

İnsan, sadece kurt değildir. Canavarlık, insanın bir yönüdür; dinî değerler öğretilerek nefsini terbiye eden insan, bu yönünü düzeltebilir. İnsanı bütünüyle egoist bir varlık olarak gören düşünce, toplumdaki yardımlaşmayı, birlikte yaşama ve çalışmayı açıklayamaz.

Tabiatta, esas olan yardımlaşmadır. Kavga, çekişme ve büyük olanın küçük olanı yutması istisnadır. Bütün yavrular, anne ve babanın yardımı ve himayesi sayesinde hayata atılır. İnsanlarda yardımlaşma ve himaye, neredeyse ömür boyu devam eder. Hayat bir mücadele olsaydı ve yardımlaşma olmasaydı bebekler hayatta kalamazdı.

Kâinatta yardımlaşma kanunu geçerli. Allah yağmur bulutlarını canlıların yardımına koşturuyor. Güneş, hiçbir ücret almadan bizi aydınlatıyor, ısıtıyor, yiyeceklerimizi pişiriyor. Kavun, karpuz, üzüm gibi nefis yiyecekleri Allah, tabiat mutfağında güneş enerjisiyle pişiriyor. Bitkiler, hayvanları besliyor, sebze ve meyveler insanı doyuruyor. Hayvanlar, insanlara süt, yumurta, bal gibi paha biçilmez gıdalar ikram ediyor. Kâinatta harikulade yardımlaşma kanunları yürürlükte.

Eğer hayat mücadele olsaydı annelerin yavrularına yaptığı yardımı ve verdiği emeği açıklayamazdık. Anne tavuk, yavrula-

rını korumak için onlara saldıran köpeğin üzerine atılır ve hayatını feda eder. Horoz, bulduğu yiyecekleri kendi yemez, tavukları çağırır, onlara yedirir. Anne ve baba, çocukları için akıl almaz fedakârlıklara katlanır; yemez yedirir, giymez giydirirler.

Hayatı sadece mücadele olarak gören teori, birlikte öğrenmenin verdiği mutluluğu hiçbir şekilde açıklayamaz. İnsan birlikte öğrenirken beyindeki dopamin sistemi daha fazla mutluluk hormonu salgılıyor. Başkalarına yardım etmek, onları sevindirmek ve güldürmek, insana mutluluk veriyor. Başkalarına zarar vermek, onları kedere boğmak, her vicdanlı insanı üzer.

Konuşmak insanın tabiatında olan bir şey değil. Konuşmayı, sonradan öğreniriz. Sosyal bir varlık olan insan, sosyal bir davranış olan konuşmayı sonradan öğrenir.

İnsan, konuşmayı sonradan öğrendiği gibi yardımlaşmayı da sonradan öğrenir. Yardımlaşmak insanı mutlu eder. Dinler ve ahlaki değerler, insanın egoist ve bencil yönünün eğitilmesini, sosyal ve yardımlaşmacı yönünün geliştirilmesini tavsiye eder.

Kur'ân, zekât ve sadaka vermeyi emreder. Yoksula, fakire, yetime iyilik yapmayı tavsiye eder. Anne ve babaya, akrabaya iyilik yapmak da kutsal emirler arasındadır.

Peygamberimiz (a.s.m.), "**Veren el, alan elden üstündür, veren el olun,**" buyurur.

Yine Aziz Peygamberimiz (a.s.m.), "**İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır,**" buyurur. Bu emir ve tavsiyeler, toplumu yardımlaşmacı, dayanışmacı, uzlaşmacı hâle getirir; kavga ve mücadeleden uzaklaştırır.

Muhtaç bir insana yardım etmek, insana mutluluk verir. Vicdanını rahatlatır. Fakir ve yoksullara yardım etmek, hem insanî hem dinî bir görevdir.

Nöroloji açısından yardımlaşmanın verdiği sevinç ve mutluluk duygusu, ödül sistemi ile açıklanabilir.

Ödül-mutluluk düşüncesi şöyle açıklanabilir:

"*Ben elimdeki elmadan vazgeçer, onu hasta kardeşime verir-*

sem midem guruldasa da elmanın verdiği lezzetten dolayı değil ama kardeşimin mutlu olduğu düşüncesiyle beynimdeki ödül sistemi beni ödüllendirir. Bu düşünce beynin korteks kısmına yerleşir ve elma ısırmayı engeller. Beynimizin bizi ödüllendirdiğini öğrenmemiz lazım. Bunun için de zamana ihtiyaç var. Zamanla insan, başkalarının mutluluğu ile mutlu olmayı öğrenir."(*)

Toplumda egoistçe davranışlar görülmüyor değil. Başkasının zararına zenginleşenler, insanları sömürenler, aldatanlar, kandıranlar elbette var.

Her gün medyada vurma, öldürme ve haksızlıklarla ilgili haberler görüyoruz ama insan tabiatı, bunlardan hoşlanmaz.

Aksine adaletli yönetici arar. Emreden değil, danışmanlık yapan yöneticileri sever. Yöneticilerin günlük hayata yüksek ahlaki standartlar getirmesini ister.

Netice:

İnsan, sadece egoist değildir, egoizm insanın eğitilmesi gereken bir sıfatıdır. Egoist insan mutlu olamaz. İnsan, sosyal bir varlıktır; diğer insanlarla birlikte yaşar, onlarla yardımlaşır. Paylaşmak, fedakârlık ve başkalarına yardım etmek, insanı mutlu eder. İnsan elinde olanı başkalarıyla paylaşır ve yardımlaşırsa beyni daha fazla dopamin salgılar, daha çok mutlu olur.

Bencil çocuk, ancak eğitilerek yardımsever, fedakâr, iyiliksever, sosyal bir insan hâline getirilebilir.

Hayatı yaşanır hâle getiren ve güzelleştiren, mücadele ve kavgalar değil, yardımlaşma, dayanışma, sevgi ve fedakârlıklardır.

Anne-baba ve öğretmen; çocuğa yardımcı olmalı, danışmanlık yapmalı; ölçülü ve adaletli olmayı öğretmeli, emreden değil, tavsiye eden rehber insanlar olmalı. Daha da önemlisi, söyledikleri ile yaptıkları birbirini tutmalı, örnek olmalılar.

Bir Fedakârlık Örneği

TOPLAM BORÇ

Küçük oğlu annesine geldi ve bir kâğıt uzattı. Annesi, ellerini önlüğüne kuruladıktan sonra kâğıdı okumaya başladı:

Çimleri biçtim: 5 lira

Odamı temizledim: 1 lira

Alışverişe gittim: 50 kuruş

Küçük kardeşime baktım: 25 kuruş

Çöpü attım: 1 lira

İyi bir karne getirdim: 5 lira

Bahçeyi temizledim: 2 lira

Toplam borç: 14 lira 75 kuruş.

Anne, umutla kendine bakan oğlunun elinden kâğıdı aldı ve öteki yüzüne şunları yazdı:

Seni 9 ay karnımda taşıdım: bedava

Hasta olduğun zaman başında bekledim ve elimden geleni yaptım, sana dua ettim: bedava

Yıllarca değişik sebeplerle senin için gözyaşı döktüm: bedava

Senin için geceleri kaygı duyup uykusuz kaldım: bedava

Oyuncaklarını topladım, yemeğini hazırladım, elbiselerini yıkadım, ütüledim: bedava yavrum

Bunların hepsini topladığın zaman sevginin bedelinin olmadığını görürsün. Bedavadır çünkü...

Çocuk, annesinin yazdıklarını okuyunca gözleri doldu.

Minnetle annesine baktı:

"Seni seviyorum anneciğim!" diyerek boynuna atıldı. Sonra da kâğıda şöyle yazdı:

"Hepsi ödenmiştir."

Dipnot:
(*) *Lernen*, s. 317.

24. Bölüm

ÇOCUĞUMUZU AHLAKLI VE BAŞARILI YETİRTİRMEK İÇİN NELER YAPMALI?

HER AİLE, ÇOCUĞUNUN AHLAKLI, terbiyeli, bilgili, becerikli ve başarılı olmasını ister. Aynı zamanda huzur ve mutluluk içinde yaşamasını arzu eder. Terbiye, ahlakın kaynağıdır. En güzel terbiyeci Hz. Peygamber'dir (a.s.m.). Kendisi güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmiştir. Çocuklarımızın güzel ahlak sahibi olmaları için güzel bir eğitim almaları, güzel örnekler görmeleri şarttır. Peygamberimiz (a.s.m.), çocukları çok sever, onlarla ilgilenir, konuşur, onlara ders verirdi. İyi bir eğitimcinin birinci özelliği çocukları sevmesidir. Sonra da onlarla fedakârca ilgilenmesi gerekir.

Çocuğumuzun iyi bir terbiye alması ve hayatta başarılı olabilmesi için bilim adamları, psikolog ve eğitimciler, anne ve babalara bizlere şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

1. Çocuk eğitimi anne karnında başlar. Hamilelikten iti-

baren çocuğunuzun eğitimine özen gösterin. Bebeğin sinir sisteminin gelişimi, annenin hamilelik süresince yaptıklarından iyi ve kötü yönden etkilenir. Sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı, cenin gelişimini kötü yönde etkiler ve çocuğun ileride öğrenme zorluğu ve davranış bozuklukları yaşama riskini artırır.

Yine bu dönemde anne, diyetine dikkat etmelidir. Balığı ve ekmeği sofrasından eksik etmemelidir. Ayrıca stres, endişe ve korkulardan uzak durmalı, neşeli olmaya gayret etmeli, egzersizler yapmalıdır.

2. Bebekle ilgilenin. Onu aktif hâle getiren ortam sağlamaya özen göstermelidir. Anne günlük işler yaparken bile bebeğin yanında bulunmalı, ona görme, işitme ve anlama becerilerini geliştirmek için muhtaç olduğu uyarıları vermelidir. Ayrıca onunla konuşmalı, gözlemlerini paylaşmalıdır.

Çocuklar ne kadar sıklıkla değişik ortamlara sokulur ve ne kadar uzun süre çevreleriyle verimli ve üretken bir iletişim kurma fırsatı bulurlarsa o kadar az ağlarlar. Anneye yakın olmak ve onun yanında olduğunu hissetmek bebeği sakinleştirir. Bebekler, anne ve baba ile konuşmaktan çok zevk alırlar.

3. Bebeğinizi muhakkak emzirin. Anne sütüyle beslenen çocuklar zihin bakımından daha fazla avantaja sahiptir.

Anne sütü, bir çeşit omega-3 yağ asidi olan ve beyin gelişmesinde büyük rol oynayan DNA yağı içerir. DNA, beyin dokusunu geliştirip güçlendiren bir besindir.

Kolesterol, beynin gelişmesi için gerekli olan bir başka yağ çeşididir. Bebek mamaları hemen hemen hiç kolesterol içermezken anne sütü, kolesterol bakımından oldukça zengindir.

Emzirilen çocukların daha zeki oldukları ispatlanmıştır. Emzirilen bebekler, anneleri ile daha çok ve daha sık beraber olurlar. Bebeğini emziren anne, onun ihtiyaçlarına karşı çok daha hassas olur. Bu ilgi ve şefkat sayesinde çocuğun çevreye olan ilgisi bir o kadar artar.

4. Bebeğinizle sıkça konuşun ve sohbet edin.

Bebekler sevdikleri insanları ne kadar çok dinlerlerse konuşmayı o derece iyi öğrenirler. Dil, iletişim aracıdır. Bebekler, kelimeleri kullanmaya başlamadan çok önce, başkaları ile iletişim kurmaya başlarlar.

5. Çocuklara karşılık verin, onlara değer verin.

Akıllı bir bebek yetiştirmek, sadece çocukla nasıl konuştuğunuza değil, aynı zamanda onu nasıl dinlediğinize de bağlıdır. Hassas isek ve isteklerine karşılık veriyorsak bebeğin kritik anlardaki anlama ve kavrama becerisini destekliyoruz, demektir.

6. Çocuğunuza kitap okuyun.

Ona kitap okumak için hiçbir zaman çok erken veya geç değildir. Bebekler; ninnileri hatırlatan ve çocuklar için yazılmış kafiyeli şiirleri dinlemeyi çok severler. Ayrıca bebek resimleri ile dolu kitaplara bakmaya bayılırlar.

İlgi Çekici Bir Araştırma

BEBEKLERE KİTAP OKUYUN

Bebeklere erken yaştan itibaren kitap okunmasının, zihinsel gelişimlerine büyük katkı sağladığı belirtildi. İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Hastalıkları Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Gülbin Gökçay, bebeklere altıncı aydan sonra kitap okumanın faydalı olduğunu söyledi.

Prof. Dr. Gökçay, bebeğe kitap okurken çeşitli şartlara dikkat edilmesi gerektiğini kaydederek, "Bebeğinizin aç olmadığı, uykusunun olmadığı, altının temiz ve rahat olduğu bir zamanı kitap okumak için seçin. Bebeğinize kitap okurken fiziksel ve düşünsel olarak başka işle ilgilenmeyin. Ocaktaki yemeği düşünmeyin, çalan telefona cevap vermeyin, diğer çocuklarınız dikkatinizi dağıtmasın. Her gün düzenli olarak en az bir kez, birkaç dakika kitap okuyun. Bebeğinizin "daha fazla" ve "yeter" işaretlerini diğer bir deyişle sıkılıp sıkılmadığını takip edin" dedi. Kitaptaki resimlerin isimlerinin söylenmesi ve

resimlerin kısa cümlelerle açıklanması tavsiyesinde bulunan Gökçay, "Resimleri açıklarken parmağınızla ya da onun parmağı ile gösterin, yazıları parmağınızla takip edin.

Okurken vücudunuz ve sesinizi resimlere uygun kullanın. Bebeğiniz kitaba uzanabilir, tutabilir, ağzına alabilir, sayfaları çevirmek isteyebilir, eli ile vurabilir; engellemeyin. Kitabı tanımasına, kontrol etmesine izin verin. Dikkatle baktığı sayfalarda daha uzun kalın, ilgili yerleri açıklayın.

Bebeğinize sorular sorun ve göstermesi için zaman tanıyın. Kitap sayısı arttıkça okunacak cevapları kitabı çocuğun tercihine bırakın. Kitapların kapağını gösterin, konusunu açıklayın, hangisini istiyorsa onu okuyun" diye konuştu.(*)

ÇOCUKLARINIZLA BİRLİKTE OYNAYIN

7. İyi oyunlar seçin.

Oyun oynamak çocuğun ihtiyacıdır. Bir bebeğin hayatında ilk kez eline çıngırak alması veya bir gencin bilgisayar oyununun şaşırtıcı karmaşıklığıyla yüz yüze gelmesinde olduğu gibi, oyun oynarken çocuklar, sonuca varmayı, dikkatli olmayı, sosyal konuları ve dil becerilerini öğrenirler. Çocuk ne kadar değişik oyun oynarsa, gelişimin hangi aşamasında olursa olsun, öğrenme becerisi o kadar zenginleşir. Değişik seçenekler, imkânlardan hareketle problem çözme becerisi oyunla kazanılır.

Ebeveyn, çocukla oynamalı ve onların oyunlarına katılmalıdır.

8. Çocuğun yaşına ve zekâ seviyesine uygun oyuncaklar seçin.

Oyuncaklar, çocuklara sadece dünyayı öğretmekle kalmaz, ebeveynlere de çocukları hakkında birçok şeyi fark etme fırsatı tanır. Bir oyuncak, mümkün olduğu kadar çok duyuyu harekete geçirmelidir. Öyle ki bebek oynadığı sürece görebilmeli, duyabilmeli, hissedebilmeli ve oyuncakla daha farklı şeyler yapabilmelidir.

9. Çocuğunuzun zekâsını ve yeteneklerini keşfedin ve bunu ilerletin.

Her çocuğun zekâsı, beceri ve ilgi alanı farklıdır. Ebeveynler, çocuklarının bu özelliklerini keşfederek bunları geliştirmek için fırsatlar yakalamalı ve onları kendilerini geliştirmek için motive etmelidir. Önemli olan başarılı notlar almasından daha çok, ellerinden gelen çabayı göstermeleri, gayretli olmalarıdır.

10. Çocuğunuzun okula iyi bir başlangıç yapmasını sağlayın.

Çocuğunuza okumayı, öğrenmeyi sevdirin. Derslere her zaman öncelik verilmeli, okul günlerinde dersler, diğer bütün faaliyetlerden daha önemli kabul edilmelidir.

Ev ödevlerini, öğrenme çeşidi olarak görün ve çocuğunuza gösterin. Öğrenmeyi eğlenceli hâle getirin. Ders çalışan çocuğu takdir edin, ödüllendirin. Ödül, en iyi motive metodudur. Çocuklarımızın olumlu hareketlerini ve başarılarını takip eder, onları takdir edersek yanlışları ve hatalarını cezalandırma ihtiyacı duymayız. Çünkü çocuk bizden hep onay ve takdir görmek ister, yanlış hareket karşısında sustuğumuz zaman çocuk, bizim ne düşündüğümüzü anlar ve bizim takdirimizi almak için hareket biçimini değiştirir.

11. Çocuğunuzu şiddet içeren ve ahlaki değer taşımayan televizyon ve bilgisayar programlarından koruyun.

Çocuğunuza medyayı verimli kullanmayı öğretin. Aksi halde çocuk bu sihirli aletleri yanlış kullanır ve zarar görür. Televizyon sınırlı saatlerde ve programlar seçerek seyredilmelidir. Programlar seçilmeli, faydalı programların seyredilmesi sağlanmalı, seçilerek izlenen faydalı programların dışında evde televizyon açık tutulmamalıdır.

12. Çocuğunuzun okulda ne öğrendiği ile ilgilenin.

Çocuk okuldan geldiği zaman 10-15 dakikanızı mutlaka ona ayırın. Onu ilgi ile dinleyin. Anlattıklarını onaylayarak ve

sorular sorarak dinleyin. Bu sırada başka bir işle uğraşmayın. Çocuğunuza değer verdiğinizi gösterin.

Anne ve baba, okulda olup bitenden mutlaka haberdar olmalıdır. Başarılı çocukların çoğu, eğitimlerine ilgi duyan faal ailelere sahiptir.

13. Çocuk düşük not almışsa yapıcı tavır sergileyin.

Çocuğa olumlu destek verin. Başarıya odaklanmasını sağlayın. Program yaparak ders çalışmasını sağlayın. Zayıf alma sebeplerini araştırın. Başarısızlık, konuyu anlamamaktan kaynaklanıyorsa bu eksikliği giderin. Birlikte ders çalışın veya ona yardım edecek birini bulun. Çocuğa güven ve moral verin. Nasıl başarıya ulaşabileceğini gösterin.

14. Çocukların hayatı ve onun anlamını keşfetmeye hazırlayın.

Bunun için gerekli ortamı hazırlayın. Çocukların dünyaya açılmalarına, istedikleri şeyleri dokunarak, yoklayarak tanımalarına fırsat verilmelidir. Çocuk dokunarak, tadarak, görerek, koklayarak öğrenir. Çevremizi ve dünyamızı beş duyu yolu ile tanırız. Çocukların beş duyularını geliştirmelerine imkân hazırlamalı, gördükleri üzerine düşünmeleri sağlanmalı. Soru sordukları zaman, öğrenmeye hazır oldukları zamandır. Sorular ciddiye alınmalı ve güzellikle cevaplanmalı.

15. Erken yaşlarda kardeşleri ile bağ kurmalarını sağlayın.

Yeni doğan çocuğa aşırı ilgi göstererek öteki çocuklar ihmal edilmemeli. Öbür çocuklarla da özel bir şekilde ilgilenilmelidir, aksi hâlde öteki çocuklarda kıskançlık duygusu uyanır ve kardeşine düşman kesilir. Küçük çocuklar daha fazla ilgi ister. Size daha fazla muhtaçtırlar. Bu sebeple onlara daha fazla zaman ayırmak zorunda kalırsınız. Bunu öteki çocuklarınıza açıklayın. Çocuk ikna edilebilir. Bu arada öbür çocuklarınızı da ihmal etmeyin.

16. Kardeşleri birlikte oynamaya, birlikte vakit geçirmeye teşvik edin.

Her çocuğun beyni özeldir, hiçbir çocuk diğerinin aynısı değildir, bu sebeple çocuklar birbirleri ile kıyaslanmamalı, birinde görülen meziyet, ötekinde yoksa bunu bir eksiklik olarak nitelememelidir. Çocuklar arasındaki problemlerde taraf olmamalı, eşit ve adaletli davranmalıdır. Birbirleriyle alay etmeleri önlenmelidir.

17. Kahvaltıya önem verin.

Kahvaltıya 'başarı yemeği' denmesi boşuna değildir. İyi bir kahvaltı ile bütün gün daha güzel ve neşeli geçer. Proteinler beyni canlandırır, kompleks karbonhidratlar da yatıştırıp dinginlik verir. Bu iki besinin dengelediği bir kahvaltı, çocuğu bütün gün boyunca etkin öğrenmesine ve doğru davranışlar sergilemesine yardımcı olur.

Kahvaltı yapmayan çocuklar, gün boyu düzensiz beslenir, abur cubura daha fazla istek duyarlar.

Kahvaltıda süt içen çocukların öğrenme becerileri kuvvetlenir.

18. Beslenmede aşırı şekerden kaçının.

Lolilop, kurabiye, akide şekeri, pasta gibi beyaz şekerden imal edilen gıdalar, vücudun bağışıklık sistemini zayıflatabilir. Kompleks karbonhidratlar (tam buğday ekmeği gibi) bunu yapmaz.

19. Sağlıklı beslenme alışkanlığı kazanın ve çocuğunuza örnek olun.

Evde beyaz ekmek yerine tam buğday ekmeği, hamburger yerine balık, bol salata ve sebze ağırlıklı yemekler yeyin. Çocuk sizi taklit eder. Onları sebze ve meyve yemeye teşvik edin.

20. Anne ve baba olarak sigara ve alkol içmeyin, çocuklara kötü örnek olmayın.

Sigara içilen evlerde çocuklar duman altı olur ve bundan çok zarar görür.

21. Çocukları hareketsiz bırakmayın. Spor ve egzersiz yaptırın. Şişmanlamamaları için hareket ekmelerine, yürüme-

lerine önem verin. Çocukların uzun süre televizyon veya bilgisayar karşısında hareketsiz kalmamalarına dikkat edin. Çocuk vücudu iyi bir gelişme için harekete ihtiyaç duyar. Uzun süre televizyon ve bilgisayar karşısında hareketsiz kalan çocuğun vücudu sağlıklı gelişmez.

22. Manevi değerlere önem verin. *Allah'ı, Peygamberimizi (a.s.m.), Kur'ân'ımızı, dinimizi sevdirin.*

Yüreğine cennete girme ümidi koyun. Rabb'imizin bizi çok sevdiğini, bunun için bizi yarattığını ve bize akıl, göz, el, ayak gibi paha biçilmez kıymetli organlar verdiğini anlatın.

İnanç yönünden zayıf çocuklar, kendilerini yalnız ve güçsüz hissederler. Depresyona girme riskleri artar. İnanan çocuk, manevi yönden kendini güçlü hisseder, imanı ona sorumluluk duygusu verir. Daha akıllı seçimler yapar. İman, hayata bir anlam verir. Niçin yaşadığımızı, niçin doğru söylememiz, niçin kimseyi aldatmamamız, aksine herkese iyilik yapmamız gerektiğini bize imanımız söyler. Çocukların dinî duygularını geliştirmek için bayramlar, kandiller coşkuyla karşılanmalı, mübarek günlerde çocuklara hediyeler alınmalı, birlikte ibadet ve dua edilmelidir, imkân varsa camilere gidilmeli, mabetler ziyaret edilmelidir.

23. Hayatın bir sınav olduğunu çocuğunuza öğretin.

Onlara dünyaya iyilik yapmak, sevap kazanmak ve güzel işler yaparak cenneti kazanmak için geldiğimizi anlatın. Manevi yönden çocuklarımızı güçlü yetiştirmezsek içki, kumar, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar çocuklarımızın yolunu kesebilir. Kötü alışkanlıklar, insanların hayatını mahveder. Dinimiz kötü alışkanlıkları yasakladığı gibi, insan ruhuna ferahlık ve huzur veren güzel davranışları da tavsiye eder.

24. Çocuklarınızı ahlaklı, dindar ve erdemli yetiştirmeye gayret edin.

Onlara sözlerinizle güzel tavsiyelerde bulunduğunuz gibi, yaşayışınızla da örnek olun.

Güzel davranış, en güzel hitabettir.

25. Çocuklarınızı çokça ve sıkça sevin.

Çiçek için su ne ise, çocuk için sevgi odur. Onlara zaman ayırarak, onlarla birlikte oynayarak onlara değer verdiğinizi gösterin. Birlikte kitap okuyun, yürüyüş yapın, bulmaca çözün. Birlikte geçirebileceğiniz zamanı mümkün olduğu kadar çoğaltın. Evde namazları mümkün olduğunca birlikte kılın. En güzel eğitimci Peygamberimiz (a.s.m.), çocukları çok sever, onlarla konuşur, oyun oynardı. Kendisi namaz kılarken torunları Hasan ve Hüseyin, onun sırtına çıkar, oynarlardı. Şefkat Peygamberi (a.s.m.), torunları sırtına bindiği zaman birçok defa secdeyi uzatmış, onlara hiç kızmamış ve hiç azarlamamıştır. Sevgi, şefkat ve ilgi, çocuk eğitiminin vazgeçilmezleridir.

İbret Verici Bir Olay

AĞLAMASI DURURULAMAYAN BEBEK

Amerika'da bir bebek dünyaya gelir. Doğum sırasında annesi vefat eden çocuk durmadan hıçkırıklarla ağlar. Ağlamaktan boğulacak gibidir. Ebelerin çabaları fayda vermez, onu dindirmek için ne kadar çaba sarf ederlerse etsinler, çocuk ağlamayı sürdürür. Çaresiz kalan ebeler, bir psikoloğa baş vururlar ve durumu anlatırlar.

"Ne yaptıysak çocuk ağlamayı kesmedi. Ne tavsiye edersiniz?" diye sorarlar.

Psikolog çocuğun annesinin milliyetini sorar.

"Türk"derler.

Doktor, ebelere:

"Bir Türk anne bulun, ona kendi dilinde ninniler söylesin" tavsiyesinde bulunur.

Bir Türk anne bulunur ve çocuk kucağına verilir. Anne çocuğu kucağına alır ve ninni söylemeye başlar:

"Uyusun da büyüsün ninni...

Tıpış tıpış yürüsün ninni...

Uyu yavrum ninni...

Büyü yavrum ninni..."

Bu sözleri duyan bebek ağlamayı keser ve huzura kavuşur.

Psikoloğun açıklaması ilgi çekicidir:

"Çocuk anne karnında Türkçe sesler duydu. O dile aşina oldu. Dünyaya geldi, siz İngilizce konuşmaya başladınız. Yabancı bir çevreye düştüğünü anladı ve ağlamaya, feryat etmeye başladı. Güvendiği sesi aradı. Annesinin konuştuğu dili konuşan bir ses duyunca da tekrar kendini güvende hissetti."

Dipnotlar:

(*) Habervakti.com - Tarih: 29.11.2004.

25. Bölüm

"Temel değerler, dilbilgisi kuralları gibidir. Konuşurken hiç kimse dilbilgisi kurallarına ihtiyaç duymaz ama "Ne, en iyi nasıl söylenmeli?" tartışması başladığı zaman dil kuralları lazım olur. Temel ahlaki değerler de öyle. Neyin doğru neyin yanlış, kimin haklı kimin haksız olduğunu tartışmaya başladık mı temel değerlere başvururuz."

—PROF. MANFRED SPITZER

AHLAKİ DEĞERLERİN ÖĞRETİMİ, ÖN BEYİN VE DEĞERLENDİRME

İNSAN BEYNİ SADECE GÖRME, duyma, koklama, tatma ve dokunma yoluyla gelen uyarıları algılayan bir sinirsel makine değil; aynı zamanda düşünen ve ahlaki değerlendirmeler yapan yüksek kapasiteli bir organdır. İnsanın sadece resim, müzik, mimari yeteneği hayranlık uyandırmıyor; daha fazla anlama, değerlendirme ve moral değerler bulma yeteneği araştırmacıları şaşırtıyor.

Gülün *kırmızı* ve üzümün *tatlı* olduğu değerlendirmesi;

yardım etmenin *iyi*, yalan söylemenin *kötü* olduğu değerlendirmesinden farklıdır. İnsan haksızlığa *itiraz* eder. İtiraz etmek, daha çok yetenek isteyen bir değerlendirme. Daha fazla birikimi gerektirir, bir sıfatı ve özelliği tespitten daha karmaşıktır.

Vücudumuzun ihtiyaçları ile temel değerler arasında her zaman bir uyum yoktur. Gerçi vücut ihtiyaçlarımız, algılamalarımızı ve motive olmamızı etkiler fakat bazen vücut ihtiyaçlarımıza rağmen bir şeyi yapmak isteriz. Sabah namazından sonra makale yazmak zorundaysam vücudumun yatıp uyumak istemesine rağmen yazarım. Okula ve işe gitmek zorunda olan insan, uyuma isteğine rağmen hareket eder.

Temel değerler, hayatımızın düzenlenmesi ve toplumun huzuru için vazgeçilmez ölçülerdir. Bir ölçüde hedeflerimizle de ilgilidir, onlarsız olamayız.

Mesela **sağlık** en temel değerlerden biridir. Sağlığımız için sigaradan, şekerimiz yüksek olduğu için tatlı yemekten, tansiyonumuz yüksek olduğu için tuzlu yiyeceklerden ve böreklerden vazgeçeriz.

İş sahibi olmak önemli bir değer. Yorgun olmamıza rağmen sabah erken kalkar, duş alır, yola koyuluruz. İşimizi kaybetmek istemeyiz.

Araba, insan için önemli. Birçok insan araba almak için para biriktirir, başka ihtiyaçlarından vazgeçer.

Hürriyet, çok önemli bir değer. Hürriyet ve vatanımızı savunmak için hayatımızı vermeye razı oluruz.[1]

(ÖN BEYİN) VE TEMEL DEĞERLER

Beyin araştırmalarının en yeni bulgularından biri de temel değerlerin (ön beyin) tarafından tespit edildiği ve belirlendiği gerçeğidir. Ön beyin, genel olarak ergenlik çağına kadar ve hatta sonrasında gelişir. Her şeyi düzenler, planlar ve birbirine

ekler. Hedefe uygun davranışlar geliştirmemizi sağlar. Büyük hedefler ve temel inançlar için kısa süreli ihtiyaçlardan vazgeçmemizi temin eder. Mesela, ramazan ayında yemeyiz, yeme ve içme isteğimizi bastırırız.

Anlama, değerlendirme, ahlaka önem verme ve yorumlama, ön beynin en önemli fonksiyonları arasındadır.

Hiçbir beyin, ötekinin aynısı değildir. Her beyin orjinaldir ve kendine hastır.

Beynin bir yerinde meydana gelen arıza, her insanda aynı rahatsızlığa yol açmaz, herkes aynı belirtilerle karşılaşmaz.

Beyin tek yönlü bir organ değil, değerleri belirleyen ruh, beynin her tarafında bulunuyor. Beyin son derece esnek (modular) inşa edilmiştir. Bir bölümde arıza meydana gelirse öteki bölümler o bölümün görevini üstlenebilir. Değerler sistemi de öyle. Beynin her tarafında.

PHINEAS GAGE OLAYI VE FRONTAL BEYİN

Ön beynin temel değerlerle ilgili olduğunu gösteren ilk bilgi meşhur nöroloji hastası Phineas Gage olayı ile öğrenildi. Phineas Gage, 25 yaşına kadar görev bilincine sahip sevilen bir insandı. 13 Eylül 1848'de bir iş kazası sonucu ön beynini kaybetti. Kazadan sonra Gage, bir kağnı ile köye getirildi, tedavi edildi. Ev doktoru Dr. Harlow, çok fazla kan kaybettiğini, çok bitkin olduğunu kaydediyor. Yazdığı ayrıntılı raporda şöyle diyor:

"Çok acı çekiyordu, yanağının üzerindeki delik dikkatimi çekti. Demir parçası buradan beynine doğru girmişti. Kalp atışı 60 idi, güçsüz ve kurallı. Beni hemen tanıdı ve şöyle dedi: Ümit ederim çok kötü yaralanmamışımdır."[2]

Gage, 1861 yılına kadar yaşadı fakat beyninin sol ön tarafına saplanan demir parçası, beyninin sol tarafını mahvetmiş; ön şakakta, saçların olduğu yerde bir delik açmıştı. Kazadan

sonra bambaşka biri oldu. Daha önce zeki, işini iyi yapan, görev bilinci taşıyan, istediğini yapabilen, hedeflerini gerçekleştiren, enerjik bir insandı. Kazadan sonra güvensiz, davranışları tutarsız, ne yaptığını bilmeyen biri hâline geldi. Sol göz tamamen görmez olmuş, sol yüze felç inmiş, kişiliği tamamen değişmişti.

Phineas Gage olayından beri, ön beynin manevi değerlerle ilgilendiğini biliyoruz. Ön beyin, sadece güzel ve çirkin değerlendirmesinde bulunmuyor, iyi ve kötü değerlendirmesi ile de yetkili. Kurallar, ön beyne kayıtlı. Kurallar ne kadar soyut ve karmaşık ise o kadar ön tarafa kayıtlı. Ön beyinde çok basamaklı değerler sistemi bulunuyor; beyne gelen uyarılar, bizim kavramamıza ve davranışlarımıza etki ediyor.

MANEVİ DEĞERLER VE KUTSAL KİTAPLAR

Her değerlendirme beyne kaydediliyor. Zamanla beynimizde bir değerler sistemi oluşuyor. Bu sayede daha sonraki olaylar karşısında daha hızlı ve amaca yönelik değerlendirme yapmamız kolaylaşıyor. Bu şekilde beyinde ödül ve ceza sistemi oluşuyor. Güzel-çirkin, iyi-kötü, hoş-sevimsiz kavramları zihne yerleşiyor. Sempati ve antipatiler oluşuyor. Tıpkı konuşma ve anlama yeteneğinin oluşması ve gelişmesi gibi.

Hayat boyu karşılaştığımız veya yaşadığımız milyonlarca hatıra, hikâye, olay, dil yoluyla hafızaya kaydediliyor. Eğer bir yabancı dil öğrenir ve bir cümlenin nasıl ifade edileceği konusunda şaşırırsak dilbilgisi kurallarına başvururuz.

Yabancı dilde "*Ev büyüktür.*" dediğimiz zaman sadece evin katları ve fiziki büyüklüğü ile ilgilenmeyiz, özne-yüklem, ekfiil de bizi ilgilendirir, onları yerli yerinde kullanmaya çalışırız.

Ahlaki değerlerin oluşmasında kutsal kitaplar büyük rol oynar. Müslümanlarda **Kur'ân**, Hristiyan toplumlarda İn-

cil, Museviler içinde Tevrat, ahlaki değerlerin oluşmasında önemli ölçüde belirleyici olmuştur. İslâm toplumunda hiçbir kitap, Kur'ân kadar iyi ve kötünün belirlenmesinde etkili olmamıştır. Beyinde temel değerler oluşurken toplumun inanç ve kabulleri her zaman belirleyici rol oynar.

Manevi değerler içinde insan en çok adalete önem verir. Dünyada adaleti sağlamayı, her gün birlikte olduğumuz insanlarla adaletli bir dünyada yaşamayı isteriz. Kimseyi aldatmama, yalan söylememe, adam öldürmeme, dürüstlük, yardımseverlik... Hepsi toplum hayatında ihtiyacımız olan değerler.

Kutsal kitap, "*Öldürmemelisin*!" der. Adaletli bir dünyada yaşamak için haksızlıklar olmamalı. İnsanın empati yapmayı öğrenmesi lazım. Temel ahlaki değerleri belirleyen bir hadis şöyle:

"Kendine yapılmasını istemediğin bir şeyi, başkasına yapma."

Beyin araştırmaları, bizi ortak bir değerler sistemine de götürmeli.

DİL VE AHLAK PRENSİPLERİ DÜŞÜNCE ÜRÜNÜ

Ahlak kuralları, insana adaletli ve barış dolu bir dünyada yaşayabilmesi için ne yapması gerektiğini söyler. Dil kuralları gibi, ahlak kuralları da olmalı. Davranışların doğru ve güzel olması, dili doğru ve güzel kullanmaktan daha önemlidir.

Uluslararası anlaşmada dil ne kadar önemliyse ahlak kuralları da o kadar önemlidir. Yabancı dil öğrenen kimse; bir yığın kelime, kavram, kural, cümle, yan cümle öğrenir. Başka bir ülkede yaşayan için oradaki ahlaki değerleri kabullenmek zordur. Ahlak kuralları, dil ve yazı kuralları kadar açık ve net yazılmaz.

Hâlbuki dil ve ahlak, aynı anneden doğmuştur.

İkisi de felsefenin, yani düşüncenin çocuğudur. İkisi de ya-

pısal düzenleme ile uğraşır, biri nasıl konuşacağımızı, diğeri nasıl davranacağımızı söyler.

Beyin araştırmaları dili zenginleştirdi. Beyin, fiili başka, isimleri ve cümleleri başka yere kaydediyor. Cümle ne kadar karmaşık ise o oranda ön beyne gider. Yaranın acısı beynin başka bir bölümüne, yara kelimesi başka bir bölüme kaydediliyor.

Bu ilerlemelere rağmen dil kuralları ile sosyal problemler çözülmez fakat beyin denen organın iyi anlaşılması problemlerin çözümünde bize yardımcı olur.

Ahlaki değerler sayesinde insan, karmaşık toplum hayatında kendine yön ve yol belirler. Şanslı ve mutlu yaşamayı öğrenir. Bu da insanın ulaşabileceği en önemli başarıdır.

Beyin en son manevi değerler sistemini öğrenir. Gerçi beyne gelen uyarıların değerlendirilmesi, beyindeki merkezi sistem ve ödül sistemi sayesinde erken yaşta başlar. Daha insan çocukken karanlıktan korkar, elmanın tadı onun iştahını kabartır. Buna rağmen, ön beynin tam olarak gelişmesi, özellikle orta ve alt bölümünün gelişmesi, ergenlik yaşına kadar sürer. Bu sebeple **İslâm dini, çocuğu ergenlik yaşından sonraki davranışlarından dolayı sorumlu tutar.**

Ön beyin, sadece değerlendirmeler yapmaz, aynı zamanda istatistik tutar, tecrübeleri biriktirir, bunlar sayesinde davranışları yönlendirir. Ön beyin, mantıklı düşünmeyi ne kadar erken öğrenir ve temel değerleri ne kadar önce depolarsa davranışlar, o oranda istek ve isteksizliğe, ödül ve cezaya bağlı olmaktan kurtulur, tecrübelerin ışığında karar verilir.

Beyin gelişiminde, en son olarak üst beyin bölgelerine sinir lifleri bağlanmakta; sinir lifleri, sinir iplikleri ile sarılmaktadır. Sinir liflerinin sinir iplikleri ile sarılması ergenlik çağını bulur hatta bu gelişme daha sonra tamamlanır. Ön beyin, gelişmesini en son tamamlar.

17. bölümde ele alındığı gibi, "kritik süreç"te dil öğrenerek

beyni gelişen bir çocuk, dili hatasız konuşabilir. 12-13 yaşına kadar ana dil öğrenilmelidir. Daha sona öğrenilen dil, hatasız konuşulamaz.

Moral değerlerin öğrenilmesi de dil yeteneğinin kazanılması gibidir. Çocuk, doğru ve dürüst davranmayı, bu süreçte öğrenmelidir. Çocuk, bir yandan temel değerleri öğrenir bir yandan da davranış biçimleri sergiler. İlerideki davranışlarda model teşkil edeceği için bu dönem önemlidir. İnsan bu yaşta ahlaki değerleri benimserse daha sonra karmaşık durumlarda doğru davranışlar sergiler. Yetişkin bir insan, nasıl dili hatasız konuşmayı öğrenirse aynı şekilde davranış hatası yapmamayı da öğrenir.

Dil için, beynin ön bölümü önemlidir. Temel değerler, dilbilgisi kuralları gibidir, özellikle karmaşıklıkları bakımından birbirine benzerler. Bu sebeple temel ahlaki değerler, anlaşmazlıklar, şüpheli ve karmaşık problemler üzerine insan, ergenlik yaşından sonra daha isabetli değerlendirmeler yapabilir.

Çocuk, dil bilgisi kurallarını uygulayabiliyorsa onunla dil kuralları üzerine konuşmak anlam taşır. Yuvaya giden çocukla dilbilgisi konuşmak anlamsızdır. Bu yaşta dil öğrenilir ama çocuk henüz dile hakim değildir. Aynı şekilde ahlak felsefesi de ilkokul yaşlarında öğretilemez. Elbette iyi veya kötü, güzel veya çirkin davranışlar, iyilik yapma, kötülük yapmamak gibi ahlak kuralları çocuklara öğretilmelidir; çocuk yuvada dili konuştuğu gibi, bunları da öğrenmeli ama dili mükemmel konuşamadığı gibi, davranışları da mükemmel değildir. Ahlaki değerler üzerine tartışmalar, yedinci sınıftan sonra yapılmalıdır.

Buradan "eğitim ve öğretim, yedinci sınıfa kadar ahlaki değerlerden arındırılmalı" anlamı çıkmaz. Nasıl yedinci sınıfa kadar çocuğun dili güzel konuşması için çalışma yapılıyorsa temel değerleri benimsemesi ve davranışlarını güzelleştirmesi için de ahlak eğitimi yapılmalıdır. Çocuk, arkadaşları arasında

sorumluluk almayı, güven duymayı, güven vermeyi, çatışma çıkması hâlinde problem çözmeyi yavaş yavaş öğrenmelidir. Dil öğretimi gibi, ahlak öğretimi de küçük yaşta başlamalıdır. Dil, nasıl örnek cümlelerle daha iyi öğrenilirse ahlak da örnek davranışlarla daha iyi öğrenilir. Gençler, temel değerleri zaman içinde benimser ve uygular.

BEYİN GELİŞİMİ VE TOLERANS EĞİTİMİ

Beyin araştırmalarının ortaya koyduğu gerçek şu: Temel ahlaki değerlerin yerleştiği ön beyin, gelişimini en son tamamlıyor ve gelişim oldukça yavaş oluyor. Ön beyinde; şekil, kurallar ve davranışların bütününün temsil edildiği kompleks bir sistem oluşuyor. Bu sistem, günlük olarak kullanılıyor ve alınan kararları etkiliyor. Ekmeğin sucuklu veya peynirli oluşu, renklerin siyah-beyaz ve sarı-siyah oluşu bu sistem sayesinde tespit ediliyor.

Ön beynin gelişimi sırasında elde edilen tecrübeler, bizi tek yönlü ve fanatik olmaktan koruyor. Bu sebeple eğitim yılları, aynı zamanda seyahat yılları olmalıdır. Alman şairi Wolfgang Goethe, "Zeki insan için en iyi eğitim, gezerken elde edilir," demiş.

Bizde çok meşhur bir tartışma konusu vardır: Çok gezen mi bilir, çok okuyan mı, diye. Gezilerin öğretici olduğu kesin. Öğrencilik yıllarında ne kadar çok kardeş okul seçilir ve öğrenci değişimi programı uygulanırsa öğrenmede verimlilik o kadar artar. Öğrenciler farklı kültürleri, dinleri, değer yargılarını, ahlak ölçülerini görür; onları hoş görmeyi öğrenirler. Ayrıca farklı kültürdeki insanlarla ortak paydalar bularak, onlarla ortak çalışmalar yapma yeteneklerini geliştirirler.

İnsan ne kadar çok şey görürse ileriki yıllarda o kadar çok toleranslı olur. Çeşitli tecrübeler sayesinde zihnimizde başkalarının farklılıkları ile ilgili tasavvurlar oluşur, onlarla ilgili

oluşan değerlere yer açılır. Farklı değerlere sahip olanlara daha kolay uyum sağlarız. Çocuğun beyninde, farklı değerlere açılan yer, ne kadar geniş olursa ileriki yıllarda karmaşık sorunlar ile ilgili doğru kararlar alması o kadar kolaylaşır.

Gençler, tek yönlü ahlak ölçüleri ile yetiştirilirse ileriki yıllarda farklılıkları toleransla karşılayamazlar. Tek yönlü değerler, illa da fanatizmi doğurmaz ama çocuk eğitim yaşında farklılar öğrenilirse ileriki yaşlarda insan daha toleranslı olur.

Almanya'da öğretmenlik yaptığım yıllarda şahit oldum. Gymnasiumlarda (ortaokul-lise) okuyan öğrenciler 7. sınıfta Fransa'ya, 9. sınıfta İngiltere'ye birer haftalık gezi düzenliyorlar. Fransa ve İngiltere'den seçilen kardeş okullar ziyaret ediliyor, o okullardan gelen çocuklar birer hafta evde misafir ediliyor. Liseyi bitiren genç, en az iki dil öğreniyor, iki ülke görüyor, iki ülkeden arkadaş ediniyor, onların evinde misafir oluyor, onları evinde misafir ediyor.

Almanya'da kardeş okul uygulaması İngiltere ve Fransa ile sınırlı değil. Zaman zaman Türkiye'ye gelen ve ülkemizdeki kardeş okulları ziyaret eden Alman öğrencilere de şahit oldum. Bahçelievler Anadolu Lisesi'nde iken Nürnberg'deki Prickheimer Gymnasium öğrencilerine ev sahipliği yaptık.

Kardeş okul sistemi geliştirilmeli, farklı bölge ve ülkelerdeki çocuklarla arkadaşlık ve dostluklar kurulmalı, öğrencilere daha fazla tolerans ve hoşgörü kazandırılmalı.

EĞİTİCİLER NE YAPMALI?

Ahlaki değerler hem aile hem okulda öğretiliyor. Eğitim, daima örnek olmayı gerektirir. Çelişkili ve tartışmalı durumlarda karar vermek için öğrenci, örneğe ihtiyaç duyar.

Ahlak, doğru davranmayı, dilbilgisi doğru konuşmayı öğretir. Alışveriş yaparken başkasıyla iletişim kurmayı da öğre-

niriz. Gençlerin, başkaları ile iletişim kurmayı öğrenirken de örneklere ihtiyacı var.

Hayat çelişkiler yumağıdır. Bir yandan politikanın verimsizliğinden şikâyet ederiz, öte yandan politikacıları karalarız. Bir yandan barıştan söz ederiz, öte yanda çocuklar saatlerce karate, judo, tekvando çalışır, güç kullanmayı öğreniriz. Bir yandan zamanı verimli kullanmaktan söz ederiz, öte yandan saatlerce bizi ilgilendirmeyen haberlere, filmlere, maçlara takılırız.

Hâlbuki örnek olmak, anlatmaktan çok daha önemli.

Temel değerler ve ahlak, toplum hâlinde yaşarken önemlidir.

"*Yaşama hakkı, barış, kardeşlik, hürriyet, adalet, gerçek, bilgelik, sevgi, saygı, güzellik...*" gibi temel değerlerin çoğu, toplum dışında bir anlam taşımaz. Bunlar, ancak toplum içinde değerlidir.

Temel değerleri anlatmakla bunların eğitimi tamamlanmış olmaz. Ahlak, ancak hayata geçirilirse önem kazanır. Eğiticiler, yaşanmış örnekler vermek, kendileri de örnek olmak zorunda. Sigara ve içki içmenin zararlarından bahsedip kendisi içen eğiticinin sözleri çelişki meydana getirir ve öğrenci üzerinde etkili olmaz. Gençlere görüşlerini açıklama fırsatı vermeli, yanlış yapmaları hoşgörü ile karşılanmalı, onlara örnek olmalı.

Eğitimde ailenin yeri ve önemi tartışılmaz. Temel değerler, önce ailede öğrenilir. Okul, değerler eğitimini tamamlar.

Bu bağlamda şu nokta çok önemli:

Okulda verilen eğitim, evde öğretilen temel değerlerle çelişmemeli, anne ve baba öğretmenle diyalog hâlinde olmalı, öğretmen ailenin değerler sistemine saygı duymalı.

Netice:

Doğru ve güzel konuşmak için dil kurallarını bilmeye ihtiyaç vardır. Doğru, düzgün ve ahlaklı davranmak için, ahlak kurallarına ihtiyaç bulunmaktadır. 13 yaşına kadar dili

öğrenmeyen, ancak çok büyük emek ve çalışmalar yaparak dili yanlışsız öğrenebilir.

Davranışlar için de aynı şey söz konusu.

Ahlak kuralları beynin ön bölümüne yerleşir. Bu bölüm, beynin en son olgunlaşan kısmıdır. Ahlak felsefesi ve tartışmaları ancak ergenlik yaşından itibaren, yedinci sınıf ve sonrasında yapılabilir. Çocuğun zihninde yeterince tecrübe ve değerler sistemi oluşmadığı için bu yaştan önce ahlak konularını tartışmak, yeterince verimli olmaz.

Düzgün ve güzel konuşmak için nasıl küçük yaştan itibaren eğitim veriliyorsa çocukların ahlaklı davranması için de küçük yaştan itibaren eğitim verilmelidir.

Ahlak eğitiminde önemli olan, ders ve nasihat vermekten ziyade örnek olmaktır. Büyükler, davranışları ile örnek olmak zorundadırlar. Anlatılan fakat tatbik edilmeyen kurallar, çocuklar tarafından önemsenmez. Çocuk, sözden ziyade davranışa bakar.

Öğrenim çağında geziler yapmak, farklı dil ve kültürleri öğrenmek, öğrencileri daha toleranslı yapar. Farklılıkları hoşgörü ile karşılama, farklı düşünen insanlarla barış içinde birlikte yaşama, çocuklara okul çağında öğretilmelidir.

Demokrasi Eğitimi Şart

KONRAD GROSMÜLLER, TOLERANS VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ

1994 senesi idi. Bahçelievler Anadolu Lisesi'nde çalışıyordum. Almanya'dan öğrencileri ile birlikte Türkiye'ye gelen sosyal bilgiler ve politika dersi öğretmeni Konrad Grosmüller'i evimde misafir ettim. Her gün okula beraber gidip geliyor, çeşitli konularda bol bol sohbetler ediyorduk. Bazı günler de İstanbul'un tarihî ve turistik yerlerine geziler düzenledik. Bir gün

evimizin balkonunda çay içerken Konrad şöyle dedi:

– Konuşmalarından sosyal demokrat görüşlere sahip olduğun anlaşılıyor. Sosyal demokrat partiye üye misin?

– Sosyal görüşlerimin olduğu doğru ama bizim memur yönetmeliği bir partiye üye olmayı yasaklar. Üye olanı meslekten atar.

– Çok tuhaf.

– Sen bir partiye üye misin?

– Sosyal Demokrat Parti'ye üyeyim hem de ilçe başkanıyım.

– Allah bilir, sen görüşlerini sınıfa da getiriyorsundur.

– Elbette getirirm.

– Çocukları tek taraflı şartlandırmış olmuyor musun?

– Tek taraflı olmaz. Din dersi öğretmeni Hans'ı tanırsın. Hans, Hristiyan Demokrat Partili. O da görüşlerini anlatır. Çocukların anne ve babaları vardır. Öteki öğretmenler var. Gazete ve dergi takip ederler. Böylece zihinlerinde kendilerine göre bir dünya görüşü oluşur. Böylece çocuklar, farklı fikirleri dinlemeyi, farklı düşünenlerle birlikte yaşamayı hatta ortak noktalar bulmayı, farklılıkları tolere etmeyi ve demokratik düşünceyi okulda öğrenirler. Bu yapılmazsa ne olur biliyor musun?

– Ne olur?

– Hitler gibi karizmatik etkisi olan bir lider çıkar, kalabalıkları peşine takar ve ülkeyi bir felâkete daha sürükler. Demokratik düşünce okulda öğretilmeli. Sosyal görüşü olmayan öğretmen olmaz. Belki matematik ve muhasebe öğretmeni dünya görüşüne sahip olmazsa kınanmaz ama Almanca, İngilizce, sosyal bilgiler, felsefe, sosyoloji dersi öğretmeni mutlaka bir dünya görüşüne sahip olmalıdır.

Anekdotu yorumlamayı sizlere bırakıyorum.

Hem Anayasa'ya "partiler, demokratik hayatın vazgeçilmez unsurudur," yazıp hem de okullarda politik görüş belirtmeyi yasaklamanın çelişkili bir tutum olduğu meydanda. Öğretmen ve devlet memurlarının, siyasî partiye üye olmalarını yasaklamak faydasız. Okul müdürlüğü dâhil, eğitim sistemi içinde önemli mevkiye gelmek isteyen, iktidar partisinden veya bir milletvekilinden destek bulmak zorunda. İki yüzlülüğe gerek yok.

Demokrasi ve demokratik değerler okulda öğretilmeli. Demokrasinin halka değer veren ve onun kendi seçtikleri tarafından yönetilmesini sağlayan en iyi sistem olduğunu anlatmalı. Winston Churchill'in dediği gibi, demokrasi, kötü bir sistem fakat daha iyisi bulunamamıştır.

Demokrasi, hoşgörü, farklılıkları toleransla karşılama, insan hakları ve insanları bir arada tutan temel ahlaki değerler, eğitim sisteminin çocuklara kazandırması gereken erdemlerin başında gelir.

Dipnotlar:
(1) *Lernen,* s. 340.
(2) *Harlow,* 1868, s. 332; Lernen, s. 343.

26. Bölüm

"Çocuklar, medyanın zararlarından mutlaka korunmalı."
—PROF. DR. SEFA SAYGILI

TELEVİZYON ÇOCUKLARA ŞİDDET KULLANMAYI ÖĞRETİYOR

BAZI EĞİTİMCİLER, televizyonların öğrenmeyi engellediğinden şikâyet ediyor. Konu bu kadar basit değil. Beyin, öğrenmemeyi başaramaz, mutlaka öğrenir. Televizyonlardan da mutlaka bir şeyler öğrenir. Yazık ki televizyon programları, eğitimden ziyade, çok seyrettirme ve reklam alıp para kazanma amacı güdüyor. Film yapımcıları, izlenme endişesiyle heyecan ve şiddete yöneliyor. Eğitim amacıyla yapılan program ve film sayısı yok denecek kadar az.

Maalesef çocuklar, televizyon ve bilgisayarlardan şiddet kullanmayı ve saldırganlığı öğreniyor. Televizyonlar onları saldırgan hâle getiriyor.

Çocuklar, televizyonun zararlarından korunmalı.

Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre 12. sınıf öğrencisi 13 bin saatini okulda, 25 bin saatini televizyon başında geçiriyor. İlkokulu bitiren bir öğrenci, televizyonda 8 bin öldürme, 100 binden fazla şiddet olayı görüyor.

Kablolu yayının bulunduğu bir evde 18 yaşına kadar büyüyen bir gencin 32 bin öldürme, 40 bin öldürmeye teşebbüs olayı gördüğü tahmin ediliyor.

2 Nisan 1992 günü Wasington'da 10 televizyon kanalının programları sabah altıdan gece yarısına kadar incelemeye alındı. Ortalama 180 saat yayın yapan bu kanallarda 1.846 şiddet olayı tespit edildi. Bunlardan 175'i öldürme, 751'i aşırı şiddet kullanma. Daha da kötüsü bu öldürme olaylarının:

% 73'ü zararsız olarak sunuldu.

% 58'i negatif olarak değerlendirilmedi.

Sadece % 4'ü acı ve zarar verici olarak takdim edildi.

Televizyonlar güç kullanmayı, ekseriyetle masum gösteriyor.

Araştırmalar, televizyonların toplumdaki sözlü saldırıları iki kat, fiziki saldırıları üç kat artırdığını gösteriyor.[1]

Televizyon filmlerinde şiddet olayları gören çocuklar, film kahramanlarını taklit ediyor ve saldırganlaşıyor. Çocukken televizyonda dayak atma olayını gören biri, büyüyünce çocuklarını ve eşini dövüyor.

Çocuklara televizyon karşısında seçici olmayı, faydalı programlar seçmeyi öğretmek gerekiyor. Çocuğun her gün ancak bir program seçmesine izin verilmeli; ya faydalı program seçmeyi öğretmeli veya seyrettirmemeli.

En önemlisi davranışlarımızla çocuklara örnek olmalıyız. Günde sadece bir program seyretmeliyiz. Bu programı niçin seçtiğimizi, kendimize ve sorduğu takdirde çocuğumuza açıklayabilmeliyiz.

TELEVİZYON OLMASAYDI...

Amerika ve Kanada'da televizyon 1950'li yıllarda seyredilmeye başladı. Araştırmacı **Canterwall**'in yaptığı araştırmalar, televizyonun hayata girdiği 10-15 sene içinde öldürme olaylarının ikiye katlandığını ortaya koydu. Aynı yıllarda TV seyretmeyen ve Güney Afrika'da yaşayan ve Amerika'dan göç eden beyazlar arasında öldürme olayları % 7 azaldı. Bu ülkede 1975'te televizyonun seyredilmeye başlamasından sonra 1987 senesine kadar öldürme olaylarında % 130 artış gözlendi.

Canterwall'in yorumu şöyle:

"Televizyon keşfedilmemiş olsaydı bugün Amerika'da senede 10 bin insan öldürülmez, 70 bin kadın tecavüze uğramaz, 700 bin suç işlenmez ve insan yaralanmazdı."(2)

TELEVİZYON KARŞISINDA ÇOCUK

Sekiz yaşına kadar çocuk, gerçek hayat ile film arasındaki farkı fark etmez, realite ile fanteziyi ayırmakta güçlük çeker. Gördüğü şeyleri taklit eder. Amerika ve Kanada'da yapılan araştırmalar, televizyonun çocukları çok etkilediğini ortaya koydu.

Korku ve şiddet filmleri seyreden, korku ve şiddeti öğrenir. Sonra da toplumda güç kullanımı ve saldırganlık günden güne artar. Araştırmalar, kızların da şiddet filmlerinden erkekler gibi etkilendiğini ortaya koydu.

Televizyon zaman içinde bağımlılık yapıyor. Televizyon seyrederek büyüyen çocuklar aile kurunca ve problemler başlıyor:

1. Çocuk sahibi olduklarında onları ihmal ediyor, film seyrederken onlara vakit ayıramıyorlar.

2. Komşuları ile az ve yetersiz iletişim kuruyor, sağlıklı iletişim kuramadıkları için güvensiz bir ortamda yaşıyorlar.

3. Televizyon, insanların yeteneklerini geliştirmesine en-

gel oluyor. Özellikle dar gelirli ailelerde televizyon psikolojik bozukluklara yol açıyor. Zengin artistlerin çevirdiği filmleri seyrediyor ve onlara imreniyorlar. Onları elde edemeyince de psikolojileri bozuluyor.

4. Televizyon, insanların kişiliğini değiştiriyor. Saldırgan, kavga dövüşler hak arayan insanları seyredenler, önce bunları olağan karşılıyor, sonra kendisi de saldırganlaşıyor.

5. Televizyon reklamları, insanları aşırı tüketici yapıyor. İnsanlar, ekranda gördükleri şeyleri satın almak istiyor.

Araştırmalar, medyanın kendi kendini kontrol etmediğini, etmek istemediğini ortaya koydu. Televizyon ve bilgisayarı, teknolojik gelişme olarak görüp zararlarını görmezden gelmenin hatta inkâr etmenin faydası yok.

"*Medya, bizzat kendisinin yol açtığı zararları örtbas ediyor ve görmezden geliyor hatta bazen çocuklar televizyon seyretmeli, seyretmeyen çocuklar toplum dışı kalıyor gibi temaları işliyor. 18 yaşındaki bir genç, 200 bin şiddet olayı görüyor. Böylesine şiddetin yaşandığı bir topluma entegre olmaktansa dışında kalmak daha iyi.*"[3]

Aileler, çocuklarını televizyonun insafına terk etmemeli, olup bitenlere seyirci kalmamalı.

Netice:

Televizyonlar, çocukları sadece ders çalışmaktan, kitap okumaktan, faydalı bilgiler öğrenmekten alıkoymuyor; aynı zamanda onları şiddete, tembelliğe yönlendiriyor; onların zamanını çalıyor; ahlak erozyonuna yol açıyor.

Komşularla sağlıklı iletişim kurmamızı engelliyor.

Aşırı tüketici olmaya sevk ediyor.

Özellikle televizyon artistlerine lüks konusunda yetişemeyen fakir insanlarda ruhsal bozukluklara yol açıyor.

Televizyon, çocukların ihmal edilmesine yol açıyor.

Çocuklara televizyon karşısında seçici olmayı, faydalı prog-

ramlar seçmeyi öğretmek gerekiyor. Çocuğun her gün sadece bir program seçmesine izin verilmeli; faydalı program seçmeyi ve seyretmemeyi de öğretmeli.

Prof. Manfred Spitzer; televizyonla ilgili yapılan araştırma sonuçlarını değerlendiriyor ve şu tespiti yapıyor:

"Normal şartlar altında ya faydalı programlar seçmeli veya hiç seyretmemeli."[4]

İki Güzel Haber

YARDIM ETME ZEVKİ

Dişhekimi Mustafa Yalçın, memleketi olan Kars'ın Kağızman ilçesinde okula başladı. Zorluklar çekerek okudu. Yardımsever doktor, o günleri şöyle anlatır:

"Mahallede okul yoktu, karşı mahalledeki okula gitmek için bir derenin üzerinden geçmek gerekiyordu. Zaman zaman gelen bir sel, yapılan derme çatma köprüleri alıp götürürdü. Biz de taşlara basarak karşıya geçmek zorunda kalırdık. Bir keresinde ilkokul birinci sınıftayken buz tutmuş bir taşa basınca kayıp düştüm ve suyla sürüklenmeye başladım. Çevremdekilerin yardımı ile zor kurtuldum. Ortaokul da böyle zor şartlar altında bitti. Sonra İstanbul'da Taksim Atatürk Lisesi'ni bitirdim ve Diş Hekimliği Fakültesi'ne girdim. 1966 yılında mezun oldum."

Mezun olduktan sonra İstanbul'da muayenehane açıp çalışmaya başlayan Mustafa Yalçın, zamanla iyi imkânlara kavuştu ve 1991 yılında memleketindeki çocuklar, kendisi gibi zorluk çekmesin diye yedi sınıflık bir okul yaptırdı. Daha sonra bu okulu 425 kişinin okuyabileceği şekilde genişletti. Dişhekimi Mustafa Yalçın, kendisini okul yapmaya sevk eden duyguları şöyle özetliyor:

"Okulda şu an 425 öğrenci eğitim görüyor. Bu imkânlara sahip olup onu paylaşmak ve sonuçta çocukların yüzündeki sevinci görmek, benzersiz bir duygu."[5]

İKİ TRİLYON LİRA HARCADI KÜLLİYE YAPTIRDI

Niğdeli hayırsever iş adamı Osman Nuri Önügören, Niğde'nin Koyunlu kasabasında 500 konuta hizmet vermesi için, iki trilyon lira harcayarak 6.800 metrekare alana büyük bir cami, imam lojmanı ve Kur'ân kursu yaptırdı.

Niğde müftülüğü ile bir protokol imzalayan hayırsever iş adamı, kurumu 1998 yılında müftülüğe devretti. Kur'ân kursuna 60 öğrenci devam ediyor. Öğrencilerin masraflarını Osman Nuri Bey karşılıyor. Kurs binasının mutfak ve barınma malzemeleri için dört milyar lira harcayan Önügören, ayrıca dört milyarlık geliri, kurduğu Adil Efendi İlim, Kültür ve Yardımlaşma Vakfı'na göndermeyi taahhüt etti.[6]

Dipnotlar:

[1] *Lernen*, s. 364.

[2] *Centerwall*, s. 3061, 1992.

[3] *Lernen*, s. 379.

[4] *Lernen*, s. 367.

[5] *Dişhekimliği* dergisi, Mayıs-Haziran 2004.

[6] *Vakit*, 26.08.2004.

27. Bölüm

"Eğer yürüdüğünüz yolda güçlük ve engel yoksa bilin ki o yol sizi bir yere ulaştırmaz."
BERNARD SHAW

İYİ OKUL, İYİ ÖĞRETMEN, İYİ ÖĞRENCİ

BEYİN ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALAR, çocuklarımızın daha iyi bir eğitim alması ve geleceğe daha iyi hazırlanabilmesi için eğitim bilimcileri ile beyin araştırması yapan bilim adamlarının birlikte çalışması gerektiğini ortaya koyuyor. Eğitimciler, insan beynini eğitmeye çalışıyor. Beyin araştırmacıları da beyin denilen sihirli organın nasıl çalıştığını, nasıl öğrendiğini, bilgileri nasıl sakladığını, nasıl kullandığını, nasıl kararlar aldığını, iradesini nasıl kullandığını araştırıyor. Politikacılar, eğitim politikalarına yön verirken nörologlar, eğitimciler ve beyin araştırmacılarının görüşlerine başvurmalı. Eğitimde başarı, öğrenme organı olan beyni, doğru anlamakla mümkün.

İyi okul, iyi öğretmen ve iyi öğrenciyle mümkün.

İyi öğretmen olmanın ilk şartı, mesleğini ve çocukları sevmektir. Öğretmenin başarısı, kendisini öğrencilerine sevdirebilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Öğrenci, öğretmenini severse dersi daha çok sever. Başarısının öğretmeni sevindireceğini bilir, hem onu sevindirmek hem de takdirini kazanmak için daha çok çalışır. Öğretmeni, hayal kırıklığına uğratmak istemez.

Öğretmeni Başarıya Götüren Yol kitabımı okuyan Gazi-osman Paşa Anadolu Lisesi Almanca öğretmeni Ufuk Bey bana şöyle demişti:

"Kitabınızı okudum ve birçok arkadaşa tavsiye ettim. Kitapta iyi kalpli bir öğretmen ve iyilik yapmak için çırpınan bir gönül gördüm."

İyi öğretmen, şu iki soruya evet diyebilendir:

1. Ömür boyu küstah, gürültücü, eğitimi zor çocuklarla uğraşmak istiyor muyum?

2. Çocuklara ve gençlere, yeni şeyler öğretmek, benim için önemli mi? Bunu yapabilir miyim?

Öğretmen olmak isteyen bu iki soruya kuvvetle, "evet" demeli. Aksi hâlde bu mesleği yapmamalı.

İYİ BİR ÖĞRETMEN

İyi bir öğretmende bulunması gereken en önemli özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Sevgi ve iyilik yapma isteğiyle dolu bir kalp taşımalı.

2. Yürekleri saf, temiz, yarına hazırlanan çocuklara bilgi ve güzel ahlak öğretmekten mutluluk duymalı.

3. Sağlıklı bir kafaya sahip olmalı. Zekâsını; öğrenmek, öğretmek ve iyilik yapmak için kullanmalı.

4. Sıcak kalpli olmalı, kalbinde sadece sevgiye yer vermeli, kin ve düşmanlık duygularını kalbine sokmamalı.

5. Sabırlı olmalı. Çocuklara güzel şeyler öğretmek için

ısrarla çalışmalı. Engeller, azmini artırmalı; zorluklar, iradesini bilemeli.

6. Son derece hoşgörülü ve anlayışlı olmalı. Yanlışları anlayışla karşılamalı, düzeltmek için sabırla gayret göstermeli.

7. Çocukların eksiklerini ve bilgisizliğini anlayışla karşılamalı, onlara bilgi, beceri ve güzel ahlak kazandırmak için elinden geleni yapmalı.

8. Branşını iyi bilmeli. Dersini iyi anlatmalı ve alanındaki yenilikleri takip etmeli.

9. Arkadaşları ile birlikte çalışabilmeli, bilgi alışverişinde bulunabilmeli, takım çalışması yapabilmeli.

10. Çok okumalı, kendisini yenilemeli. Dünyadaki yenilikleri takip etmeli, çocukları geleceğe hazırlamalı.

11. Çocukların ailelerini yakından tanımaya, onlarla iş birliği yapmaya önem vermeli.

12. Kendi kendini motive edebilmeli, mesleğini yapmak ona zevk ve mutluluk vermeli.

Öğretmenlik peygamber mesleğidir.

Mesleğini sevmeyen, öğretmenlik yapmamalıdır. Matematiği beğenmeyen, matematik anlatmamalı, der Prof. Manfred Spitzer.[1]

İyi pasta yapamayan pastaneciden kimse alışveriş yapmaz. Dolayısıyla pastane kapanır. Öğretmenliği iyi yapamayanın okulu kapanmıyor. Mesleğini sevmeyen, bu mesleği kendisi bırakmalı. Mesleğini iyi yapmayan öğretmen görmezden gelinmemeli; neyi, niçin eksik yaptığı tartışılmalı. Başka türlü bu mesleğe kalite getirme imkânı yoktur.

Finlandiya'da öğretmenlere her sene 4-6 hafta hizmet içi kurslar verilir ve meslekte daha iyiyi yakalama çalışması yapılır. Bizde böyle bir sistem yok. Mesleğini seven öğretmen, kendini geliştirme çabası içine girmeli, bu işi iyi yapan tecrübeli meslektaşlarımızla bilgi ve tecrübe alışverişi yapmalı, eğitimle

ilgili kitap ve dergiler okuyarak kendisini yetiştirmelidir.

Kötü öğretmen, kötü fırıncıdan, kötü psikologdan, kötü avukattan daha zararlıdır. Onlar neticede yetişkin, iyi ve kötüyü ayırabilen insanlarla karşı karşıya ama öğretmen, masum çocukları eğitmektedir. Bu sebeple öğretmenler iyi denetlenmeli, öğrencisine faydalı olamayanlar eğitimden geçirilmeli, kendini yenilemeyenler ve yenilemek istemeyenler başka mesleklere yönlendirilmeli çünkü çürük elmalar, sağlam elmaların çürümesine sebep olur.

İYİ OKUL

Öğretmen, öğrenci ve veli bir bütünün parçalarıdır. İyi öğretmen kadar, okuldaki atmosferin de çocukları hayata hazırlamak için düzenlenmiş olması gerekir. İyi okulun sağlıklı bir binası, bahçesi, spor tesisleri, kütüphanesi, laboratuvarları, konferans salonu, gerekli ders araç ve gereçleri bulunmalı. İyi okulda aranması gereken şartlar şunlardır:

1. Öğrenci merkezlidir; çocukların yeteneklerini geliştirir, onları hayata hazırlar ve hayatta başarılı olacak şekilde yetiştirir.

2. Tecrübe kazandırır. Sadece bilgi veren okul, iyi okul değildir. Okul, çocuğun hayatta kullanacağı bilgiyi vermeli, tecrübe kazanmasına yardımcı olmalı.

3. Çocukları araştırma, inceleme ve deney yapmaya teşvik eder, onlara imkânlar hazırlar. Öğretmenler, sadece bilgi aktarmaz, çocukların yeteneklerini geliştirmesine çalışır, onlara danışmanlık ve rehberlik yaparlar.

4. İyi okul, çocuklara öğrenmeyi öğretir. Açlık öğretilemez ancak yaşanırsa verdiği ızdırap anlaşılır. Okulun öğrettiği bilgiler, hayatın realitelerine uygun olmalı. Beyin sadece bilgi öğrenmez, kendisi de bilgi ve düşünce üretir. İyi okul, düşünce ve bilgi üretmeyi öğretir.

5. Nasıl konuşulacağı, anlatarak öğretilemez, çocuk konuşmayı konuşarak öğrenir. İyi okul, güzel konuşmayı, güzel yazmayı, insanlarla iyi iletişim kurmayı öğretir.

İYİ ÖĞRENCİ

İyi öğrenci yetiştirebilen okul, iyi okul ve öğretmeni de iyi öğretmendir. İyi bir öğrencide bulunması gereken nitelikleri *Başarı İnanç İşidir* isimli kitabımda anlattım. Burada kısaca şu maddeleri saymakta fayda görüyorum. İyi öğrenci şunları yapar:

1. Kendisine önemli bir hedef seçer. Başarmak için her şeyden önce başarıyı ister, azim ve sabırla çalışır.

2. Beynini iyi yönetir ve onu tam kapasite kullanır.

3. Başaracağına inanır, kendisine güvenir.

4. Yeteneklerini iyi kullanır.

5. Hayat boyu öğrenir. Hayat bir okuldur, hayat boyu öğrenmek gerekir.

6. Başarılı insanları örnek alır, onların başarılarını tekrarlamak ve onları geçmek için çabalar.

7. Verimli ve disiplinli çalışma metotlarını bilir ve uygular.

8. Zamanı verimli kullanır.

9. Plan yapar ve onu uygular.

10. Verimli ders çalışma metotları bilir ve uygular.

11. Kendisini ve rakiplerini geçmek için çalışır, dünya ile yarışma azmi taşır.

12. Kendisini motive eder, çalışmaktan zevk alır.

13. Olumsuz düşüncelerden zihnini temizler. Başarısızlıkları tecrübe kabul eder, yeniden başlamayı bilir.

14. Önemli ihtiyaçlarını belirler. İhtiyaçların insanı motive ettiğini bilir.

15. Kendine değer verir. Önemli projeler gerçekleştirdiği takdirde başkalarının da kendisine değer vereceğini bilir.

16. Başarılı olmak için bedel ödemek gerektiğini bilir ve bedel ödemeye hazırdır. Derslerde ve ders çalışırken televizyon seyretmekten, bilgisayar ve cep telefonu oyunlarından uzak durur. Medyayı bilinçli kullanır.

17. Büyük ideallere gönül verir. Milletimize, dinimize, insanlığa hizmet etmek için çalışır.

18. İdeallerin insanları yücelttiğini, motive ettiğini bilir, idealleri peşinde koşar, asla yorulmaz.

19. Kahvehaneden, meyhaneden, kumarhaneden, haram zevklerden uzak durur.

20. Hedefi olmayan yelkenliye hiçbir rüzgâr yardım etmez. Kendisine, ailesine, milletine ve insanlığa hizmet için çalışır. Çalışmanın en büyük erdem olduğunu bilir.[2]

OKULDA BİLGİSAYAR

Bilgisayar, teknolojinin en gözde ürünü. Birçok okul, bilgisayarlı eğitim yaptığını söyleyerek reklam yapıyor. Bilgisayar kullanmak, elbette güzel bir şey ama okulda bilgisayar ne zaman öğretilmeye başlanmalı? Bu soruyu doğru cevaplamak gerekir.

Prof. Spitzer'e göre okulun çocuğa kazandırması gereken öncelikli beceriler şunlar:

1. Okuma
2. Yazma
3. Hesaplama
4. Dinleme
5. Tabiî çevreyi ve sanat eserlerini tanıtma
6. Konuşma
7. Dikkatini bir şey üzerinde toplama
8. Disiplin
9. Birlikte çalışma

10. Gezi, gözlem, araştırma yapmayı ve öğrenmeyi öğretme.

İlkokul 7. sınıfa kadar bilgisayara ihtiyaç duyulmamalı. Çocuk, hayatta kendisine lazım olacak becerilerle donatılmalı. 7. sınıftan itibaren bilgisayar öğretilmeli. Çocuk, bilgisayar kullanmayı, bilgiyi dosyalamayı, excelde liste yapmayı, word programıyla mektup ve yazı yazmayı, sunu hazırlamayı, bilgi indirmeyi ve araştırma yapmayı öğrenmeli.[3]

Netice:

İyi okul, çocuğu hayata hazırlar.

İyi öğretmen, çocuklara rehberlik yapar ve öğrenmeyi öğretir.

İyi öğrenci, araştırma ve inceleme yapmayı, kendi kendine öğrenmeyi, başkaları ile birlikte çalışmayı öğrenir.

"İnsanın yaptığından daha iyi bir şey yoktur," der Erich Kaestner. Okul, çocuğa beceri kazandırmalı, yeteneklerini geliştirmeli. Hayatta lazım olmayan bilgi yığınları ile oyalamamalı. Ahlak kazandırmalı, inancını kuvvetlendirmeli, idealizm vermeli.

İyi Okul

AVUSTURALYA'DA İYİ BİR OKUL

İyi bir okul nasıl olmalı? Bunu uzun uzun anlatmak yerine Avusturalya'da özel bir okulda okuyan Thomas'ın Almanya'daki babası Prof. Manfred Spitzer'e gönderdiği maili sunuyorum.

Merhaba Baba,

Bir gün dönmek zorunda olduğumu biliyorum ama şimdilik dönmek istemiyorum. Bir mail yazarak okuyucularımı (elbette

senin okuyucularını) biraz neşelendireyim, biraz da güldüreyim. Buralarda durum şöyle:

Tasmanya'da okula giden, kimle karşılaşırsa karşılaşsın gülümser ve dostça bir "Merhaba" ile selamlar. Burada öğretmen ve öğrenciler, Almanya'dakine göre çok daha iyiler. Belki de bu iyilik, herkesin herkese "sen" diye hitap edebilmesinden kaynaklanıyor, kimse kibarlık budalası değil. Müdüre, "Star Wars filmini seyrettin mi?" diye sorabilirsin, o da bundan memnun olur veya bir başkasına, "Hey Sam (matematikçi), koyu lacivert kravat sana yakışmış," diyebilirsin.

Bizden çok daha iyi olan bir şey varsa o da şu: Öğrenciler, gerçekten bir şeyler öğrenmek istiyorlar. Aileler onlar için bir şeyler ödüyor. (Burası özel bir okul, Tasmanya'da her üç öğrenciden biri özel okula gidiyor.)

Öğretmenler ceza vermeyi bilmiyorlar. (Uyarı, ihtar, uzaklaştırma. Buna ihtiyaç duymuyorlar.)

Okul modern. Kütüphanede bilgisayar ve yazıcısı var. İnternete bağlanabilirsin. Her öğrenci bir dizüstü bilgisayara sahip.

Tahta beyaz, siyah kalemle yazıyorsun.

Yazılılarda kurşun kalem kullanıyorum. Bizde dolmakalem kullanılır, kurşun kalem kullanan ceza alır, biliyorsun.

Okul kıyafeti var. Her gün sabah, ne giyeceğim diye anne ve baba ile kavga etmiyorsun. Pahalı ayakkabı, marka elbise tartışması yok.

Okulda herkesin küçük bir dolabı var ki harika bir şey. Her gün ağır kitapları yüklenip eve taşımak zorunda değilsin.

İnsana neşe veren dersler var. Tiyatro, yemek, el işi ve Almanca (ha ha ha!)

En kötüsü uzun ders saatleri ve tam gün okul. (Sabah 8.30'da başlıyorsun, 15.30'a kadar.) Günde altı saat ders. Bazen dersin yarısı kadar öğrenirsin...

Sana sonsuza kadar yazabilirim ama uyumak zorundayım. Saat 24.30.

Herkese selâmlar...[4]

Not: Tam gün okul daha verimli. Bilimsel araştırmalar bunu söylüyor. Bu konuda Thomas'a hak vermeye imkân yok. Okula giderken kıyafetini seçebilmesi, çocuğun ne giyeceğine karar verebilmesi, kişilik ve kimliğini geliştirmesi bakımından güzel bir şey. Hele bizde kıyafet yüzünden uyarılan, azarlanan, dayak yiyen, ceza alan, hakaret gören öğrencileri düşündükçe.

Thomas bu konuda yanılıyor demekten kendimi alamıyorum ama öğretmenlerin ceza nedir bilmemesi ve hele buna ihtiyaç duymamaları ne kadar güzel!

En güzeli de öğrencilerin okula bir şeyler öğrenmek için gelmesi. Okulun, öğrencilerin sevdiği bir yer olması da harika!

Dipnotlar:

(1) *Lernen*, s. 423.

(2) *Başarı İnanç İşidir*, Ali Erkan Kavaklı, Nesil, İstanbul 2004.

(3) *Lernen*, s. 419.

(4) Thomas, *Lernen*, s. 394.

28. Bölüm

"İlim meclislerinden aradım kıldım talep;
İlim geride kaldı, illâ edep, illâ edep."
—YUNUS EMRE

DİN DERSİ EĞİTİMİ, TEMEL DEĞERLER, AHLAK VE BARIŞ

İNANMAK, İNSANIN YARATILIŞTAN sahip olduğu tabii bir duygudur. Yaratıcıya inanmak, ona güvenmek, dayanmak ve ondan yardım istemek, yemek ve içmek kadar tabii bir şeydir. Din dersi, Anayasa tarafından verilmesi zorunlu kabul edilen bir ders olmasına rağmen, kimi zaman verenler, kimi zaman alanlar tarafından hatta zaman zaman eğitimciler tarafından önemsenmeyen, önemi kavranmayan bir ders.

Sokrat'ın ifadesiyle insan sosyal bir varlıktır, toplu hâlde yaşar. Sosyal düzene, saygıya, sevgiye ihtiyacı vardır. İnsanları bir arada tutan ve hayatı yaşanılır kılan (*adalet, dürüstlük, merhamet, şefkat, acıma, komşuluk, iyilik, sadakat, yardımseverlik, hürriyet, barış, kardeşlik, eşitlik, insan onuru, hayatın kutsallığı, farklı düşünenlere karşı tolerans, farklı inanç sahiplerine*

karşı hoşgörü vb.) temel değerler, büyük ölçüde dinle bağlantılıdır. Cemiyet içinde mutlu olmak için temel değerlere ihtiyacımız var. Kötü komşu, hayatı insana zehir eder. Hayırsız evlat, insanı perişan eder. Sadakatsiz hayat arkadaşı, hayatı cehenneme çevirir.

İnsan, temel ahlaki değerler olmaksızın mutlu olamaz.

İyi bir insandan temel ahlaki değerlere sahip olmasını bekleriz. En ufak bir kötülük gördüğümüzde insanları en basitinden küstahlık, saygısızlık, ahlaksızlık, terbiyesizlik ile suçlarız. Çocuklar, bu suçlamalarla daha sık karşılaşır. Terbiyesizlik yapan bir çocuğa hiç duraksamadan şöyle çıkışırız:

"Seni annen-baban terbiye etmedi mi?"

"Hiç mektep-medrese (okul-öğretmen) görmedin mi?"

Ahlak kuralları dil kuralları gibidir. Dil, nasıl ki dilbilgisi kuralları bilindiği ve bu kurallara uyulduğu takdirde daha güzel konuşulur. Ahlak da ahlak kuralları ile güzelleşir. Çocuk, nasıl ki dili, dilbilgisi kitabından değil, anne-baba ve öğretmenden öğrenirse ahlakı da aynı şekilde yuvada ve okulda öğrenir.

Çocuğun dili güzel bir şekilde öğrenmesi ve kullanması için nasıl emek sarf ediyorsak güzel ahlaklı olması için de aynı şekilde yoğun bir emek vermek zorundayız.

Din, güzel ahlaktır.

Peygamberimiz (a.s.m.), *"Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim,"* buyurur.

Güzel ahlakı öğretme, toplumda moral değerleri yerleştirme, huzurlu bir cemiyet oluşturma işlevi bakımından din dersi, her dersten fazla önemlidir. Din dersi, sadece anlatım dersi değildir. Örnek olma ve benimsetme dersidir. Ahlak kurallarını bilmek yetmez hatta uygulamadıktan sonra hırsızlığın kötü bir davranış olduğunu bilmenin faydası olmaz.

Din dersi ilkokul 1. sınıftan başlamalı, lisede iki saat olmalı, eğitim sistemi moral değerlere önem vermeli. Almanya'da olduğu gibi her çocuk üç yaşından itibaren yuvaya (Kindergar-

ten) gitmeli. Burada çocuklara Hıristiyan dininin değer ölçülerine göre eğitim verilir. Pek çok kilisenin yanı başında çocuk yuvası vardır. Din, ana okulundan itibaren çocuğun yaşına ve seviyesine uygun olarak anlayabileceği şekilde öğretilmeli.

Din dersinin müfredatını da devlet değil, Diyanet İşleri Başkanlığı belirlemeli, devlet kendi açısından kontrol etmelidir. Ayrıca Diyanet'in bağımsız olması şart. Avrupa'da devlete bağlı kilise olmadığı gibi, din dersi veren, yani dini devletleştiren bir devlet anlayışı da yok.

Din, dini iyi bilen eğitimciler tarafından öğretilmeli. Bu derste özellikle önce güzel ahlak öğretilmeli. İslâm, başka dinlere karşı hoşgörülüdür. Başka dinden olanlar, tarih boyunca İslâm ülkelerinde yurt edindiler ve dinlerini yaşama hürriyeti buldular. Bu açıdan din eğitimi, başka inançta ve başka düşüncede olanları hoşgörüyle karşılamayı öğretir. Fanatizm, düşmanlık, kin, öfke, ırkçılık gibi insanları birbirine düşman eden değer ve düşünceler, yine bu ders içinde ele alınmalı; insanlığın barış ve huzurunun kardeşlik, dostluk, sevgi ve yardımlaşma değerleri ile sağlanabileceği anlatılmalıdır.

Başka ülkelere, başka şehirlere, başka kültürlerin yaşandığı yerlere geziler düzenlenmeli, farklılıkların hoşgörü ile karşılanması anlayışı hayata geçirilmelidir. Dünya barışı ve insanlığın mutluluğu; menfaatçi kapitalist anlayışa, fanatizme, ırkçılığa ve düşmanlık duygularına kurban edilmemelidir.

Çocukların kuralları öğrenmeye ve örneğe ihtiyacı var. Din ve onun tavsiye ettiği güzel ahlak, sadece vaaz vermekle kazanılmaz.

Netice:

"Din dersinden beklentiler ve talepler her zamankinden daha fazla. Toplumdaki ahlaki çözülme karşısında din ve ahlaki değerlere baş vuruyoruz. Değerler, sadece öğreterek değil, örnek olunarak benimsetilir. Temel değerleri

öğretmedeki başarı, öğrenenin bunları ne kadar önemli gördüğüne bağlı. Çocuk, 3 yaşından itibaren temel değerleri öğrenmeye başlar. 26 yaşından sonra din eğitiminin çok fazla anlamlı olmadığı, daha doğrusu başarıya ulaşmadığı söylenir. Bu tespit, ön beyindeki sinir sisteminin gelişimi, hücreler arası sinaptik bağlantıların kurulması gelişimine paralellik gösteriyor. Sinir lifleri arasındaki hızlı gelişim, ergenlik çağı ve sonrasına kadar sürüyor. İnsandaki ahlak gelişimi ve eğitimdeki "kritik süreç" burada da geçerli."(*)

Din, hem dünya hem de ahiret saadetimizi sağlamak için gönderilmiştir. İnsan ne kadar ahlaklı ise vicdanen o kadar huzurludur. Toplum ne kadar ahlaki temel değerleri benimser ve önemserse o kadar barış içinde yaşar ve huzurlu olur.

Bir Tefekkür Denemesi

KİM OLDUĞUNU VE EBEDİ HUZURU KEŞFET!

Düşünme bir sanattır. İnsan düşünen bir varlıktır. Düşünmeyen veya düşünmeyi bilmeyen, en kıymetli yeteneğini keşfedememiş sayılır.

Şöyle bir düşünelim: Çiçek ve yapraklar birer harika!.. O desenleri kim çizer, çiçek ve yaprağın büyüklüğünü kim kararlaştırır, yaprağa havadan karbondioksit alıp insanın ihtiyacı olan oksijeni üretmeyi kim öğretir?

Yapraklara kadar suyu kim getirir, hangi sistemle gelir? Yapraklar yaz boyu nasıl yeşil kalır?

Sonra çamur içen köklerin seçtiği mineraller, atomlar, elementlerden o güzelim elmaları kim yapar? Elmanın rengi nasıl olmalı? Büyüklüğü ne kadar olmalı; tasarımı nasıl olmalı? Hangi vitaminleri içermeli? İnsanların zevkine uygun ve sağlığına niçin faydalı olmalı?

Bütün bunları kim düşünür?

Ağaçların yaprakları insan için oksijen üretiyor, meyveleri insanı besliyor. Ağaçlar ile insan arasında çok yakın bir ilgi

var. Tencere ve kapağı kadar yakın bir ilgi. İnsan; meyveler ve sebzeler olmasa yaşayamaz. Toprak, insan için gıda fabrikasına dönüştürülmüş. İnsan, gıda olarak topraktan bizzat faydalanamaz. Topraktan buğday, karpuz, kavun, elma, armut, marul, havuç vs. yapamaz.

Bitkiler, insandan daha akıllı, bilgili ve hünerli varlıklar değil. O zaman kimya bilgisi, laboratuvar bilgisi muhteşem biri lazım ki bitkilere, toprak hammaddesinden elma, karpuz, kavun, biber, domates, patates yapmayı öğretsin. Yine çok hünerli bu muhteşem sanatkâr, insanı tanımalı ve onun ihtiyaçlarını bilmeli. İnsanın vücut kimyasını tanımalı ki topraktan üretilen bu ürünler, insana zarar vermesin ve onun beslenmesini sağlasın, hatta onun dil ve damak zevkine uygun ürünler olsun.

İnsanın sindirim sistemini, vücut kimyasını, dil ve damak zevkini bilen biri, ağaçlara ve bitkilere, bu mucize meyve ve sebzeleri yaptırıyor, onların yetişeceği ortamı hazırlıyor. Güneş, dünyayı aydınlatıyor ve ısıtıyor. Dünya, 365 gün, 6 saatte Güneş etrafındaki turunu tamamlıyor. Seneler, mevsimler, gece ve gündüz olmasa, kısaca Güneş sistemi kurulmasa elma ağacı meyve veremez, yeşil ottan kavun veya karpuz meydana gelmez.

Bütün sistem, insanın yaşaması için düşünülmüş. İnsan, yaratıcının değer verdiği çok kıymetli bir varlık olmalı.

İnsanı tanıyan, seven, onun rahat ve huzur içinde yaşamasını isteyen muhteşem yaratıcı, her şeyi yerli yerinde yaratmış.

NASIL BİR YARATICIYA İNANIYORUZ?

Yaratıcı kim? Nasıl bir yaratıcıya inanıyoruz? Belki de her insanın yaratıcı tasavvuru değişik. Kim, nasıl bir yaratıcı düşünüyor, irdelemek gerekir mi, bilmiyorum. Yaratıcımızı, ancak icraatları ile doğru olarak tanımak mümkün. Eserlerine bakıp nasıl bir Allah'a inandığımızı düşünmek daha doğru bir yaklaşım.

Her şeyden önce kâinatı yaratıp mükemmel bir sistem kurduğuna göre kendisi KÂMİL ve sonsuz bilgi sahibi olmalı. Bildiğini yapabilmesi için sonsuz bir gücü olmalı. Buradan hareketle **Âlim** (her şeyi bilen), **Kâmil** (mükemmel ve kusursuz) ve **Kâdir** (her şeye gücü yeten) bir yaratıcımız var.

Her şeye ve özellikle insana güzel bir şekil vermiş, **Musavvir**'dir.

Rahman ve Rahim olduğu için insana acımış ve dünyayı nimetlerle donatmış.

Bize mükemmel bir akıl, mükemmel el, ayak, göz, kulak gibi organlar vermiş. Son derece cömert bir yaratıcı, **Kerîm**.

Vücut organlarımızı, mesela gözlerimizi mükemmel dizayn etmiş: **Rab** ve **Mukaddir**.

İnsanı bir erkek ve dişi hücresinden yaratmış. Mükemmel yaratıcı: **Hâlik**.

Türlü türlü nimetler veriyor: **Rezzak** (rızık verici).

Bize görelim diye göz vermiş, kendisi her şeyi görüyor: **Basîr**.

İşitelim diye kulak vermiş, kendisi her şeyi işitiyor: **Semi'**.

Düşünelim diye akıl vermiş, kendisi mükemmel bir akla sahip: **Âkil**.

Çiçekleri, yaprakları, kelebekleri son derece güzel ve sanatlı yaratıyor: **Cemîl** ve **Sanî'**.

Türlü türlü nimetlerle kendisini bize tanıttırmak ve sevdirmek istiyor: **Habîb** (sevgili) ve **Mahbub** (sevilen).

Kendisini tanıyan, seven ve kulluk yapanları çok seviyor: **Vedûd**.

Hayatı veren o, kendisi hayat sahibi: **Hay**.

İnsan, çiçek, böcek, hayvan ölümlü. Ölenin arkasından yenisini yaratıyor. Varlıklar yaratılmaya devam ettiğine göre yaratan ölümsüz: **Bâkî**.

Bütün kâinatı yaratmış, kâinatın sahibi: **Malik**.

Her şeye hükmediyor: **Hâkim**.

Kendisine isyan edip tanımayanlara zaman zaman dünyada ceza veriyor. Kıyamet günü bütün zalimleri, katilleri, canileri, merhametsizleri cezalandıracak: **Müntakim, Cebbar** ve **Celîl**.

Zayıfın hakkını zalimden alacak. Hakemlik yapacak: **Hakem**.

Hak sahibine hakkını verecek: **Âdil**.

İnsana şah damarından daha yakın. Hücrelerimizin bile ihtiyaçlarını bilip yaratıyor ve onları veriyor: **Garîb**.

Dualarımızı kabul ediyor: **Mucîb**.

Ruhumuzun ebedî yaşama ihtiyacını biliyor, merhamet edip dualarımızı kabul ediyor: **Rauf**.

Her şeyi yerli yerinde ve hikmetle yaratmış ve yaratıyor: **Hakîm**.

Hiçbir şeye ihtiyacı yok ve her şey ona muhtaç. Yaratan, hayat veren, terbiye eden, rızık veren, yaşatan: **Samed**

Zamanı gelince insanı ve canlıları hayattan temiz ediyor: **Mümit**.

Aklımızı, elimizi, ayağımızı, gözümüzü, kulağımızı, böbreğimizi, kalbimizi bize hediye eden cömert bir Rabbimiz var: **Hâdi** (hediye eden) ve **Cevad** (çok cömert).

Merhametinden, şefkatinden bize kitap ve peygamberler göndererek bize doğru yolu gösteriyor: **Hâdi**.

Kâinatı güneşler, yıldızlarla aydınlatıyor, nurlandırıyor, ışıklandırıyor: **Nur**.

Yaratıcı olduğu, rızık verdiği için kendisine ibadet ediliyor: **İlâh** ve **Mabud**.

Her şey nizam içinde, karışıklık yok, kâinat tek elden çıkmış ve tek elden yönetiliyor: **Vahid** (bir) ve **Ehad** (tek).

Her şeyi düzene koymuş. Kâinatta düzensiz, karmakarışık, bozuk hiçbir şey yok: **Nâzım**.

Bütün kusurlarına rağmen af dileyenleri; -günahları, isyanı, hatası ne kadar büyük, ne kadar çok olursa olsun- affeden ve affetmeyi seven yaratıcı: **Gafur, Gaffar**.

Her şeyi mükemmel ve harikulade sanatlı yapan, kusursuz güzellik sahibi, her şeyin maliki, hükümdarı Tanrı: **Kâmil** ve **Sultan Allah**.

Bütün güzel isimlerin sahibi, temiz (**Tahir**) ve temiz olanları seven, kusursuz, mükemmel, muhteşem, harikulade; eserleri, faaliyeti ve icraatı ile bize kendini tanıttıran ve sevdiren bir Rabb'imiz var. Onu tanımalı, sevmeli ve davranışlarımızla kendimizi ona sevdirmeliyiz. Hayatın en temel gayesi bu olmalı.

İNSAN NEDİR?

Bitkiler ve hayvanlar insana hizmet ediyor. En güzel meyveler ve sebzeler insan için. Et, süt, yumurta, bal insan için. Bunca nimete boğulan ve her şey âdeta emrine koşturulan insan kimdir? Niçin ağaçlar, bitkiler, toprak, bulut, Güneş, Ay ve yıldızlar ona hizmet sunmaktadır? Nereden gelip nereye gitmektedir? Dünyadaki görevi nedir? Ölümden sonra onu ne beklemektedir?

Bir gün merhametli ve şefkatli annemizin kucağında dünyaya geldik. Senelerce onun gözetimi, koruması, şefkati altında büyüdük. Bebekken zavallı, güçsüz, bilgisiz, iyiyi kötüden ayıramayacak biri idik. Zaman içinde büyüdük, yürüdük, güç ve kuvvet kazandık, sınırlı ölçüde ilim öğrendik, çalıştık, kazandık, evlendik; ev, araba, eşya aldık; çoluk çocuğa karıştık. Bir gün çekip gideceğiz. Mükemmel değiliz, fani ve ölümlüyüz. Güzelliğimiz gelip geçici, yani kusurlu. İhtiyarlığımızda çirkinleşiyoruz. Kötülük yaptığımız zaman da iyilik yaptığımız zaman da sınır tanımıyoruz. İyilik yapıp barış ve mutluluk için çalışırken meleğiz; cinayet işlerken şeytanı geçiyoruz.

İnsan, uzun geceler ve gündüzler boyu kim olduğunu düşünmeli, nereden gelip nereye gideceği konusuna kafa yormalı. Hayatın anlamı nedir, sorusuna cevap aramalı, niçin yaşadığını tespit etmeli.

İnsan bir yolcu, ruhlar âleminden başlayıp kabirden, haşirden ve sırattan geçip cennet veya cehenneme gidecek. Kendisine ebedî saadeti kazandıracak ibadetler ve işler yapmalı.

İyilik yapmalı, iyilikler peşinde koşmalı.

İnsan, hayır ve iyilik yapmak için yaratılmış bir varlık. İyi ve güzel şeyler yaptığımız zaman beynimiz dopamin salgılıyor ve mutlu oluyoruz. Kötü ve çirkin şeyler yaptığımız zaman üzülüyoruz. Demek ki İnsan iyi şeyler yaparak cenneti kazanmak için yaratılmış.

Yaratılışımızı düşünmeli, yaratıcımızı düşünmeli, hayatımızı anlamlandıracak, bizi iki dünya mutlu edecek güzel şeyler yapmalıyız. Şair Bâkî'nin dediği gibi:

"Âvâzeyi bu âleme Davut gibi sal;
Bâkî kalan bu dünyada bir hoş seda imiş."

Ey kendini insan bilen insan, kendini oku! Kendini tanımaya zaman ayır! Niçin yaşadığını ve hayatın anlamını düşün... Ebedî huzuru keşfet!..

Dipnotlar:
(*) *Lernen*, s. 438-439.

29. Bölüm

"Büyük adım atmaktan korkmayın.
Uçurumu küçük sıçramalarla geçemezsiniz."

ÇOCUK NE ÖĞRENMELİ?
OKUL NE ÖĞRETMELİ?

ÇOCUKLARIN ÖĞRENME ŞEKLİ DEĞİŞTİ. Onların yaşadığı dünya bizim çocukluk günlerimize benzemiyor. Kimimiz televizyonun renksiz olduğu günlerde büyüdü, kimimiz çocukken sadece radyo dinledi. Biz çocukken bilgisayar oyunları ve internet siteleri söz konusu değildi. Biz arkadaşlarımızla sokakta oynayarak vakit geçirdik, oyunlarımızı kendimiz kurduk, oyuncaklarımızı çoğu zaman kendimiz yaptık. Büyük şehirde yaşayan çocuklar talihsiz, sokaklar tehlikeli. Çocuk dört duvar arasında hapis.

Çocukları televizyonların, bilgisayar oyunlarının ve kötü internet sitelerinin insafına terk edebilir miyiz?

"Kritik dönem"de (ergenlik çağına kadar olan süreç) çocuk önemli ve iyi şeyler öğrenmeli. Büyükler (anne-baba, büyük

anne ve büyük baba, amca, dayı, teyze, hala) tecrübelerini ve hayata bakış açılarını çocuklara aktarmalı.

Çocuk hangi değerler sistemi, ahlak anlayışı ve tecrübelerle büyürse yetişkinlik döneminde bu değerler sistemine uyar, onları doğru kabul eder.

Aslan vücudu, yediği etlerden meydana gelir. İnsan da öğrendiklerine ve tecrübelerine uygun davranır. Anne ve baba, çocukla yeterince ilgilenmeli, ona önem vermeli, sahip olduğu değerler sistemini yaşayarak aktarmalı.

Her şeyden önemlisi örnek olmalı. Çocuk, ne dediğimizden ziyade ne yaptığımıza bakar.

OKUL NE ÖĞRETMELİ?

Okullardaki müfredat programları, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılıyor. Bakanlık, ailelerin inançlarını, dünya görüşlerini, çocuklarına vermek istedikleri değer yargılarını dikkate almıyor.

Hâlbuki eğittiği çocuk aileye ait. Ailenin çocuğuna istediği eğitimi verme ve verdirme hakkı var.

Devletin kendini yaşatma hakkı, toplum düzenini koruma ve kollama görevi, toplumun kültürel mirasını koruma ve yaşatma hakkı var elbette ama insanlar, inandıkları değer yargılarına uyarlarsa mutlu olurlar. Devlet, öğretmen, medya, onlara birtakım inanç ve ideolojileri dayatmamalı. Laik devlet, insanlara istediği inancı seçme ve inancını yaşama hürriyeti verir ve bunu garanti altına alır. Müfredatlar ve öğretmenler, ailenin değer yargılarına, inancına ve dünya görüşüne yeterince alan bırakmalı. İnsanlara, belli bir ideoloji, dünya görüşü ve inanç dayatmamalı.

Okul müfredatlarını hayatın ihtiyaçları belirlemeli. Ders kitaplarında ve müfredatlarda şu temel noktalara yer verilmeli:

1. Çocuklar, toplum hayatında ayakta kalabilecekleri ve toplum içinde mutlu olabilecekleri şekilde eğitilmeli. Yetenekleri keşfedilmeli ve geliştirilmeli. Temel eğitimden sonra mutlaka bir meslek öğretilmeli.

2. Okul, toplumun kültürel mirasını öğretmeli. Din, gelenek, görenek, bayramlar, sosyal kurallar, bilimsel ilerlemeler, sosyolojik gelişmeler vs. öğretilmeli. Dünyadaki diğer dinler ve başka kültürler hakkında bilgi verilmeli. Çocuklar, tek yönlü yetiştirilmemeli. Tek yönlü tecrübeler, tek yönlü düşünmeyi doğurur. Toleranssızlık, fanatizm, savaş, saldırganlık; hoşgörüsüzlükten doğar.

3. Çocuk içinde yaşadığı toplumun tarihini öğrenmeli. Sahip olduğumuz birçok değer yargısını tarih şekillendirmiştir. Hangi topluma ait olduğumuzu, hangi değer yargılarına sahip olduğumuzu çoğu zaman tarihe bakarak öğreniriz. İnsanlar tarihi yapar, tarih toplumlara ve insana şekil verir.

4. Bilimsel gelişmeler ve bunların hayatı etkileyen yönleri mutlaka öğretilmeli. Bilimi ideoloji gibi görmemeli. Bilimsel veriler; tamamen rakamlar, düşünce ve inançtan soyutlanmış istatistikler değildir. Bilim adamı, belli bir düşünceyi takip eder; çocuklar gibi durmadan sorar; kolay ve ucuz cevaplarla yetinmez; duş alırken, kahve içerken, arkadaşı ile konuşurken, yürüyüş yaparken aklına düşen fikirleri takip eder, sorularına cevaplar arar, merakları peşinde koşar. Bilimsel değerler, düşünce ve değer yargılarından uzak, objektif veriler değildir.

5. Atasözleri, masallar, destanlar, halk hikâyeleri; halkın bilinçaltına yerleşmiş ve onların hayatına yön ve şekil veren değerler sistemi içerir. Gurbet neden acıdır, ölüm neden insanı üzer; deprem, savaş, doğal afetler sırasında insan nasıl davranmalıdır, komşuluk niçin önemlidir, yardımlaşma niçin gereklidir, borç alıp vermenin önemi nedir? Bu ve benzeri değerler sistemi, kültürümüz içinde yer bulur. Masallar, hikâyeler, destanlar, ninniler, atasözleri sözlü kültürü yoğurur.

6. Tabii bir çevre içinde yaşıyoruz. Nefes alıyoruz, su içiyoruz, toprağı ekip biçiyoruz. Teknolojik gelişmeler, tabiatı kirletmeye ve hayat kaynağımız olan hava, su ve toprağı tehdit etmeye başladı. Pazar ekonomisi şartları içinde üretim yapan fabrikalar, kazanma hırsıyla ucuz üretim yapmak için atık suları arıtma tesisi kurmuyor, havaya giden zehirli dumanları filtreden geçirmiyor. Toprak ve sokaklar türlü atıklar ve çöplerle kirletiliyor. Çocuklara tabiatın imkânlarının sınırsız olmadığı, çevrenin temiz tutulması gerektiği hatta zehirli atıklardan hava, su ve toprağın nasıl korunacağı anlatılmalıdır.

7. Sanat, insanın en tabii zevklerinden biridir. Kitap okuma, edebiyat, resim, müzik, el sanatları, tiyatro, mimari, sinema insanı dinlendiren ve hayatımıza renk katan sanatlardır. Çocuklara sanat zevki verilmeli.

8. Dünya gittikçe küçülüyor. Bilimsel araştırmalar, çocukların 4 yaşından itibaren bir yabancı dili öğrenebileceklerini ortaya koyuyor. Çocuk, okulda en az iki yabancı dil öğrenmeli.

9. Çocuklara dinin özü ve Kur'ân'ın muhtevası öğretilmeli. 930 yılında Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han'ın Müslüman olmasından bu yana milletimiz büyük bir çoğunlukla Müslümandır. Kur'ân, İslâm toplumunu en çok etkileyen ve temel ahlaki değerler bakımından en etkili olan kitaptır.

10. Din, sadece kişisel inançtan ibaret değildir. Din ve dil, çocukların kişilik ve kimlik sahibi olmasını sağlayan değerler sistemini tavsiye eden ve öğreten iki temel değerdir. Ayrıca din, toplumu etkileyen temel değerlerin kaynağıdır. Toplum hayatımızda ekmek ve su gibi ihtiyaç duyduğumuz küçüklere sevgi, büyüklere saygı, birbirimize ve başka din ve inançta olanlara hoşgörü, temizlik, çevre ve tabiatı koruma bilinci dinimizin tavsiye ettiği temel ahlaki değerlerdendir. Anne, baba, akraba, yetim ve yoksullara iyilik etme, fakiri koruyup kollama, komşuya iyi davranma ve iyilik etme, ilim öğrenme, çalış-

ma, helal kazanma Kur'ân'ın tavsiyeleri arasındadır. Bu temel değerler, toplumun huzur ve barış içinde yaşamasına önemli ölçüde katkıda bulunur.

Din, toplum ve kişi hayatını olumsuz yönde etkileyen ahlaksızlıkları ve kötülükleri de yasaklar. Çalmayı, yalan söylemeyi, adam öldürmeyi, anne ve babaya isyanı, büyüklere saygısızlığı, yetim malı yemeyi, fakiri hor görmeyi, haksızlık yapmayı, zulmetmeyi, haksız yere savaş çıkarmayı, hayvanlara eziyet etmeyi ve onları haksız yere öldürmeyi hoş görmez ve günah sayar. Toplumun ve insanlığın barışı için dinimizin tavsiyelerine bağlı değerler sistemi son derece önemlidir. Dinimiz, zengin ve fakir arasında zekât ve sadaka köprüsü kurar; yoksul ve yetimi korumayı tavsiye eder.

Dine dayalı temel değerleri öğrenmek, çocuğa hem kimlik ve kişilik hem de güzel ahlak kazandırır. Sevgi ve barış dini olan İslâm, "kritik dönem"de çocuğa mutlaka öğretilmelidir.

Netice:

Din ve kültür, hayatımızı kuşatır. Her toplumun kendi has kültürü vardır. İnsan tanıdığı ve sevdiği kültür çevresinde yaşarsa daha mutlu olur. Kültür öğretimi sadece okulda yapılmaz. Aile, çok önemli kültür çevresidir. Anne, baba, abla, abi, arkadaş, akraba ve aile büyükleri, içinde yaşadığı toplum; çocuğa kültürü öğretir. Çevre kültürü içinde benimseyemeyeceğimiz öğretiler, gelenekler bulunabilir. Bu durumlarda ailenin seçici olması, çocuğun faydalı şeyler öğrenmesini sağlaması gerekir.

Mesela televizyonlardaki şiddetten çocuklarımızı korumalıyız. Çocuk her gün şiddet, kavga, savaş, müstehcen filmleri seyrederse bunları da öğrenir. Öğrenilenler sadece kafada kalmaz, hayata geçirilir. Çocuk televizyondan öğrendiği şiddeti, okulda veya sokakta arkadaşına veya kendinden küçüklere uygularsa şaşmamak gerekir. Bu sebeple, aile ve okul

şiddet kültürüne karşı çıkmalı; sevgiyi, hoşgörüyü, barışı, yardımlaşmayı öğretmelidir.

Aile ve okul, çocuğu hayatta başarılı ve mutlu olacak şekilde yetiştirme sorumluluğu taşır, taşımalıdır.

Dikensiz Gül Olmalı

Kutlu rüya görenler
Dikensiz gül olmalı.
Hak yoluna girenler
Dikensiz gül olmalı.

Âşıklık özge hâldir,
Kılıçtan keskin yoldur,
İnsan kl âciz kuldur
Dikensiz gül olmalı.

Yüreğini geniş tut,
Kini, nefreti unut
Gözlerindeki umut
Dikensiz gül olmalı.

Boş geçirme zamanı
Kardeş bil cümle canı.
Âşıkların imanı
Dikensiz gül olmalı.

Tevazu olsun tacın
Namaz olsun miracın.
Aşkla yoğrulan gücün
Dikensiz gül olmalı.

Ruhun olmalı taşkın,
Gönüller cennet köşkün.
Hakk'a sunduğun aşkın
Dikensiz gül olmalı.

Yusuf Dursun

Kaynaklar

1. Spitzer, Prof. Manfred, *Lernen, Gehirnforschung und die Schule des Lebens*, Spektrum, Berlin 2002.

2. Buzan, Tony, *Aklın En İyi Şekilde Kullan*, Arion, İstanbul 2001.

3. Çakmak, Prof. Osman, *Neden Öğretemiyoruz, Zafer* dergisi, Kasım 2003.

4. Tarhan, Prof. Nevzat, *Soyut Düşünme ve Beynin Sırları, Okur-Yazar* dergisi, Mart 2004.

5. Çakmak, Prof. Osman, *Beyin Gücü ve Öğrenmenin Esrarı, Eğitime Bakış* dergisi, Eylül 2004.

6. *Der Spiegel*, 26.04.2004, sayı 18.

7. *Der Spiegel*, 20.10.2003, s. 204.

8. *Focus*, 14.06.2004.

9. Saygılı, Prof. Dr. Sefa, *Beyin ve Ruh*, Elit Yayınları, İstanbul 2001.

10. Kavaklı, Ali Erkan, *Çocuğumu Daha Zeki ve Ahlaklı Yetiştiriyorum*, Hayat, İstanbul, 2014

11. Kavaklı, Ali Erkan, *Evde ve Okulda Başarılı Eğitimin Sırları*, Nesil, İstanbul 2004.

12. Kavaklı, Ali Erkan, *Öğretmeni Başarıya Götüren Yol*, Nesil, İstanbul 2002.

13. Kavaklı, Ali Erkan, *Başarıya Götüren Yol*, Nesil, İstanbul 2001.

14. Kavaklı, Ali Erkan, *Başarı İnanç İşidir*, Nesil, İstanbul 2004.

15. Kavaklı, Ali Erkan; Saygılı, Prof. Sefa; Akben, Dr. Ali, *Dehanı Keşfet Zekânı ve Hafızanı Geliştir*, Hayat, İstanbul 2011.

16. Kavaklı, Ali Erkan, *En Sevilen Öğretmen Hz. Muhammed (a.s.m.)*, Nesil, İstanbul 2010.

17. *Kişisel Gelişim* dergisi, Mayıs 2004, Eray Beceren, s. 23, İstanbul 2004.

18. Wilson Siapas, Coordinated interactions between hippocampal ripples and cortical spindles during slow wave sleep, Neuron 21:1123-1128, 1998.

19. Yılmaz, Hasan, *Sevgili Anne ve Babacığım, Lütfen Bu Kitabı Okur musun*, Çizgi Kitabevi, Konya 2004.

20. Hedehus Klingberg, Microstructure of temporo-parietal white matter as a basis for reading ability: Evidence from diffusion tensor magnetic resonance imaging 2000.

21. Goleman, Daniel, *Duygusal Zekâ*, Varlık-Bilim, İstanbul 2004.

22. Centerwall BS, Television and violence, The scale af the problem and where to go form here, am Med Assoc 267: 3059-3062, 1992.

23. Bozdağ, Muhammed, *Ruhsal Zekâ*, Nesil, İstanbul 2002.

24. Alder, Dr. Harra, *Beyin Gücünü Etkin Kullanma Sağ Beyin Yöneticisi*, Kariyer, İstanbul 2000.

25. Kamp, Dı, *Eğitimde NLP'yi Uygulamak*, Kariyer, İsanbul 2003.

26. Boydak, Alp, *Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi*, Beyaz Yayınları, İstanbul 2004.

27. Holt, John, *Çocuklar Neden Başarısız Olur*, Beyaz Yayınları, İstanbul 1999.

28. Ghose, Partha, *Gündelik Bilmeceler*, Dipankar Home, Tübitak, Ankara 2003.

29. Eren Yavuz, Kudret, *Çoklu Zekâ Teorileri Uygulama Rehberi*, Ceceli Yayınları, Ankara 2004.

30. Saygın, Oğuz, *Beyin Gücünü Geliştirme*, Hayat, İstanbul 2000.

31. Barutçugil, Prof. Dr. İsmet, *Eğiticinin Eğitimi*, Kariyer, İstanbul 2002.

32. Yılmaz, Hasan, *Gençler Bu Kitap Sizin İçin*, Çizgi Kitabevi, Konya 2004.

33. Çakmak, Prof. Dr. Osman, *Bilgi Çağında Eğitim ve Üniversite*, Nesil, İstanbul 2003.

34. Casson, Prof. Dr. Herbert N., *İnsan Yönetme Sanatı*, Hayat, İstanbul 2003.

35. Maviş, Adil, *Hızlı Okuma ve Öğrenme Teknikleri*, Hayat, İstanbul 2004.

36. Baran, Ziya, *Hafıza Gücünüzü Keşfedin*, Bilgivizyon, İzmir 2004.

Beyin Yarım Kürelerini Dengeli Kullanmayı Öğreten Ölçme Testi

Beyin yarım kürelerini dengeli kullanmak verimliliği artırır. Öncelikle beyninizin hangi yarım küresini daha verimli kullandığınızı bilmelisiniz. Sonra da daha az kullandığınız yarım küreyi verimli kullanmak için gerekli tedbirleri almalısınız. Az kullandığınız beyin yarım küresini güçlendirecek aktiviteler yapmalısınız.

Aşağıdaki test, hangi beyin yarım kürenizi daha etkili ve verimli kullandığınızı ölçmeye yarar. Soruları süratle cevaplandırın ve beyninizi daha verimli kullanabilmek için gerekli beyin aktivitelerini artırın.

1. Zaman kavramını yitirdiğiniz zamanlar oluyor mu?
a) Sık sık
b) Ara sıra
c) Nadiren

2. Bir müzik aleti çalsa şunu yaparım:
a) Şarkı söylemeyi tercih ederim.

b) Kulaklıktan çalmasını tercih ederim.
c) Bir tercihim yok.

3. Kitap okurken:
a) Kurgu olmayanları tercih ederim.
b) Her çeşit kitabı okurum.
c) Kurgu ile yazılanları tercih ederim.

4. Sezgilerimi ve içgüdülerimi kullanırım.
a) Nadiren
b) Sık sık
c) Bazen

5. Okul eğitimimin sonunda temel olarak:
a) Bilimle uğraştım.
b) İnan bilimi ve sanat alanında çalışmalar yaptım.
c) Ticaretle uğraştım.

6. Gök gürültüsü ve okyanus dalgaları gibi doğal olaylarla ilgilenir misiniz?
a) Boş vaktim olursa
b) Hayır
c) Evet

7. Şarkı veya reklam müziklerini mırıldanırım:
a) Sık sık
b) Ara sıra
c) Hiçbir zaman

8. İkna yöntemim:
a) Gerçekleri, duyguları ve biçimleri kullanırım.
b) Gerçekleri ve biçimleri kullanırım.
c) Duyguları kullanırım.

9. Hobilerim genel olarak:

a) Yarışma niteliğindedir (tenis, satranç vb.).

b) Yarışma şeklinde değildir (balık tutma, aerobik, müzik gibi).

c) Her iki türü de kapsar.

10. Ruh hâlim:

a) Sık sık değişir.

b) Ara sıra değişir.

c) Nadiren değişir.

11. Bir şarkıyı öğrenirken:

a) Müzik ve sözleri eşit derecede hızlı öğrenirim.

b) Müziği daha çabuk öğrenirim.

c) Sözleri daha çabuk öğrenirim.

12. Hipnotize edilebileceğinize inanır mısınız?

a) Evet, fakat zorlukla

b) Hayır

c) Kolayca

13. Kişisel çalışma alanım:

a) Her zaman oldukça düzenlidir.

b) Oldukça dağınıktır.

c) Nispeten düzenlidir.

14. Hayal kurduğunuzu söyleyebilir misiniz?

a) Nadiren

b) Ara sıra

c) Sık sık

15. Not tuttuğumda:

a) Çıktısını alırım.

b) Yazarım.

c) İkisini de yaparım.

16. Hangisini daha çok kullanırsınız?

a) Sağ el ve ayak

b) Her ikisi de

c) Sol el ve ayak

17. Sınıfta ders dinlerken:

a) Çok not tutarım.

b) Gerektiği kadar not alırım.

c) Çok az not alırım.

18. Ellerinizi bir araya getirin. Hangi elinizin başparmağı üstte?

a) Sol

b) Sağ

c) Yan yana

19. Uzaktaki bir noktaya işaret parmağınızı hizalayın.

a) Sağ gözümü kapattığımda hizada kalıyor.

b) Sol gözümü kapattığımda hizada kalıyor.

20. Hangisi sizi daha iyi tanımlar?

a) Mantıklı çözümler ve rakamları kullanmakta başarılıyım.

b) Yaratıcı, sezgisel ve sanat dallarında daha başarılıyım.

CEVAPLAR

1. a) sağ	b) nötr	c) sol
2. a) sol	b) sağ	c) nötr
3. a) sol	b) nötr	c) sağ
4. a) sol	b) sağ	c) nötr
5. a) sol	b) sağ	c) nötr
6. a) nötr	b) sol	c) sağ
7. a) sağ	b) nötr	c) sol
8. a) nötr	b) sol	c) sağ
9. a) sol	b) sağ	c) nötr
10. a) sağ	b) nötr	c) sol
11. a) nötr	b) sağ	c) sol
12. a) nötr	b) sol	c) sağ
13. a) nötr	b) sağ	c) sol
14. a) sol	b) nötr	c) sağ
15. a) sağ	b) sol	c) nötr
16. a) sağ	b) nötr	c) sağ
17. a) sol	b) nötr	c) sağ
18. a) sol	b) sağ	c) nötr
19. a) sağ	b) sol	
20. a) Sol	b) sağ	

Sorunuz:

sol...	sağ...	nötr ...

Sol şıklı cevaplarınız çoğunluktaysa mantığı ve analizleri kullanıyor; sol beyin yarım kürenizi daha aktif kullanıyorsunuz.

Sağ şıklı cevaplarınız çoğunluktaysa üretkenliğe ve sezgilere önem veriyor; sağ beyin yarım kürenizi ağırlıklı kullanıyorsunuz.

Nötr şıklı cevaplarınız çoğunluktaysa her iki yarım kürenizi de başarılı bir şekilde kullanıyorsunuz.

Kaynak: http://www.geocities.com